

Kristendom drepte hesten

En analyse av hesten som
arkeologisk forskningsobjekt

Irmelin Axelsen

Masteroppgave i arkeologi
Vår 2012

UiO • **Institutt for arkeologi, konservering og historie**
Det humanistiske fakultet

Forsidebilde:

Illustrasjon av ristningene på Eggja-steinen.

Has not the practice of revolutionary discourse and scientific discourse in Europe over the past two hundred years freed you from this idea that words are wind, an external whisper, a beating of wings that one has difficulty in hearing in the serious matter of history?

- Foucault (1972:209)

Det virker poengløst å beskrive ei forhistorie som vi ikke trur på. Det er imidlertid like poengløst å tru at vi kan skrive hva som helst.

- Svestad (2003:277)

FORORD

Hva dreier *egentlig* arkeologien seg om? Dette er et spørsmål som til stadighet har hjem søkt meg gjennom studiene. Arbeidet med denne avhandlingen kan på mange måter sies å ha vært et nødvendig oppgjør med mine egne fordommer mot, og problemer med arkeologi som fagdisiplin: Er det gleden over å undersøke gamle og gjenglemte ting som binder arkeologer sammen? Eller er det ønsket om å kunne gjenfortelle fortiden ved hjelp av disse gjenstandene, og en god dose fantasi, som gjør oss til fagfeller? Hvem vi skriver historiene for, og hvorfor, har for meg vært de viktigste spørsmålene av dem alle.

En stor takk rettes til veileder Per Ditlef Fredriksen, som forsiktig dyttet meg i riktig retning da jeg i prosjektets oppstart oppdaget at det arkeologiske materialet jeg hadde tenkt til å ta for meg viste seg å ikke strekke til, og som nok merket min manglende entusiasme for den originale problemstillingen. Gode litteraturtips og en smittende glede og interesse for de mer teoretiske sidene ved faget, har gjort arbeidet med avhandlingen ekstra gøy.

Fantastiske medstudenter har bidratt til at studietiden til tider ble nesten litt for morsom, og spesielt de som har bidratt til *Studentforeningen* og *Nicolay* fortjener en hjertelig takk. Det samme gjør en lang rekke med dyktige formidlere, undervisere og fagpersoner ved instituttet, som alltid har hatt dørene åpne for en til tider forvirret og fortvilet student. Det er også på sin plass å takke Kristin Armstrong Oma. Ikke bare for inspirerende undervisning ved UiO våren 2008, men også for å ha viet så mye tid og dedikasjon til den arkeologiske hesten og dermed gjort det mulig for meg å utføre deler av analysen.

Takk til: Heidi Berg, Ole-Marius Kildedal, Julia Kotthaus, Isak Hansen-Krone Roalkvam, Jørgen Svennevig, og Kristine Ødeby, som har tatt seg tid til å lese korrektur, komme med nyttige råd og spørsmål, og for at dere er flotte mennesker, sånn generelt.

Sist, men ikke minst, takk til Jan Kristian Hellan. Som har lest igjennom avhandlingen flere ganger, støttet, oppmuntret, stilt kritiske spørsmål og holdt ut med stadig hyppigere humørsvingninger etter hvert som innleveringsfristen har nærmet seg.

INNHold

FORORD	III
Figuroversikt.....	IX
Tabelloversikt.....	IX

DEL 1: «SANNHETEN, VIRKELIGHETENE OG MAKT»

BAKGRUNN OG RAMMEVERK

1. INNLEDNING	3
Erkjennelse.....	4
Problemstilling	4
Avgrensning	5
Oppbygging og gjennomføring	5
2. HISTORIE OG SKRIFT	7
Hestens historie som forskningsobjekt	7
Skriftlige kilder	8
3. METODE OG FREMGANGSMÅTE	11
Sosialkonstruktivisme	11
Er sosialkonstruktivismen «oppbrukt», eller misforstått?	12
Diskurs og diskursanalyse.....	14
Makt.....	14
Det akademiske hierarkiet.....	16
Fremgangsmåte	17
Fallgruver	18
Kriterier for kategorisering	19

DEL 2: «HEST I TEKST»

MATERIALPRESENTASJON OG ANALYSE

4. TEKSTMATERIALE	23
Avhandlinger	23
Anne-Sofie Gräslund (1980) - Birka. IV The Burial Customs. A study of the graves on Björkö .	23
Kristin Oma (2000) – Hesten i nordisk jernalder. Ei kontekstuell analyse av den symbolske sfæra kontra den materielle røynda.	24
Trond Meling (2000) - Graver med hest og hesteutstyr. Eit uttrykk for makt og alliansar på Vestlandet i merovingertida?.....	25
Anneli Sundkvist (2001) - Hästarnas land. Aristokratisk hästhållning och ridkonst i Svealands yngre järnålder	26
Anja Mansrud (2004b) - Dyret i jernalderens forestillingsverden. En studie av forholdet mellom dyr og mennesker i nordisk jernalder, med utgangspunkt i dyrebein fra graver.....	27
Fagartikler	30
Gutorm Gjessing (1943) - Hesten i førhistorisk kunst og kultus	30
Kristin Oma (2001) - Hesten i jernalderen – i brytningspunktet mellom ‘seige’ strukturar og endring i den materielle kulturen	31
Kristina Jennbert (2002) - Djuren i nordisk førkristen ritual och myt	32
Kristina Jennbert (2003) - Animal graves – dog, horse and bear	34
Kristin Oma (2004) - Hesten og det heilage. Materialiseringa av eit symbol	35
Anneli Sundkvist (2004) - Herding horses: a model of prehistoric horsemanship in Scandinavia – and elsewhere?	36
Frans-Arne Stylegar (2006) - Skeidfoler og blothester. Hingstekamp og døderitualer i yngre jernalder	37
Anja Mansrud (2006) - Flytende identiteter? Dyrebein i graver og førkristne personoppfatninger	38
Fagbøker	40
Brita Egardt (1962) - Hästslakt och rackarskam. En etnologisk undersökning av folkliga fördomar	40
Ulf Erik Hagberg (1967a) - The archaeology of Skedemosse II. The votive Deposits in the Skedemosse Fen and their Relation to the Iron-Age Settlement on Öland, Sweden.....	42

Bengt Wigh (2001) – Excavations in the Black Earth 1990-95. Animal Husbandry in the Viking Age Town of Birka and its Hinterland.....	43
Kristina Jennbert (2011) - Animals and humans. Recurrent symbiosis in archaeology and Old Norse religion	44
Populærvitenskapelige publikasjoner	47
Lotte Hedeager (1999a) - Skygger av en annen virkelighet. Oldnordiske myter	47
Kristin Armstrong Oma (2011) - Hesten. En magisk følgesvenn i nordisk forhistorie.....	47
Oppsummering.....	49
5. ANALYSE	50
Kjennetegn	50
Kristent forbud og hestens <i>viktighet</i>	52
Tidsperspektiv	53
Resepsjon	54
Land og språk.....	55
Kanoniske og monumentale tekster.....	56
Fra student til humanist.....	57
Den magiske hesten.....	63
 DEL 3: «ET OPPGJØR MED FORDOMMER»	
DISKUSJON OG AVSLUTTENDE BEMERKNINGER	
6. DEN IDEELLE OG REELLE HESTEN.....	67
Fordommen(e).....	68
Kristen eller kulturell innflytelse?.....	69
Kildekritiske problemer	71
7. SPRÅK, KUNNSKAP OG MAKT	73
Møtet mellom ting og tekst	74
Den vitenskapelige seier	75
Vi, du og jeg	77

En eklektisk Foucault?	78
8. AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.....	82
LITTERATURLISTE	84

Figuroversikt

Figur 1: Tittel- og fremside til Omas populærvitenskapelige bok og hovedfagsoppgave.	58
Figur 2: Eggja-steinen illustrert i Omas populærvitenskapelige bok og hovedfagsoppgave...	61
Figur 3: Illustrasjoner og vignetter i <i>Hesten. En magisk følgesvenn</i>	62

Tabelloversikt

Tabell 1: Oversikt over tekstene.....	50
Tabell 2: Representasjoner fordelt på tema.....	51
Tabell 3: Tekster fordelt etter tidsperspektiv.	53
Tabell 4: Tekster fordelt på sjanger, representasjon er indikert i parentes.....	54
Tabell 5: Representasjoner fordelt på sjanger.	54
Tabell 6: Tekster fordelt etter hvilket land forfatteren er fra.	55

DEL 1: «SANNHETEN, VIRKELIGHETENE OG MAKT»

BAKGRUNN OG RAMMEVERK

1. INNLEDNING

The superiority of the horse in religious beliefs and cult is seldom questioned. There seems to be a general understanding, based on different types of sources and examples dated to the earlier as well as later parts of the period, that the horse [is] not *an* important animal, but *the* most important animal of the Old Scandinavian cult. (Sundkvist 2004:242)

Någon tradition från den nordiska järnålderns mentala värld är dock svår att spåra under senmedeltiden eller senare. Kristendomen hade skapat en ny världsbild och en ny symbolvärld. (Baudou 2004:33).

Det overordnede temaet for avhandlingen er hvordan noen *sannheter* blir bevisst og ubevisst konstruert av enkeltindivider, for deretter å bli rekonstruert og videreformidlet av flere. I noen tilfeller vil de nå så mange, at «alle» er enige om at *slik er det*. Min opprinnelige tanke var å undersøke hvordan døde domestiserte dyr, fortrinnsvis hesten, hadde blitt behandlet i yngre jernalder og middelalder ved å se på det arkeologiske materialet og hvordan den ble fremstilt i skriftlige kilder. Jeg ønsket å belyse hvordan møtet mellom to diametralt ulike trossystemer førte til en kosmologisk endring i Skandinavia (Steinsland 2005:31-34), hvor menneskers relasjon til egen og dyrs *identitet* forandret seg (Fowler 2004; Mansrud 2006:134). Farget av arbeidet gjort innen arkeologisk forskning på hesten i jernalderen, var ønsket å se på hvorvidt behandlingen av, og synet på, hesten kunne settes i sammenheng med hva som måtte til for å bli definert som en *person* (Fowler 2004; Strathern 1988), hvordan mennesker forholdt seg til egen og andres kropp i livet og i døden (Mansrud 2004a, 2006), og hva som ble kategorisert som *rituelt urent* (Douglas 1966; se også Leach 1964). På den måten skulle det være mulig å si noe om i hvilken grad synet på mennesker og dyr, og forholdet dem imellom, endret seg fra én tidsperiode til en annen.

Idet arbeidet med å få oversikt over det store tekstmaterialet startet, tok det ikke lang tid før det dukket opp et slående aspekt som var umulig å overse: Hvordan den rådende diskursen omkring hesten fremstilte dens rolle som *radikalt ulik* i de to tidsperiodene. Et tema det skulle vise seg å være vanskelig å la ligge i fred. Synet på dens viktighet i jernalderen ble forsterket av forbudet mot konsumering av hestekjøtt som ble innført med kristenrettene. De samme forbudene inkluderte flere dyr, dødsårsaken til dyrene og perioder hvor det var føringer på hva man kunne spise (se Halvorsen og Rindal 2008:27-29, 127-131), men dette har ikke blitt diskutert i like stor grad. Var det virkelig slik at hesten gikk fra å være et symbol på makt, prestisje og tro, til å være kun et nytte dyr?

Dette spørsmålet førte til at jeg skiftet fokus. Istedenfor å ta for meg en mer tradisjonell materialgruppe ønsket jeg å se på tekster skrevet og formidlet av arkeologer, for slik å kunne

se på hva det er som styrer arkeologers kunnskapsproduksjon. Hovedfokuset i arkeologisk forskning er de gjenstandene fortiden har etterlatt oss, men den kunnskapen vi produserer omkring dem er for det meste tekstlig. Arkeologien trenger tekst for å kunne eksistere, og skrift er derfor en essensiell del av arkeologers praksis (Olsen 1997:270). Undersøkelser av arkeologisk tekst kan derfor anses å være minst like aktuelle som studier av gjenstandsmaterialet (Handeland 2005:107; Hesjedal 2000:2). Det kan i mange tilfeller lønne seg å ta et steg tilbake, orientere seg i det tekstlige landskapet, se på *hva* vi faktisk sier og hva vi baserer våre tolkninger på.

Erkjennelse

Jeg tror at virkeligheten er sosialt konstruert, innenfor visse rammer som vær, tilgang til mat og vann og naturkatastrofer. Vi arver for eksempel alle visse egenskaper, og sykdommer, fra våre biologiske foreldre, men hvordan man velger å definere mors-, fars- og barnerollen er en *sosial konstruksjon*. Noen av disse konstruksjonene fremstår for oss som uvilkårlige *sannheter*. De virker så fastlåste og umulige å endre på at vi antar at de er forankret i virkeligheten. Man kan argumentere for at hele arkeologidisiplinen er en konstruksjon, hvor rammene ikke har blitt laget av de samfunnene vi studerer, men heller av oss som studerer dem og våre forgjengere (Sundkvist 2001:14; se også Andrén 1997:160).

Å velge moderne og samtidig tekst som materiale byr på flere utfordringer. En analyse av tekster som har blitt skrevet av mennesker med sosial og faglig bakgrunn som ligner ens egen, stiller særskilte krav. Å stille seg fullstendig utenfor sin egen samtid og dens forståelse og tolkning av verden er ikke bare vanskelig, jeg vil driste meg til å påstå at det er nærmest umulig (se Foucault 1972:130). Jeg ønsker likevel å se på forhold som fremdeles er aktive, og anser virkeligheten for å være praktisk og sosial (Glørstad 2006:22). Jeg har trådd ut i et landskap som er variert og uoversiktlig, og som jeg sannsynligvis aldri vil bli helt kjent med. I stedet for å stå på sidelinjen, betrakte og studere, og håpe på at jeg en vakker dag vil forstå hvordan det hele henger sammen, har jeg forsøkt å lære meg hvordan det ser ut ved å bevege meg i det. Handling blir dermed viktigere enn (for mye) erkjennelse (Schaanning 1997:60).

Problemstilling

Avhandlingens hovedproblemstilling er: *Hvordan har hesten som arkeologisk forskningsobjekt i jernalder blitt tekstlig håndtert?* Vesentlige undersøkelsesspørsmål vil være: (1) Hva kjennetegner diskursen om hesten? (2) Hvilke endringer ser vi i bruken og

fremstillingen av hesten? (3) I hvilken grad har premisset om at kristendommen «tok knekken på hesten som symbol» blitt undersøkt av arkeologer? Sammen vil disse spørsmålene kunne gi innsikt til det overordnede temaet: hvordan visse sannheter kan ende opp med å fremstå som *virkelige*.

Avgrensning

Avgrensningen i periode og sted ble til dels gitt av tekstmaterialet; hestens symbolske rolle blir ansett som betydelig gjennom hele jernalderen i Skandinavia. Dette skal ha endret seg, da kristendommen ble etablert i løpet av middelalderen. Jeg kunne ha valgt å inkludere bronsealderforskning i avhandlingen hvor hesten også har vært et tema (se f.eks. Kaul 2004; Østmo 1997, 1998). Mange forskere har ment at hestens symbolske og religiøse rolle har vært stor fra denne perioden og helt opp til middelalder, noe flere av tekstene jeg vil beskrive i del 2 illustrerer (se f.eks. Gjessing 1943; Jennbert 2004; Oma 2000, 2011). Fordi jeg har hatt et ønske om å se på hvordan arkeologer har behandlet endringen fra den førkristne til den kristne perioden i Skandinavia, ved å se på hesten, utelukker jeg likevel de arbeidene som kun ser på bronsealder eller tidligere perioder. Det er i denne sammenheng spenningen mellom fremstillingen av et objekt, i to bestemte perioder, som er det mest interessante å undersøke.

Tekstene som vil bli presentert i del 2 vil gi et godt bilde av hva som *kan* bli sagt, og hva som *blir* sagt. De er ikke representanter for en bestemt retning eller trend, men er et diskursivt innlegg i sin samtid (Handeland 2005:109). Dette vil bli grundigere forklart i kapittel 2.

Oppbygging og gjennomføring

Avhandlingen er delt inn i tre ulike deler. Disse er ikke ment som et skarpt skille mellom teori, metode, materiale og diskusjon, men er først og fremst et strukturelt grep. Samtidig viser de til en trinnvis prosess, hvor kunnskapsmengden vil øke for hver del.

I tillegg til introduksjonen, en beskrivelse av prosjektets start, målsetninger og rammer, som allerede har blitt lagt frem, vil jeg i del 1 diskutere hestens historie som arkeologisk forskningsobjekt, hvordan bruk av skriftlige kilder har inspirert mye av den nyere forskningen på hesten, mitt teoretiske perspektiv og valg av metode og fremgangsmåte. Avslutningsvis vil jeg kort gjøre rede for hvordan jeg har tenkt når jeg har valgt ut tekster til materialet, og hvilke kriterier jeg har lagt til grunn for måten de blir presentert på. I del 2 vil avhandlingens materiale bli beskrevet (se kapittel 4), og analysert (se kapittel 5). Tekstene vil i

materialpresentasjonen bli kategorisert etter sjanger, som i dette tilfellet overstyrer kronologi. Årsaken til det vil bli videre utdypet i kapittel 3. Analysen avslutter avhandlingens andre del, hvor de mest vesentlige resultatene vil bli lagt frem i tabeller. Her vil jeg forsøke å belyse avhandlingens underordnede problemstillinger.

Målet med del 3 er å aktivt diskutere hva resultatene i analysen, og de analytiske spørsmålene som avsluttet del 1, sier om hovedproblemstillingen (se kapittel 6), og dermed det overordnede temaet (se kapittel 7).

2. HISTORIE OG SKRIFT

Ønsket om å skape orden kan i stor grad sies å styre forskningshistoriske fremstillinger, som ofte gir et forenklet bilde av hvordan og hvorfor faget har endret seg. På den måten har de en legitimerende funksjon (Handeland 2005:108; se også Svestad 1995:13-14). Oversikten som følger er ment som en kort introduksjon til et stort felt, som det ikke har vært mulighet til å skildre i sin helhet. Den er fundamentet for en presentasjon av et materiale og en diskusjon, som vil komme senere i avhandlingen. I så måte kan den sies å fungere som en legitimering av mitt valg av tema og fokus. Den er ikke ment som en helhetlig forskningshistorisk presentasjon, som forsøker å gi inntrykk av at diskursen om hesten har utviklet seg på «evolusjonistisk» vis (jf. Baudou 2004:26-32; Foucault 1972; Svestad 1995:74).

Det samme gjelder redegjørelsen for debatten om bruk av skriftlige kilder i jernalderforskningen i Skandinavia. Et tema de fleste av tekstene som vil bli beskrevet i del 2 i varierende grad tar opp. Bruken av, og interessen for, de norrøne kildene har igjen økt blant arkeologer de siste årene. Det er selvfølgelig vanskelig å overse tekster som i noen tilfeller synes å stemme godt overens med det bildet som det arkeologiske materialet allerede har gitt oss. De gir arkeologer en unik mulighet: Et etterlengtet glimt av hvordan fortidens mennesker kan ha betraktet seg selv og sin posisjon i verden.

Hestens historie som forskningsobjekt

Allerede mot slutten av 1800-tallet ble hesten omtalt i arkeologisk sammenheng, men da mest i relasjon til hesteutstyr som hadde blitt funnet i graver (se Rygh 1885). I hovedsak ble utstyret beskrevet og forsøkt datert, og etter hvert også plassert geografisk (se Petersen 1951). Hesten ble tidlig trukket frem som et dyr som hadde en spesiell posisjon i den norrøne trosutøvelsen (se Gjessing 1943).

Trond Meling (2000:4-6) bemerker i sin hovedfagsoppgave at det inntil hans avhandling har vært få som har diskutert hesten og dens utstyr som noe annet enn en del av et større materiale (se f.eks. Brøgger 1916:4-5, 9-18, 20). Hestene og deres utstyr fra det velkjente skipsgravfunnet fra Oseberg er et godt eksempel på dette. De har ofte blitt beskrevet sammen med den lange rekken av det andre materialet, uten at deres funksjon har blitt videre problematisert (se f.eks. Brøgger og Shetelig 1951:90; Christensen et al. 1992; Gansum 2002). Meling (2000:5) beskriver også to bidrag som har tatt for seg graver med hest og hesteutstyr fra yngre jernalder: Helge Braathens (1977) magistergradsavhandling, som tar

utgangspunkt i graver med sporer og stighbøyer fra vikingtiden i Norge og forsøker å si noe om maktpolitiske strukturer på grunnlag av disse; og Susan Andersens (1996) hovedfagsoppgave hvor det arkeologiske materialet i hovedsak består av bissel, også fra vikingtid. Hun ser på hvorvidt ulike typer bissel har vært bundet til forskjellig terreng.

Kristin Armstrong Oma (2000:3) trekker i sin hovedfagsoppgave frem Gutorm Gjessings artikkel fra 1943 *Hesten i førhistorisk kunst og kultus* som det eneste eksempelet som direkte berører hestens unike plass innen den førkristne troen. Dens rolle har virket selvsagt, men ytterst få har, inntil nylig, tatt tak i hva den faktisk innebar. Det har fra 2000-tallet og utover blitt skrevet flere avhandlinger som tar for seg hestens betydning innen den førkristne troen (se f.eks. Danielsen 2009; Shenk 2002). I tillegg har den fortsatt å være en del av arbeidet til etablerte arkeologer, spesielt de som befatter seg med relasjonen mellom dyr og mennesker (se f.eks. Jennbert 2002, 2006, 2011; Mansrud 2006). De norrøne skriftlige kildene har aktivt blitt tatt i bruk for å underbygge tesen om at hesten var det mest betydningsfulle dyret for den norrøne troen og kultutøvelsen.

Interessen for hesten i jernalder har også vært stor utenfor det arkeologiske feltet, og fremstår på mange måter som et tverrfaglig tema. Folkloristen Svale Solheims bok, *Horse-fight and horse race in Norse tradition* fra 1952, har blitt vist til av flere arkeologer (se f.eks. Hagberg 1967a, 1967b; Stylegar 2006; Sundkvist 2001:68). Den tar for seg norsk setertradisjon og hvordan hestekamp og kappløp har vært en del av denne. Han forsøker å knytte nyere eksempler på *skeid*, som man kjenner til fra bygde-Norge, til den norrøne litteraturen og en kultpraksis som var bundet til Frøy og hans hest. Det er nokså sparsomt med referanser i boken, men han benytter seg flere steder av Nils Lid sitt arbeid, deriblant *Norske slakteskikkar*, fra 1924. Det har i tillegg vært flere betydningsfulle bidrag til diskursen om hesten fra fag som religionshistorie.

Skriftlige kilder

Bruken av skriftlige kilder er et typisk trekk ved den nyere historiske arkeologien i Norden. Troen på kildeverdien til de norrøne tekstene har variert. De mest kritiske røstene hevder at de kun kan benyttes til å si noe om den tidsperioden de ble skrevet ned i, og dermed har liten relevans for den førkristne perioden (for diskusjon, se f.eks. Andrén 2004:389; Lund 2009:18; Steinsland 2005:36). Flere filologer har vært blant de største skeptikerne, mye fordi de mener å se mange høymiddelalderske elementer i en del av de antatt mytologiske diktene, et eksempel på dette er *Rígspula* (se f.eks. Simek 2006). Gro Steinsland (2000:109-112) trekker

frem at religionshistorikere har viet mye oppmerksomhet til Ladeblotet i *Håkon den godes saga*, slik det blir beskrevet av Snorre. Sagaen er en av de mest detaljerte beskrivelsene vi har av det hedenske blotet, og er også en av de som har høstet mest kritikk for sine kristne elementer (se f.eks. Egardt 1962:100; Shenk 2002:15). Den blir likevel ofte trukket frem som et illustrerende eksempel på hvor viktig nettopp hesten var for den norrøne kultutøvelsen. Slik som hos Britt-Mari Näsström:

«Hestefringenes betydning for kongemakten går med all ønskelig tydelighet fram av bøndenes reaksjon på Håkon den godes forsøk på å slippe unna hestefringen under høstblotet på Lade. [...]. Snorre, som fortalte denne episoden over to hundre år senere, mente at Håkons vegring mot å ete hestekjøtt var et bevis på at kongen ville vise at han var en god kristen (Näsström 2001:100).

Hun mener at hestens rolle som et av de mest fremtredende offerdyrene blir understreket av at den blir forbudt å spise etter religionsskiftet. Et forbud, mener hun, som er nokså uklart og bare har hatt gjennomslagskraft i Norden (Näsström 2001:100, 129).

Julie Lund (2009:19) påpeker hvordan debatten om dateringen av diktene har skapt et skille mellom hyper-kritiske filologer på den ene siden, og arkeologer, litteraturforskere og religionshistorikere på den andre. Jens Peter Schjødt (2007:5-9) bemerker hvordan arkeologer ofte er mer vågale i sine tolkninger og bruk av de nedskrevne mytene, og at de har vært aktive i diskusjonen omkring den norrøne troen som en form for sjamanisme. Lund (2009:23) argumenterer for at arkeologer «per definisjon» vil stille andre spørsmål til en tekst enn det en historiker eller filolog vil gjøre, og at det er de arkeologiske analysene som gjør det mulig å se på de norrøne kildene som *noe mer enn litteratur*.

Det er mange ulike typer tekst og stort spenn i dateringen av de forskjellige norrøne skriftkildene, og det kan til tider være forvirrende å holde rede på hvilke som til enhver tid blir ansett for å være mer eller mindre troverdige (se f.eks. Lund 2009:15-28; Meulengracht Sørensen og Steinsland 1994:17-27; Solli 2002:46-70). Et interessant aspekt i denne sammenheng, er forskning som viser hvordan meningen til en historie kan endre seg voldsomt i en praksis som i stor grad baserer seg på presentasjonen av fortellingene. Flere mennesker kan ha vært involvert, og budskapet kan ha vært et annet enn det man får inntrykk av når man kun forholder seg til tekst alene (Gunnell 2006:239). Mnemiske mønstre med rytmer, bokstavrim og andre skjematiske uttrykk som muliggjør oral repetisjon, er fundamentale trekk innenfor en slik kultur. Å huske betyr at man må være i stand til å repetere, fortrinnsvis med en rytme som er fysiologisk (Jennbert 2011:39). Dette betyr at vi må være oppmerksomme på at den betydningen vi mener å kunne finne i de norrøne tekstene, kan være en helt annen enn den som først var tenkt.

Lotte Hedeager (1999a:25-26) mener at «det ligger i den muntlige overleveringens natur at den ofte er svært presis om det vesentlige». Det er derfor ikke så avgjørende hvorvidt de skriftlige kildene er «absolutt sanne» eller «historisk troverdige». Det som er interessant er om de ble *oppfattet* som sanne. Hun argumenterer for at opphavsmyster og historiske fortellinger kan ha vært med på å underbygge identiteten til folkevandringstidens mennesker, og at de har vært vesentlige for å skape en felles identitet. Myter overlever så fremt de evner å tilpasse seg de endringene som skjer i samfunnet, som et resultat av dette vil de fremstå ulikt til forskjellige tider. Hedeager (1999a:45) mener at de likevel beholder «en kjerne av substans». Hun hevder at da folkevandringstiden tok slutt, opphørte reproduksjonen av mytene. «Fra da av levde historiene sitt eget liv i en mytisk form av fiktiv uforanderlighet, for siden å gå over i den europeiske litterære tradisjon» (Hedeager 1999a:55).

Det er tydelig at når ting møter tekst på en slik måte som de gjør i Skandinavisk jern- og middelalderforskning, blir man som arkeolog nødt til å ta stilling til en lang rekke nye spørsmål og problemer. Man må også forholde seg til et materiale som i utgangspunktet «tilhører» andre fagfelt. Hva slags effekt har dette hatt for tolkningen av hestens betydning i jernalderen i Skandinavia? Det er én av tingene jeg vil diskutere og forsøke å belyse i del 3 av avhandlingen. Først vil jeg gjøre rede for hvordan et sosialkonstruktivistisk perspektiv er bundet tett sammen med min erkjennelse, og hvilke problemer dette byr på for mitt videre arbeid.

3. METODE OG FREMGANGSMÅTE

Sosialkonstruktivisme

Det synes å råde stor forvirring blant mange om hva sosialkonstruktivisme egentlig er. Ian Hacking (1999:6) skriver at sosialkonstruktivistisk arbeid generelt sett er kritisk til *status quo*. Vanligvis hevdes det at en situasjon, eller praksis, slik den ser ut i dag ikke hadde trengt å eksistere overhodet, eller se ut slik den gjør. Situasjonen og praksisen slik vi opplever den har ikke vært *uunnngåelig*. Veldig ofte går sosialkonstruktivistene lengre og hevder at den nåværende situasjonen og praksisen faktisk er ganske *ille*; livene våre hadde vært bedre hvis den forsvant fullstendig, eller i det minste ble radikalt transformert.

Slik Hacking fremstiller sosialkonstruktivismen er den relativt enkel å forholde seg til, men den klarer likevel å fremkalle en hel del frustrasjon og sinne. Et illustrerende eksempel på dette er diskusjonen som pågikk fra juli til oktober i 2010, i ukeavisen *Morgenbladet*. Journalist Lena Lindgren (2010) erklærte selvsikkert: «Paradigmeskiftet er absolutt. Prøv å si setningen: Afghanistan-krigen finner ikke sted. Eller: Alt er tekst. Eller: Biologisk kjønn finnes ikke. Du kommer ikke til å ha suksess, det lover jeg. Postmodernismens læresetninger er ikke lenger grensesprengende, bare litt flau». Dette førte til en heftig replikkutveksling hvor blant andre professor i litteraturvitenskap Arild Linneberg (2010) og professor i sosialantropologi Thomas Hylland Eriksen (2010a) kom med motsvar. Sistnevnte sørget for at sosialkonstruktivisme ble en del av diskusjonen:

«[...]begrepet ‘postmodernisme’ er ubrukelig som samlebetegnelse for ellers ganske ulike former for sosialteori og analysemetoder. [...]Sosialkonstruktivisme er ikke det samme [som postmodernisme]. Det er en metode. Sosialkonstruktivister tar vanligvis ikke stilling til hva som finnes ‘egentlig og objektivt’, men studerer – nettopp – sosiale konstruksjoner» (Hylland Eriksen 2010a).

Inn på banen kom både filosofene, kriminologene og medisinerne, representert ved henholdsvis Svein Anders Noer Lie (2010), Nicolay B. Johansen (2010) og Stig S. Frøland (2010).

Det er her unødvendig å gå noe videre inn på detaljene, men det er verdt å merke seg hvordan det hele kulminerte i noen nokså ufine personkarakteristikker (se Frøland og Hylland Eriksen 2010)¹. Diskusjonen er typisk og relativt ufruktbar. Min mistanke er at en del av begrepene som blir benyttet innenfor sosialkonstruktivismen, er opphavet til urolighetene. At visse praksiser (og gjenstander generelt) er sosialt konstruert har de færreste problemer med å

---

¹ Hylland Eriksen og Frøland har ikke skrevet artikkelen sammen, men svarer på en rekke spørsmål om hva de har fått ut av debatten. Journalistens navn er ikke tilgjengelig på nett.

anerkjenne, men at virkeligheten ikke skulle være *virkelig*, synes å være vanskeligere å akseptere. Det er derfor viktig å påpeke at det er en vesentlig forskjell mellom *konstruksjonisme* og *konstruktivisme*. Blant andre Søren Kjørup (2001:5) kritiserer sosialkonstruksjonismens synspunkter for å være «moralsk og politisk betænkelige»: «Socialkonstruksjonismens skeptiske holdning er en konsekvens af dens opfattelse af hvad sandhed og objektivitet er, men denne opfattelse er ikke blot filosofisk uholdbar; ironisk nok er den faktisk en gentagelse af positivismens».

Han trekker spesielt frem Vivien Burrs bok *An Introduction to Social Constructionism* fra 1995 som et eksempel på en form for radikal konstruksjonisme, hvor *alt* er konstruert. Alle opplevelser og beskrivelser av en hendelse må derfor, teoretisk sett, få samme status og verdi (Kjørup 2001; se f.eks. Aspers 2001). Konstruktivisme derimot, kan forstås som en måte å tenke på hvor den opplevde og erkjente virkeligheten i varierende grad blir ansett for å være formet av hvordan vi tenker og snakker om den på (Kjørup 2001:7). Han mener at det ikke er nødvendig å innta en «skeptisk position» med en konstruktivistisk grunnholdning til «ontologiske og erkendelsesteoretiske problemstillinger» (Kjørup 2001:8). En oppfatning jeg sier meg enig i.

Er sosialkonstruktivismen «oppbrukt», eller misforstått?

Hacking (1999:35) mener at metaforen sosialkonstruktivisme til dels har utspilt sin rolle. Selv om det til tider kan være befriende å innse at noe er konstruert og ikke en del av «the nature of things», har konstruksjoner nå nærmest blitt en trend. Fra å være tilknyttet radikale politiske holdninger, som har strukket seg fra ironi og hissig avsløring, til reformer, opprør og revolusjon, har en altomfattende konstruksjonistisk tilnærming blitt både kjedelig og sløv. Problemet, skriver Hacking (1999:36), er at sosialkonstruktivisme har blitt en del av den samme diskursen som den utgir seg for å forsøke å oppheve.

På den andre siden har vi Lars Geer Hammershøj og Eva Bendix Petersen (2001). De hevder at mye av kritikken rettet mot sosialkonstruktivismen er på villspor, fordi den baserer seg på nettopp de antagelsene som retningen forsøker å ta et oppgjør med. De avviser kritikken som har kommet fra vitenskapelig hold, som de mener vurderer de enkelte posisjonene ut ifra tradisjonelle parametere for vitenskap som sosialkonstruktivismen rett og slett *ikke aksepterer*. Utover dette mener de at det dreier seg om en frykt for at oppløsningen av tradisjonelle former for vitenskap, skal føre til en relativistisk menings- og verdiløshet (Hammershøj og Petersen 2001:45).

At bekymringene og misforståelsene rettet mot sosialkonstruktivismen jevnlig kommer til uttrykk gjennom det de beskriver som «trivielle formuleringer» hjelper nok ikke. Hammershøj og Petersen (2001:42) har tilsynelatende sett seg lei på mennesker som forsøker å overbevise dem om at en konstruktivistisk tilnærming er feil ved å banke i bordet, eller peke ut av vinduet, for deretter å utbryte: «Se, virkeligheten eksisterer, jo!». De hevder at sosialkonstruktivismen ikke er en «subjektivistisk» konstruktivisme, hvor det sosiale kan defineres av individer og etter eget forgodtbefinnende. Konstruksjon betyr heller ikke fiksjon; det er virkeligheten *som virkelighet* som er sosialt konstruert. Iver B. Neumann (2001:63) mener at relasjonen mellom *fakta* og *representasjon* er et problem som angår de som studerer naturfenomener. Han støtter seg her på Ernesto Laclau og Chantal Mouffe (1985), som skriver at hvorvidt det eksisterer en ekstern verden rundt objektene som utgjør en diskurs er fullstendig irrelevant. Hvis man ønsker å undersøke hvilken representasjon som er «gyldig», er det naturvitenskapelige perspektiv kun interessant som en av mange muligheter for å vinne den kampen (Neumann 2001:66). Slik jeg ser det er det faktisk nødvendig å påpeke at det finnes en virkelighet som eksisterer uavhengig av våre sosiale konstruksjoner. Det er mye av grunnen til at jeg har valgt å vise til en diskusjon som foregår både innenfor og utenfor det sosialkonstruktivistiske feltet. Så lenge det råder stor forvirring omkring hva et sosialkonstruktivistisk perspektiv kan innebære, er en klargjøring av både begrepsbruk og egne holdninger påkrevd.

Hva innebærer egentlig et slikt syn som jeg har lagt frem til nå for min holdning til arkeologisk praksis? Jeg mener at vi som arkeologer ikke kan overse vår aller viktigste kildekategori: de materielle levningene, som er «uløselig knytta» til den «arkeologiske væren» (se Svestad 2003:273-274). Arkeologer vil i mange tilfeller bevege seg inn på domenet til både andre humanistiske fag og naturvitenskapelige grener. Åpenhet og klart definerte begreper får derfor særs stor betydning. Arkeologi dreier seg ikke bare om spekulasjon og konstruksjon, selv om noen aspekter er vanskeligere å fatte enn andre (Fahlander 2004:201). At det finnes flere konstruksjoner av den sosiale verden, og mange versjoner av en hendelse betyr faktisk ikke at vi er forpliktet til å gi dem alle samme status og verdi (Kjørup 2001:20-21). Alle tolkinger er faktisk ikke like gode. *Anything goes* er, etter min mening, ikke en nyttig innstilling når man forsøker å finne ut hvordan fortiden kan ha sett ut. Dette er et poeng jeg vil komme tilbake til i den tredje, og avsluttende delen av avhandlingen. Først er det nødvendig å ta en omvei via en klargjøring av metode, og en gjennomgang av materialet. Det vil gjøre det mulig å belyse oppgavens overordnede tema og problemstilling, som ble lagt frem i kapittel 1.

Diskurs og diskursanalyse

«En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner» (Neumann 2001:18, 177).

Diskurs er et begrep som favner en lang rekke teorier, metoder og betydninger. Som et resultat kan dets mening sies å ha blitt noe utvannet de siste årene (Jørgensen og Phillips 1999:9; Schaanning 1997:180). Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips (1999:9) skriver at: «[...]diskurs er en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et utsnitt af verden) på». De tar for seg tre ulike former for diskursanalyse: diskursteori, kritisk diskursanalyse og diskurspsykologi. Alle tre retningene deler oppfatningen om at vår måte å snakke på ikke speiler vår omverden, våre identiteter og sosiale relasjoner på nøytralt vis, men heller spiller en aktiv rolle i å skape og forandre den. Formålet med en diskursanalyse er å finne ut hvordan verden, i hvert fall deler av den, fremstilles og hvilke sosiale konsekvenser dette medfører. Ved å vektlegge én sannhet fremfor en annen skapes grenser mellom *virkelig* og *falskt*. Diskursen er i den forstand bestemmende for det sosiale (Jørgensen og Phillips 1999:150). At diskursen er sosialt forankret er et syn Svein Hammer (2001:8) også deler. Han beskriver den som et sett med utsagn som står i relasjon til hverandre og hevder at begrepet ikke kan reduseres til å bare være språk; diskurs innebærer også «den praksisen vi inngår i ved å ta språket i bruk». Man kan si at diskursen produserer det som er virkelig, den skaper subjekter og påvirker måten de betrakter seg selv, sin egen posisjon og verden (Normark 2004:129).

I vårt møte med omgivelsene trenger vi ulike redskaper for å kunne håndtere og bearbeide det vi sanser. Diskursanalyse er et slikt verktøy, og gjør det mulig for samfunnsvitere å analysere seg selv og sitt eget felt. Jeg har ingen ambisjoner om å utføre en komplett diskursanalyse, men vil aktivt benytte meg av metoden for å kunne hente ut nødvendig informasjon fra de utvalgte tekstene. Det finnes et mangfold av ulike fremgangsmåter for å utføre en diskursanalyse. Disse vil i stor grad være avhengig av ens valgte materiale og teoretiske perspektiv, uten at dette betyr at den kan benyttes innenfor *alle* teoretiske rammer (Jørgensen og Phillips 1999:12).

Makt

Diskurs må her forstås i henhold til Michel Foucaults (1972) *kunnskapsarkeologi*, og Norman Faircloughs (2001, 2003) videre tolkning av begrepet *makt* og dets relasjon til språk og kunnskap. Sistnevnte er spesielt opptatt av underliggende maktstrukturer, som han hevder

styrer dagens kapitalistiske samfunn, og hvordan staten i stor grad kontrollerer samfunnsklasser og sammenhengen mellom ideologi, overtalelse og samtykke. Det kan selvfølgelig argumenteres for at disse aspektene har påvirket arkeologisk forskning i Skandinavia, men jeg vil fokusere på makt relatert til enkeltindivider som representanter for institusjoner og sosial praksis (se Schaanning 1997:25-53). En diskursanalyse opererer mellom helhet og mangfold. Den viser hvordan de forskjellige tekstene man arbeider med refererer til hverandre og bærer på meninger som kan være vanlige for en hel periode. Hvert element blir dermed sett på som et uttrykk for en helhet (Foucault 1972:118). Tekstene innenfor en diskurs er et uttrykk for hva som *kan sies* om fortiden. De skriver seg inn i en diskurs ved å vise til, og bygge på tidligere tekster. Analysen blir dermed kvalitativ, fordi den tar for seg hva bestemte tekster eksplisitt, eller implisitt (Handeland 2005:123), sier om hestens funksjon og symbolske betydning i jernalder

Innenfor Foucaults kunnskapsarkeologi blir skillet mellom språk og ting oppløst, og en diskurs består av alle typer tegn. Kunnskap har to ulike nivåer: *connaissance* og *savoir*, som kan beskrives som henholdsvis overflatekunnskap og «dyp» kunnskap (Svestad 1995:54-56). I stedet for å søke etter meningen i det som har blitt sagt, prøver man å finne ut av hva slags monumenter som har eksistert: hva *har*, og *har ikke blitt* sagt til ulike tider. Slik prøver Foucault å få frem hvordan kunnskap blir formalisert, og representerer noe annet enn prestasjonene til enkeltindivider (Svestad 1995:57-58). Makt forstås som en faktor ved den resepsjon et utsagn og en representasjon kan få, og hvordan dette kan føre til at en sannhet blir reproduisert, uten at de bakenforliggende strukturene trenger å ha gjennomgått noen større endringer (Fairclough 2001:32). Når mennesker produserer og tolker en diskurs må de benytte seg av allerede eksisterende former av den. Ved å stadig bli gjenbrukt på denne måten blir den laget på nytt i diskursen og i praksis generelt. Diskurs og praksis er tvetydige ord, og kan indikere både handling og konvensjon. Idéen om sosial praksis handler til dels om at mennesker blir i stand til å handle, *ved å bli begrenset* av ulike praksiser eller diskurser. Diskurs og praksis blir begrenset av gjensidig avhengige nettverk som kan kalles «ordener»: *ordener av diskurs og sosiale ordener* (Fairclough 2001:23-25).

Foucault skiller mellom to ulike former for *utsagn*: de høyt verdsatte, som er forholdsvis sjeldne, og som kan fungere som modeller for andre utsagn; de vanlige og hverdagslige, som ikke er ansvarlige for seg selv. Sistnevnte stammer fra andre utsagn, og i noen tilfeller gjentar de nærmest ord for ord noe som har blitt uttalt tidligere. Sammen utgjør disse det diskursive feltet (Foucault 1972:141). I utsagnene ligger det et krav om å være *seriøs kunnskap*, stadfestet gjennom visse institusjonaliserte rammer som de hører til og eksisterer

innenfor: «Påstanden 'I dag blir det regn' er ikkje ei utsegn i ein kvardagslig lokal kontekst. Utsegn blir påstanden derimot om han skulle vere sagt av ein meteorolog eller ein liknande person [...]» (Svestad 1995:61). Hva som vil bli definert som et utsagn er dermed avhengig av hva slags *posisjon* den som ytret det har. Dette fører til at man er mer interessert i å undersøke hvilken posisjon et individ *kan* og *må* ha for å kunne ytre bestemte utsagn, enn forholdet mellom forfatteren og det sagte (Svestad 1995:62; se også Foucault 1972:94-96). Å anse alle praksiser for å være diskursive betyr ikke at alt er tekst og tale, men at diskursen anses for å være materiell. Dermed kan for eksempel infrastruktur og institusjoner oppfattes som *former for diskurs* (Jørgensen og Phillips 1999:29). Foucault fokuserer på diskursens materialitet, fremfor dens meningsinnhold, skriver Espen Schaanning (1997:180-181).

Dette står i kontrast til Neumann (2001:38), som mener at en diskursanalyse hovedsakelig dreier seg om «å analysere mening som en del av det generelt sosiale der mening dannes». Språkets primæroppgave er å skape mening. Andre sosiale praksiser produserer mening som et biprodukt. Språk blir dermed noe mer enn et uproblematisk system av begreper som refererer direkte til ting og fenomener. Det kan betraktes som et sosialt system som følger sin egen logikk (Neumann 2001:18). Å søke etter en dypere mening i alt som eksisterer og har eksistert, fører til at man overser at det til enhver tid bare er visse ting som blir sagt, hevder Asgeir Svestad (1995:64)

Det akademiske hierarkiet

Fairclough (2001:52) mener man bør stille spørsmålene: Hvem har tilgang til hvilke diskurser? Hvem er det som har makten til å påtvinge og håndheve disse restriksjonene? For å forklare hva de driver med, vil mange akademikere vise til det faget deres handler om, metoder og ulike fagtradisjoner. Slik lager «vitenskaperen» seg en identitet og tilhørighet (Schaanning 1997:25-26). I stedet for å spørre *hva* et fag er bør man heller forsøke å besvare hvorfor, og for hvem, det er avgjørende å vite hva faget er. De fleste lesere av en tekst vil først og fremst være interessert *i det som er skrevet*; ikke hvorvidt det de leser er arkeologi, eller noe helt annet. Det finnes likevel tilfeller hvor det er nødvendig å vite hva som er «god» eller «dårlig» arkeologi. En student må være klar over forskjellen for å få bra eksamensresultater, og dermed kunne stige i de akademiske gradene (Schaanning 1997:27-28, 35). Dette er i tråd med Foucaults kunnskapsarkeologi, hvor man ser nærmere på hvilken rolle vitenskapelige vilkår og den praktiske situasjonen spiller for subjektet. Samtidig søker man etter forklaringer på endringer i andre forhold. Man må foreta en desentrering av subjektet, og vurdere hva som er mulig innenfor et sett med regler som kan virke styrende på ulike praksiser (Svestad

1995:36). For Foucault er ikke subjektet en naturlig gitt eller sammenhengende enhet. Det blir dannet gjennom en «makt-diskurs», hvor relasjonen mellom makt og kunnskap er sentral (Handeland 2005:117-118; se også Svestad 1995:72).

Språk er et av de mest effektive virkemidlene vi har for å skape samhörighet mellom fagfeller. Ulike fag opererer med forskjellig sjargong, og benytter seg av begreper som blir definert ulikt innenfor bestemte felt. Noen vil være komfortable med dette språket, andre ikke. Slik skapes det en felles plattform for de innvidde. Samtidig blir fagspråket et middel for sosial utelukkelse og hierarkisering. De som blir holdt utenfor må bli avvæpnet og fremstilles som uvitende, mens de privilegerte fremstår som opplyste eksperter (Schaanning 1997:43). Språk kan sies å ha blitt det primære mediet for sosial kontroll og makt. Ingen som ønsker å studere det moderne samfunnet kan overse den effekten språk har på maktrelasjoner, hevder Fairclough (2001:2-3). En uttalelse jeg langt på vei sier meg enig i.

Fremgangsmåte

Tale, tekst og utsagn er konkrete hendelser innenfor et sosialt felt: «De er materielle trekk med forankringspunkter i bestemte steder, institusjoner, hjelpemidler, praksiser og andre utsagn». På den måten blir tekst og tale aktive komponenter som påvirker det som allerede eksisterer (Schaanning 1997:196). Selv om både tale, tekst og handling opererer innenfor det diskursive feltet, vil jeg ta for meg diskursen om hesten slik den har manifestert seg i tekster publisert innenfor akademia.

Det er i arbeidet med å få oversikt over alle de relevante tekstene at prosessen med en diskursanalyse starter. En effektiv fremgangsmåte kan være å starte med å lese det som blir referert til som sekundärlitteraturen (Jørgensen og Phillips 1999:149-150; Neumann 2001:51-52). På den måten vil man kunne observere hvilke tekster det ofte henvises til og siteres fra, og som derfor i stor grad har preget diskursen. Disse tekstene kaller Neumann (2001:52) for kanoniske, og de har hatt en bred resepsjon. Det neste steget i arbeidet med å orientere seg i tekstmaterialet vil være å finne ut hvilke tekster disse igjen baserer seg på. Ved å gå frem på denne måten vil det være relativt enkelt å identifisere de tekstene som fremstår som monumenter i diskursen (Neumann 2001:51-52). Etter at man har orientert seg i det tekstlige landskapet, og skaffet seg en god oversikt, er det på tide å identifisere diskursens representasjoner. De gjenkjennes på bakgrunn av gjennomgående trekk. Neumann (2001:33) beskriver representasjonene som «sosialt reproduserende fakta», med dette mener han at det i de fleste tilfeller foregår et «forhandlingsspill» om hva som blir sanset. Representasjoner blir

dermed ting og fenomener *slik de fremstår for oss*. Han skriver videre at de stadig må «representeres», for å ha fortsatt gyldighet. De kan dermed settes i sammenheng med Faircloughs syn på diskursproduksjonen (se *Makt*). Det er gjennom språket vi får tilgang til virkeligheten, og det er med hjelp fra språket vi skaper representasjoner av virkeligheten. Disse representasjonene kan ikke reduseres til speilbilder av en allerede eksisterende virkelighet, de er med å skape den. Dette betyr ikke at virkeligheten ikke finnes, betydninger og representasjoner er virkelige nok (Jørgensen og Phillips 1999:17).

Tekstanalyse er bare én del av diskursanalysen, skriver Fairclough (2001:91). Tekst, interaksjon og sosial kontekst er tre elementer i en diskurs. Han presenterer en rekke spørsmål vedrørende tekstens vokabular, grammatikk og struktur, som vil være nyttige for de som ønsker å utføre en kritisk diskursanalyse (Fairclough 2001:92-93). De fleste av disse går utenfor avhandlingens rammer. Men noen av dem vil kunne bidra til å belyse hvordan språket er noe av det som kan forandre seg, når et individ endrer posisjon. For å demonstrere dette vil jeg i kapittel 5 benytte meg av Omas hovedfagsoppgave *Hesten i nordisk jernalder. Ei kontekstuell analyse av den symbolske sfæra kontra den materielle røynda*, fra 2000, og hennes populærvitenskapelige bok *Hesten. En magisk følgesvenn i nordisk forhistorie*, fra 2011. Det vil da være av spesiell interesse å undersøke hvilke relasjonelle verdier grammatiske trekk har, slik som bruk av personlige pronomen (Fairclough 2001:106-107). Det er særs viktig å understreke at jeg her vil anvende Omas arbeid på en måte som hun selv neppe har lagt opp til. De fleste som skriver er nok mer opptatt av å produsere en velskrevet tekst, som når den tenkte leseren, enn å understreke den posisjonen han eller hun til enhver tid måtte inneha. Måten man velger å formulere seg på reflekterer underliggende maktstrukturer, som deltagerne i en diskurs ikke trenger å være seg bevisste – eller engang kjenne seg igjen i. Analysen av hennes arbeid må derfor ikke ses på som et forsøk på å frata tekstene deres *seriøsitet* (jf. Olsen 1997:296).

Fallgruver

Det er nødvendig å være oppmerksom på at noen tekster gis sentralitet gjennom det mediet de blir publisert i. Man bør derfor ha god oversikt over hvilke medier som gir tekster *valør* (Neumann 2001:55). Dette kan også videreføres til enkeltindivider. Det er ikke irrelevant hvem som sier hva; et utsagn kan bli mer eller mindre valid, avhengig av hva slags tilgang personen som ytret det har til diskursen (Neumann 2001:116-117; se også Handeland 2005:118). Evert Baudou (2004:29-30) peker på hvordan det ikke er mulig å komme bort ifra at det ofte er forskerne selv som er subjektet i fokus, i forskningshistorisk sammenheng.

Enkelte blir fremstilt som «enastående, geniale eller gigantiske». Det er i møtet mellom individet, kollektivet og samfunnet kunnskapsproduksjonen oppstår. Individuelle forskere kan ha stor innflytelse på flere tankekollektiv. Man kan derfor ikke redusere en forskers betydning til de tanker og idéer som personen har presentert i sine bøker og tekster.

Feilen i de historiske fremstillingene av «de store mennene» ligger i at bestemte posisjoner i feltet har blitt vektlagt, mens de øvrige har blitt forbigått (Baudou 2004:30; se også Svestad 1995:13, 24-31). Ved å fokusere på de diskursene som har skapt mest støy og fått mest oppmerksomhet, har bredden av meninger forsvunnet. Vi er alle «barn av vår tid», og arkeologisk teori, metode og praksis vil være påvirket av de idéene og strømningene som er rådende i den perioden de blir fremmet. Arkeologisk tolkning kan ikke løsrive seg fra samspillet mellom *tid* og *kilder*, og alle forskere befinner seg i flere tankekollektiv og i en *tankestil*. Tanker tilhører ikke individer, og vil endres når de går fra én person til en annen. Når to mennesker utveksler idéer har det oppstått et tankekollektiv. Det kan eksistere mange slike i samme tidsperiode. Alle individer vil tilhøre flere forskjellige tankekollektiver (Baudou 2004:23-24).

Kriterier for kategorisering

Tekstene som vil bli lagt frem i neste kapittel er hentet fra nokså forskjellige sjangre. Det er både avhandlinger, fagartikler fra tidsskrifter og samlinger, bøker og populærvitenskapelige verker med i utvalget. De vil bli presentert innenfor følgende identifiserte kategorier: *avhandlinger*, *fagartikler*, *fagbøker* og *populærvitenskapelige publikasjoner*. Rekkefølgen illustrerer på mange måter det samme akademiske hierarkiet som allerede har blitt omtalt (jf. *Det akademiske hierarkiet*). Tolkninger og forklaringer fremmet av studenter, vil for det meste bli ansett som mindre troverdige enn om de hadde kommet fra etablerte fagpersoner. Dette er fordi studenten er nederst «i vitens- og makthierarkiet» (Schaanning 1997:52).

Bruken av populærvitenskapelige tekster kan være nyttig, da de ofte har tydeligere ideologiske trekk. Når målet med tekstene er å nå ut til et større publikum blir budskapet til en viss grad forenklet og uenigheter innad i et fag blir underkommunisert (Handeland 2005:108; Hesjedal 2000:20). Jeg har også inkludert flere tekster skrevet av samme forsker. Det vil gjøre det mulig å se hvordan representasjoner kan bli tilpasset forskjellige målgrupper (Jørgensen og Phillips 1999:93), og hvordan forskernes egen posisjon kan påvirke arbeidet. Hva skjer med utsagnene i en tekst når de går fra å være i en hovedfagsoppgave, til en fagartikkel og deretter i en populærvitenskapelig bok? Omas arbeid vil, som nevnt, være et godt eksempel på

nettopp dette. Makt, relatert til hvor man befinner seg i den faglige rangstigen, og resepsjon blir dermed et betydelig poeng for den senere diskusjonen.

Sitatbruken vil være utvidet (se Handeland 2005:123-124). Jeg ønsker å gi et så korrekt bilde som mulig av hva de ulike forfatterne faktisk har sagt om hesten i jernalderen, og hvordan de har forholdt seg til bruken av skriftlige kilder og religionsskiftet som fant sted mot slutten av perioden. Forskernes syn på hvordan den nye religionen påvirket hestens symbolske rolle, anser jeg for å være spesielt interessant. Deler av sitater vil derfor bli uthevet for å understreke når dette blir tatt opp. Etter hver tekst vil jeg trekke frem noen nøkkelord og temaer som jeg mener er gjennomgående og beskrivende for de ulike arbeidene. Disse vil være betydningsfulle for den påfølgende analysen.

I tillegg er det visse spørsmål som har styrt hva jeg har valgt å vektlegge og presentere. Disse utgjør et godt utgangspunkt for en videre analyse og diskusjon:

1. Er hesten hovedfokuset, eller en «selvsagt» del av et større materiale?
2. Hvordan forholder forfatteren seg til bruken av skriftlige kilder?
3. Hvilke(n) tidsperiode(r) arbeider forfatteren innenfor?
4. Er forfatterens primærinteresse den symbolske eller funksjonelle rollen hesten hadde i jernalderen?
5. Hva sier forfatteren eksplisitt om hestens rolle(r) etter at kristendommen ble etablert i Skandinavia?

DEL 2: «HEST I TEKST»

MATERIALPRESENTASJON OG ANALYSE

4. TEKSTMATERIALE

Avhandlinger

Anne-Sofie Gräslund (1980) - Birka. IV The Burial Customs. A study of the graves on Björkö

Publisert doktorgradsavhandling, avgitt ved Universitetet i Uppsala.

Hensikten med Anne-Sofie Gräslunds (1980:1) studie er å samle og analysere den tilgjengelige informasjonen om gravene på Birka. Slik vil hun undersøke gravskikken, foreta kulturelle og historiske observasjoner og, om mulig, si noe om befolkningens sammensetning og sosiale struktur.

Gräslund (1980:42-43) trekker frem andre arkeologiske funn hvor man har funnet spor etter en gravskikk som ligner den hun beskriver på Birka. Hun beskriver hestens rolle innen kulten i romersk jernalder og folkevandringstid, og påpeker hvordan hesten var et vanlig følgedyr i gravene i vendel- og vikingtid i Sentral-Sverige: «the dead warrior needed not only his weapons, but also his horse, in order to make a fitting entry into Valhalla» (Gräslund 1980:43). Funnet av brente, svidde og ubrente hestetenner i kremasjonsnedleggelsene blir satt i sammenheng med Ibn Fadlāns skildring av den antatte vikingbegravelsen ved Oguze i 920-årene. Det ble slaktet og spist hester der, mens pelsen ble plassert på staker sammen med hodet og beina (Gräslund 1980:60):

«Horse's teeth occur in cremation deposits, burnt scorched and unburnt. Without being an immediate part of the funeral feasts, they may still be associated with them. One is reminded of Ibn Fadlan's description of the burial rites of the Oguze in the 920s: horses were slaughtered and, while the meat was eaten by the guests at the funeral, the hides were mounted on stakes with head and feet appended [...]» (Gräslund 1980:60).

Hun runder av med å diskutere hvorvidt Birka var en kristen by eller ikke, og kommer frem til at svaret er tvetydig. Tilstedeværelsen av en kristen gravskikk og et hedensk gravgods kan tyde på at Birka reflekterer et syn på verden som er verken kristent eller hedensk, men begge deler (Gräslund 1980:86).

Nøkkelord

Ord som går igjen i Gräslunds tekst er: gravskikk, kulturelle og historiske observasjoner, sosial struktur, kammergraver og kult. Hun fokuserer også mye på hesten som et følgedyr i

gravene, kontrastene mellom en kristen og hedensk verden og hun benytter seg av norrøne skriftkilder for å underbygge sine tolkninger.

Kristin Oma (2000) – Hesten i nordisk jernalder. Ei kontekstuell analyse av den symbolske sfæra kontra den materielle røynda.

Upublisert hovedfagsoppgave, avgitt ved Universitetet i Oslo.

Hovedobjektet i Omas (2000:1) avhandling er hesten. Hun forsøker å undersøke av relasjonen mellom symbol- og brukshesten, og hvordan disse rollene har utviklet seg gjennom jernalderen. Ved å samkjøre flere kildekategorier i en stor komparativ analyse vil hun belyse disse fra bredest et mulig ståsted. Hun beskriver tidsspennet som «omfattende», og vil se på hvordan fokuset på hesten endret seg i *la longue duree*. Hvordan dyr kan være meningsbærende synes å være et vesentlig poeng (Oma 2000:2-4). Om sitt eget teoretiske perspektiv skriver hun:

«Eg vil leika med fleire teoretiske retningar heller enn å binda meg opp i ei spesiell vinkling, orsaka til dette er at eg er oppteken av kva materialet sjølve breiast mogleg kan seia meg, men eg er sjølvsagt klar over at materialet berre kan tala gjennom mine ytringar, og vil såleis bli prega av mi oppfatning. Ettersom eg i følgje mi problemstilling er oppteken av både det ein kan kalla materiell funksjon, og kva tilhøve dette har til objektet sine symbolske sider, vil eg stilla meg open for å følgja materialet der det fører meg» (Oma 2000:6).

Oma går grundig til verks når hun beskriver ulike indikasjoner på hvordan hesten, og dens utstyr, ble brukt i jernalder. Utvalgte gravfunn gjennom hele perioden blir også beskrevet, og hun vier en god del plass til tolkning av offerfunn og hesten i kunst og bilder. Hesten i de norrøne kildene blir også beskrevet:

«Mitt utgangspunkt er at ein kan rekna med ein høg grad av intensjon, neppe eit einaste ord i Edda er tilfeldig. Det er viktig å ha i mente at bak den skriftlege versjonen me kjenner, ligg truleg fleire århundrer med munnleg formidling av dei mytiske motiv. [...] Snorre-Edda lid og under å vera nedskriven på eit tidspunkt då aktørane sin kontakt med dei opprinnelege mytiske motiva var broten. Denne er likevel interessant å lesa parallelt med den poetiske Edda, for å sjå kva litterære motiv som overlevde kristninga, og både som ein korreksjon og ei vidareutvikling av motiva i den poetiske Edda» (Oma 2000:84).

Hun tar aldri eksplisitt opp hva slags endring hesten kan ha gått igjennom idet Norden ble kristnet. Avslutningsvis peker hun på hvordan hesten har vært betydningsfull i den vestlige kulturhistorien, og hun mener å ha «avdekkja nokre fundamentale trekk ved jernalder-samfunnet» (Oma 2000:110-114).

Nøkkelord

Oma fokuserer i avhandlingen på hele jernalderen, relasjonen mellom den symbolske og funksjonelle hesten og benytter seg av flere kildekategorier. Hun er spesielt opptatt av *la longue duree*, dyr som meningsbærende og ser etter en overordnet strukturell ordning. Ord som går igjen er: dyrestil, samfunn, symbol, liminale soner, kontekst og struktur. Hun benytter seg også i stor grad av norrøne skriftkilder som en del av sin argumentasjon.

Trond Meling (2000) - Graver med hest og hesteutstyr. Eit uttrykk for makt og alliansar på Vestlandet i merovingertida?

Upublisert hovedfagsoppgave, avgitt ved Universitetet i Bergen.

Hovedmålet med avhandlingen er å se hvorvidt man «kan knytte gravene med hest og hesteutstyr til samfunnsmessige og maktpolitiske endringar på Vestlandet i merovingertida». Meling påpeker at det er lite beinmateriale i de vestnorske gravene som har blitt bevart, grunnet dårlige bevaringsforhold, men at det i noen graver blant annet er funnet rester etter hestebein og -tenner. Dessverre har få av disse blitt undersøkt av osteologer og zoologer. Hovedtyngden av analysen bygger derfor på hesteutstyret, og en typologisk gjennomgang og klassifisering av dette (Meling 2000:1-2). Han vier også deler av avhandlingen til å diskutere hvorvidt hesten kan ha vært knyttet til en sjamanistisk praksis i førkristen tid:

«Eit anna sentralt trekk ved sjamanismen er dei mange hjelpeåndane som sjamanen nyttar for å koma fram til den åndelege verda. Som oftast er desse i skikkelse av ulike dyr (m.a. fuglen, fisken og slangen), og den viktigste hjelpeånda ser ut til å ha vore *hesten*. Oppgåva til hesten var å verna sjamanen si sjel, og slåss mot andre sjamanar sine fiendtlige ånder» (Meling 2000:104).

Om man faktisk kan knytte disse gravene til sjamanen og sjamanisme er vanskelig å svare på, mener Meling (2000:105). Utstyret kan symbolisere hesten, men samtidig er det slik at selve hesten mangler:

«Sjølv om det er lite som tyder på at hesten har spelt noko stor militært teknisk rolle på Vestlandet i merovingertida, skal ein ikkje sjå bort frå at hesten og hesteutstyret i mannsggravene frå denne perioden kan ha *symbolisert* rytteren og krigaren til hest. Som eg har vore inne på fleire gonger tidlegare, har truleg dei krigerske ideala vore viktige på denne tida, og det kan tenkast at ein har nytta hesten og hesteutstyret for å understreke dette ytterlegare» (Meling 2000:103).

Meling mener også at funn av isbrodder kan støtte idéen om at hesten har vært en betydelig aktør innen norrøn reisesymbolikk. Han påpeker også at hesten har blitt trukket frem som et fertilitetssymbol, og at hestekamper og kappridning har blitt skildret i de islandske ættesagaene. Han anser det også som sannsynlig at kvinner har hatt en vesentlig rolle innen fertilitetskulten (Meling 2000:105-106). Avhandlingen blir avsluttet med å understreke de

allerede beskrevne symbolske rollene. Det blir poengtert at krigerske idealer trolig har vært et sentralt element i livsstilen under denne perioden. Han velger også her å ta opp de mer religiøse aspektene:

«Eit anna trekk på denne tida er at eliten ser ut til å ha framheva eit guddomleg opphav. I det arkeologiske materialet kjem dette først og fremst til uttrykk i offerfunna, og hesten er ikkje direkte knytte til denne førestillingsverda. Men i den norrøne religionen er hesten ein sentral skikkelse både i døds- og fertilitetskulten, og begge desse elementa har truleg vore viktige i legitimeringa av det guddomlege opphavet» (Meling 2000:112).

Nøkkelord

Meling er opptatt av maktpolitiske endringer, og ord som går igjen er: graver, hesteutstyr, typologi, klassifisering, symbol, sjamanisme, reise- og fertilitetssymbolikk, krigerske idealer og guddommelig opphav. Han benytter seg underveis i liten grad av norrøne skriftkilder, med unntak av de delene hvor han kommer inn på sjamanisme og fertilitetskult. Meling uttrykker heller ingen tanker om hva som har skjedd med symbolikken forbundet med hesten i middelalder. Han fokuserer på politikk og makt, fremfor religion.

Anneli Sundkvist (2001) - Hästarnas land. Aristokratisk hästhållning och ridkonst i Svealands yngre järnålder

Publisert doktorgradsavhandling, avgitt ved Universitetet i Uppsala. Utgitt som en selvstendig publikasjon i serien *OPIA*, ved samme universitet.

Anneli Sundkvist (2001:15-16) er mest opptatt av den praktiske funksjonen hesten har hatt, og hvordan hesteholdet og ridekunsten så ut i Sverige under yngre jernalder. Hun velger derfor å se bort ifra dens ideologiske og kultiske rolle, da hun savner en analyse av hestens mer praktiske bruksområder:

«Avhandlingens syfte är att från ryttarperspektiv diskutera hästhållning och ridkonst i den yngre järnålderns aristokratiska miljöer i Svealand. Metoden är kulturkomparativ, vilket innebär att historiska analogier används. Exempel hämtas från historiskt, ikonografiskt och litterärt material samt från arkeologiska fynd från andra kulturer och epoker än de som i huvudsak behandlas» Sundkvist (2001:219).

Hennes arkeologiske perspektiv innebærer at «[a]rkeologin är studium av samhällen, inte studium av de materiella lämningar som utgör arkeologins huvudsakliga källmaterial» (Sundkvist 2001:13).

Ett kapittel i boken blir viet til en forskningshistorisk oversikt (se Sundkvist 2001:65-77), hvor hest innen den arkeologiske litteraturen blir beskrevet: «Då avhandlingen är inriktad

på det praktiske anvendandet av hâsten är det frâmost historiken inom detta forskningsfält som jag har fördjupat mig i även om jag också berör diskussioner som är inriktade på hâstens ställning i kulten» (Sundkvist 2001:65). Hun foreslår at noe av grunnen til at hestens praktiske funksjon ikke blir spesielt diskutert før andre verdenskrig i Sverige, er det faktum at noen av de mest kjente funnene ble gjort i en tid hvor hesten var ansett for å være et rent bruksdyr. Det var derfor ikke nødvendig å diskutere hesten, dens nytteverdi var umulig å motstride (Sundkvist 2001:65).

For å belyse utviklingen av ridekunsten benytter hun seg av arkeologisk materiale som billedsteiner, tekstiler, spenner, fibulaer, beslag og ornamenter hvor ryttere har blitt avbildet (Sundkvist 2001:101-158). Hun forsøker også å undersøke hvorvidt det er mulig å si noe om hestens farger, avstamning, kjønn, styrke og andre rideegenskaper, ut ifra de skriftlige kildene (Sundkvist 2001:167-175):

«Sleipner är den bästa hâsten i både gudarnas och människornas värld sägs det i Grimnesmål (vers 44) och i Snorres Edda (1:4 och 1-40-41). Vad är det som gör honom till detta? Genom de skriftliga källorna vet vi att han är snabb och tillräckligt vig och stark för att hoppa över grindarna till Hel utan att snudda dessa [...]. [...]. Vita hästar har i många kulturer ansetts vara speciella: de heliga hästar Tacitus omtalar i *Germania* (kap. 10:2) är just vita; rytterporträtt från medeltiden och framåt visar ofta vackra, vita hästar och detta är också riddjuret för sagornas prins» (Sundkvist 2001:175-176).

Sundkvist (2001:178) foreslår at skildringene av Sleipner og Grane kan være sene uttrykk for den yngre jernalderens *idealhest*. De er sterke, stolte, raske og av god avstamning. De fleste hestene som blir omtalt i tekstene er likevel vanlige bruksdyr. I den poetiske Edda og Snorres *Edda* skal det finnes 32 navngitte hester (Sundkvist 2001:173).

Nøkkelord

Sundkvist fokuserer på funksjon fremfor symbol og har et langt tidsperspektiv. Hun benytter seg i stor grad av skriftlige kilder, men tar også i bruk etnografiske eksempler.

Anja Mansrud (2004b) - Dyret i jernalderens forestillingsverden. En studie av forholdet mellom dyr og mennesker i nordisk jernalder, med utgangspunkt i dyrebein fra graver

Upublisert hovedfagsoppgave, avgitt ved Universitet i Oslo.

Mansruds (2004b:6) mål er å «danne [seg] en oppfatning av dyrets plass i jernalderens kosmologi», ved å se på hvordan dyrebein har blitt brukt i gravritualer. Hun går grundig gjennom teorier og diskusjoner omkring begrepene *ritualer*, *gravskikk* og *offer* (Mansrud

2004b:7-11). Det er dyrebein i branngraver som er Mansruds primærmateriale, men hun ønsker å sette dem inn i en større kontekstuell ramme, noe hun vil gjøre ved å «relatere dem til levninger av mennesker og til andre funnkategorier som inneholder dyr» (Mansrud 2004b:22).

Mansruds (2004b:32) tekst dreier seg ikke om hesten spesielt, men om dyr generelt. Hun tar opp de kildekritiske problemene forbundet med bruk av de norrøne tekstene, og mener at de skriftlige kildene ikke kan brukes for å finne opplysninger om historiske hendelser, «men kan gi innsyn i aspekter knyttet til mytologi og ideologi». Ibn Fadlāns og Adam av Bremens skildringer og Snorres *Kongesagaer* anser hun for å være noe mer usikre kilder. Hun vil derfor være forsiktig i bruken av dem, «[...]og har generelt prioritert den arkeologiske konteksten fremfor den skriftlige kilden» (Mansrud 2004b:25). Når hun skriver om praksisen med blot, påpeker hun både skriftlige og arkeologiske kilder tyder på at «[...] hesten sto i særstilling som offerdyr[...]». Hun viser her til arbeid gjort av blant andre Näsström (2001). Hamskifte, sjamanisme, dyrestil og symbolikk blir trukket frem som potensielt betydningsfulle aspekter ved den norrøne troen. Mansrud skriver at hesten er det vanligste motivet hva gjelder avbildninger av dyr i jernalderen. Hun trekker frem billedsteiner hvor en åttebeint hest gir assosiasjoner til Sleipner og hvordan «hester som steiler mot hverandre» kan tolkes som hingstekamp (Mansrud 2004b:34-35).

Materialet til Mansrud (2004b:44) består av beinmaterialet fra 65 branngraver, hvorav 29 inneholdt dyrebein som kunne bestemmes til art og beinslag. I overkant av 16 kilogram bein inngikk i den osteologiske analysen, og av disse var det bare 7 % (1208 gram) som ble bestemt til art og beinslag. Hun skriver videre at majoriteten av dyreartene som kunne identifiseres besto av husdyr, at hunden er representert i flest graver og at «hesten har ofte vært fremhevet i en særstilling som offerdyr [...], men det forekommer like mange graver med storfe» (Mansrud 2004b:47).

Rígsþula blir trukket frem som et eksempel på hvordan det er mulig å få innsikt i sammenhengen mellom dyr og sosial status. Hest og hund blir assosiert med de to øverste samfunnsklassene. Mansrud (2004b:64) mener likevel at «skikken med å deponere brente bein av dyr i graver primært har økonomiske motiver».

«Konsumering av hestekjøtt er en skikk som i så stor grad forbindes med den hedenske kultutøvelsen, at spising av hestekjøtt ble forbudt i de tidlig[e] kristne lovene. At hesten har hatt en fremtredende rolle i den forhistoriske kulten er vel belagt gjennom flere undersøkelser [...]. Hesten er det vanligste dyret i offerfunn og graver, mens funn av hesteknokler i forbindelse med slakteavfall fra boplasser er påfallende sjeldent [...]. Dette underbygger antagelsen om at fortæring av hestekjøtt har vært forbeholdt spesielle anledninger. [...] Fenomenet forekommer i hovedsak i rike skjelettgraver som gjerne inneholder våpen, men finnes også i kvinnegraver» (Mansrud 2004b:82, min utheving).

Hun viser også til hvordan Gjessing i 1943 knyttet hest i graver til en fruktbarhets- og solkult, mens man i nyere tid har ment at den har sammenheng med en dødskult. «Hesten har en sentral plass innenfor den sjamanistiske verdensanskuelsen», skriver Mansrud (2004b:82). Den ble benyttet til sjelereiser og var sterkt knyttet til gravferden. Dens rolle som grenseoverskrider blir understreket flere steder (Mansrud 2004b:97-98):

«Hesten fremstår i kildene som et mangetydig symbol, i forhold til aspekter som fruktbarhet, død, reise og grenseoverskridelse. [...]Hesten styrer over sentrale aspekter ved den kosmiske verdensorden, og forutsetningen er dermed til stede for at hesten i gravene nettopp har status som en representant for de 'kosmologiske andre'. Gjennom sin rolle som budbringer og formidler mellom tilstander er hesten tvetydig og liminal, den er 'her og nå', men har samtidig en forbindelse til andre steder og verdener 'der og da'» (Mansrud 2004b:83).

Nøkkelord

Gjennomgående ord i teksten er: dyrebein, ritualer, gravskikk og offer. Mansrud forsøker å belyse hvorvidt behandlingen av brente bein i graver kan ha hatt en forbindelse med person- og identitetsoppfattelse i jernalderen. Hun understreker flere steder at kirkens forbud mot konsum av hestekjøtt underbygger dens symbolske viktighet for den norrøne troen. Hun tar også opp hvordan dyr i graver kan ha hatt økonomiske motiver. Bruken av skriftlige kilder er utstrakt.

Fagartikler

Gutorm Gjessing (1943) - Hesten i førhistorisk kunst og kultus

Publisert i det norske tidsskriftet *Viking*.

Gjessing tar for seg hestens opptreden gjennom lang tid og i mange perioder. Han starter med å beskrive hestens rolle innenfor kult i bronse- og steinalderen, og avslutter med dens betydning for den norrøne troen i vikingtid. Avslutningsvis poengterer han også hvordan det er «mulig å påvise en sammenhengende linje i hestekulten fra yngre steinalder og til langt ned i kristen tid. [...] [R]ester av den henger for så vidt igjen ennå» (Gjessing 1943:125). Han er spesielt opptatt av det han tolker som hesteavbildninger på braketeater fra folkevandringstid og skriftlige kilder som Edda, men viser i liten grad til annet arkeologisk materiale. Det blir heller ikke presentert noen eksplisitt teori, men hans mål er å vise hvordan den norrøne troen er bygget på et verdensbilde som stammer fra bronsealder og eldre jernalder (Gjessing 1943:104, 125).

Gjessing (1943:59) trekker frem hvordan hestens plass i gravene viser at den må ha hatt en meget vesentlig rolle i vikingtid, og at «under gravleggingene i vikingtida må hestekulten i det hele ha vært et dominerende element». Oseberg- og Gokstadgraven, med sine store antall hester, blir trukket frem som eksempler, samt tilstedeværelsen av hesteutstyr i graver. Et gravtrekk som er kjent fra hele Norge, og blir forklart på følgende vis:

«Delvis vil dette at hesten har fulgt med i grava kunne forklares ved det kameratskap som uvegerlig måtte vokse fram mellom folk og hester i ei tid, da det ikke fans kjøreveier, og en derfor måtte ri på hesteryggen om en ville fram. Det kan her igjen minnes om det vennskap araberen kjenner for hesten sin. Og at hesten her i Skandinavia har vært sett på mer som en jambyrdig kamerat enn som husdyr, kommer klart til uttrykk i bestemmelsene i den danske vederlov om hestepasset ved hirden» (Gjessing 1943:60).

Når det gjelder merovingertid og vikingtid påpeker han at hesten er fremtredende i den litterært overleverte mytologien, blant de viktigste er Odins hest Sleipner. Gjessing (1943:57-58) mener at det har vært slik at en «utstrakt offisiell kultus» i hovedsak var forbeholdt hovedgudene Tor og Odin, «men at alt tyder på at Frøy-dyrkinga likevel har hatt et sterkt tak i den folkelige religiøse bevissthet». Han hevder at Frøy kan ha vært spesielt betydningsfull for kvinner. Dette baserer han på at fruktbarhet først og fremst var knyttet til hunkjønnene (Gjessing 1943:58).

At hesten er nært knyttet til båten mener han har vært et gjennomgående trekk fra bronsealder og helt opp til middelalder. Den skal også ha nær relasjon til en

fruktbarhetssymbolikk, som også blir hengende igjen i historisk tid. Man måtte innføre forbud mot konsum av hestekjøtt, hvor straffen var forholdsvis høy (Gjessing 1943:129-130):

«Fruktbarhetssymbolikken blir også hengende ved hesten som dens vesentlige kultiske innhold. **Hvor seigt truene om hesten har hengt i folk, ser vi kanhende best av de straffer, kirka måtte sette gjennom, for å ete hestekjøtt.** Eksempelvis kan nevnes, at om noen åt hestekjøtt i langfasten, da var han utleg, og kongen og biskoppen åtte 'kvar pening av godset hans' (Gulatingslova). Men straffene kunne kanhende få has på den offisielle kultus. De greidde ikke å få kverket trua på de sterke krefter hesten satt inne med. I folketrua langt ned i etterreformatorisk tid spiller fruktbarhetsmagien stor rolle. Det er før nevnt, at hesteskeidene – i hvert fall de svenske Staffansritt – var ledd i en fruktbarhetskultus» (Gjessing 1943:130-131, min utheving).

Han trekker i sin artikkel frem fire ulike roller hesten har spilt: Fruktbarhetssymbol, budbringer, veiviser, og beskytter mot onde og ødeleggende makter (Gjessing 1943:132-133).

Nøkkelord

Den sammenhengende linjen er et gjennomgående tema i artikkelen, og Gjessing har en utstrakt bruk av skriftlige kilder. Han fremhever det kirkelige forbudet mot konsum av hestekjøtt. Kult, mytologi, Frøy og fruktbarhet er ord som går igjen.

Kristin Oma (2001) - Hesten i jernalderen – i brytningspunktet mellom 'seige' strukturar og endring i den materielle kulturen

Publisert i det norske tidsskriftet *Primitive Tider*.

Oma (2001:37) er, som i hovedfagsoppgaven, interessert i å se på de seige strukturene som «ligg i botn av samfunnspraksisen», og hvordan disse kan bestå gjennom lengre tidsperioder til tross for at den materielle kulturen endrer seg. Hun fokuserer her på å finne «den minste uforanderlege kjerna i eit ritual», ut ifra de to dynamiske motsetningene *endring* og *kontinuitet*. Hun (2001:41-45) dedikerer mye av plassen i teksten til beskrivelsen av hesten i kunstmaterialet, og henter mye informasjon fra Gjessings (1943) artikkel og litterære kilder. Hun berører kort de kildekritiske problemene forbundet med sistnevnte og viser til Preben Meulengracht Sørensen (1991) sitt arbeid. Oma (2001:43) benytter seg i hovedsak av tre skriftlige kilder: Tacitus' *Germania*, den poetiske Edda, og Gulatingsloven. *Rígsþula* blir brukt for å understreke at hesten har vært et symbol på makt (Oma 2001:43-45). Hun tolker det eksplisitte forbudet mot å blote og spise hest som en indikasjon på hvor betydningsfull den var for den norrøne kulten:

«Orsaka til dette ligg truleg meir i politisk strategi enn i det ureine ved hesten, sidan det går klårt fram av Gulatingslova at hesten vart brukt til andre gjeremål, både som fraktdyr og ridedyr. Den strenge straffa for kultisk bruk av hesten, som ein må rekna med at både bloting og eting av hestekjøtt var, var

eit forsøk på å få bukt med nokre av dei trekka som var sterkest forankra i den norrøne religionen. **Dette var naudsynt for at kristendommen skulle trengja gjennom alle lag av samfunnet. Samanlikna med dei andre kjeldene er det eit antiklimaks som er komprimert i Gulatingslova. Hesten blir frårøva si opprinnelege rolle som mediator mellom gudar og menneske»** (Oma 2001:45, min utheving).

Avslutningsvis tar hun opp hestens bruksområder i jernalderen, som trekkdyr og ridedyr. Hun utelukker at hesten kan ha blitt brukt til å trekke jordbruksredskaper, og mener at man derfor kan gå ut ifra at hesten var et statusdyr «som ikkje vart brukt til tungt grovarbeid»².

Oma (2001:46) mener at dens liminalitet kan ha sammenheng med at den fysiske ikke passer inn i noen av våre kjente kategorier; hover og man blir trukket frem som særegne fysiske attributter. Hun argumenterer for at om man sammenligner den norrøne religionen med kristendommen kan man si «at hesten rår over samme domene i jernalderen sin kosmologi som Jesus rår over i kristendommen, nemlig kontakt mellom liv og død» (Oma 2001:47):

«Hesten utfordra Jesus på heimebane, og var på den måten ein reell trussel mot konsolideringa av kristendomen. Difor måtte hesten vika for den nye frelsaren, som ikkje tolte konkurranse, og Jesus overtok den rolla som hesten opphavleg hadde hatt» (Oma 2001:47).

Det ble derfor avgjørende å forby rituell og kultisk bruk av hesten. Spesielt fordi den norrøne religionen var basert på skikk fremfor tro, skriver hun videre.

Nøkkelord

Seige strukturer, endring og kontinuitet og hestens symbolske tilstedeværelse er i fokus. Oma benytter seg i stor grad av skriftlige kilder som en materialkategori og påpeker at forbudet mot hestekjøtt bunnet i kirkens behov. Hun er ellers opptatt av kunst, liminalitet, kosmologi og hesten som grenseoverskrider og hun mener at hesten kan ha vært den norrøne motsatsen til den kristne Jesus.

Kristina Jennbert (2002) - Djuren i nordisk førkristen ritual och myt

Publisert i en fagbok, utgitt som en del av en serie publisert av Universitetet i Lund.

Kristina Jennberts artikkel handler i hovedsak om dyrenes rolle i nordiske førkristne ritualer og myter, og tar ikke for seg hesten alene. Hun er spesielt interessert i relasjonen mellom dyr

---

² Man vet at hesten ble brukt til dette under senere perioder i land som Storbritannia (se f.eks. Baxter 1996:78; Langdon 1982). Samtidig har man også der antatt at den ikke har blitt brukt som trekkdyr i jernalderen (Cross 2011:191). Det kan være interessant å merke seg at hun moderer denne uttalelsen senere og påpeker at Ottar i sin reiseskildring skildrer en hest som ble brukt til jordarbeid i jernalderen, det eneste kjente tilfellet (se Oma 2011:98).

og mennesker (Jennbert 2002:105). Jennbert benytter seg av skriftlige kilder, som Snorres *Edda*, og arkeologisk materiale for å komme frem til hvilke dyr som har hatt stor betydning for den førkristne kultutøvelsen (Jennbert 2002:109). Praksisen med å gravlegge dyr, og deler av dyr, under hele den førkristne perioden blir trukket frem. Hesten blir nevnt sammen med en lang rekke andre dyr, og det blir påpekt hvordan de i noen tilfeller fikk egne graver.

Jennbert trekker også lange historiske linjer og mener at hesten er det offerdyret som opptrer oftest sammen med det som har blitt tolket som menneskeoffer. Hesten, sammen med andre dyr, er ofte å finne på avbildninger, heller og steiner helt tilbake til steinalderen (Jennbert 2002:110-111). På spørsmålet om hvorfor visse dyr er knyttet til rituell praksis svarer Jennbert at dyrene tjener menneskene både praktisk og metaforisk. Hun viser her til strukturalisten Claude Lévi-Strauss' (1969) arbeid, hvor det vektlegges hvordan analogier er fundamentale for menneskers evne til å forstå verden. Hun nevner også dyrenes rolle innen grenseoverskridende og sjamanistiske handlinger og peker på hvordan grensene mellom dyr og mennesker i yngre jernalder ikke alltid synes å være entydige (Jennbert 2002:118).

«Det mest framträdande djuret i Snorres *Edda* och arkeologisk materiell kultur är hästen. [...] I de arkeologiska källorna framträder hunden mycket ofta i samband med begravningsritualer ända från den äldre stenåldern fram till den moderna tiden. I bronsålderns hus har både häst och hund deponerats i väggfundament [...]. Hundar har däremot en låg profil i texterna, förutom Garm, som vaktade underjorden Hel tills han slet sig ved Rangarök» (Jennbert 2002:120-121).

Jennbert påpeker at det finnes både en ubalanse og samstemthet mellom de skriftlige kildene og det arkeologiske materialet, og hun mener at visse dyr kan ha vært tilknyttet det øvre sjiktet i samfunnet. Spesielt koblingen mellom hesten og betydningsfulle guder og mennesker er gjenkjennelig, både i tekstene og i det arkeologiske materialet (Jennbert 2002:121). Hun mener at både hunden og hesten har vært fremtredende i den førkristne perioden, om hesten skriver hun: «Häst tillkännager uttryckligen sin närvaro alltsedan den äldre bronsåldern, både i kroppsligen och i avbildad form. Häst är inte ett djur som dominerar bland gårdsdjur men den har en framträdande roll i de flesta arkeologiska kontexter» (Jennbert 2002:124). Artikkelen blir rundet av med en diskusjon omkring kontinuitet, og hvordan det er et fundamentalt arkeologisk problem. Hun hevder at et langtidsperspektiv bare er mulig om man ikke forutsetter en kontinuitet i den sosiale orden (Jennbert 2002:125-126).

Nøkkelord

Jennbert er opptatt av relasjonen mellom dyr og mennesker, og forsøker å se på de lange historiske linjene. Hun påpeker hvordan «dyr er gode å tenke med», og at hesten er det mest

fremtredende dyret i førkristen tid. Analogi og kontinuitet synes å være vesentlige ord og hun knytter hesten til det øvre samfunnsjiktet.

Kristina Jennbert (2003) - Animal graves – dog, horse and bear

Publisert i det svenske tidsskriftet *Current Swedish Archaeology*.

Jennbert (2003:139) ønsker her å diskutere rituell praksis i et bredt tidsperspektiv, med dyregraver som utgangspunkt. Formålet er også her å undersøke «longstanding structures» gjennom historien. Nærmere bestemt hvordan mennesker anså seg selv i relasjon til sitt miljø, og hvordan de oppfattet noen dyr som mer verdifulle enn andre.

Jennbert (2003:146-147) beskriver en tradisjon i Sør-Sverige hvor Flyinge stutteri har gravlagt 17 hingster mellom 1904 og 1984. Gravene er sentrert rundt en eik, som sannsynligvis ble plantet det samme året som den første hesten ble gravlagt.

«The occurrence of modern animal graves does not necessarily mean that animals are buried for the same reasons today as in the past. However, I want to emphasise that the phenomenon of animal graves in pre-Christian time also has similarities to our own time. Or does it?» (Jennbert 2003:147).

Det er uklart om hun egentlig refererer til et bestemt tilfelle, eller en periode, men Jennbert (2003:147) skriver: «Bears were consumed before the burial, which is not the case for dogs and horses», og påpeker deretter hvordan andre arkeologiske kontekster indikerer at de var en del av en sosial praksis tilknyttet konsum av kjøtt. For å understreke dette beskriver hun flere kjente tilfeller fra mesolitikum og neolitikum. Hun konkluderer så med:

«It is not easy to determine, on the basis of the bone analyses, whether horsemeat actually was part of the Iron Age food culture and in what way. This is a research question that deserves closer attention» (Jennbert 2003:148, min utheving).

Hun oppsummerer diskusjonen slik:

«Care was invested and rules were followed when dealing with the bodies of animals; this shows that the treatment was intentional. My conclusion is that the relationship between animals and people is complex. I believe, however, that the graves of dogs foremost reflect personal and emotional relations. I view horses in relation to prestige and status. The Saami bears, on the other hand, are in my opinion an expression of the ritualizing of the wild and the powerful, and of nature» (Jennbert 2003:149).

Hun understreker at man ikke kan anta at gravene hadde den samme betydningen gjennom hele tidsperioden. Det ser likevel ut til at mennesker og visse dyr ble behandlet på lignende vis. Dyr kan ha blitt transformert til kulturelle kategorier og kunne, som mennesker, delta i det kollektive (Jennbert 2003:149-150).

Nøkkelord

Jennbert har også her et bredt tidsperspektiv, og hun knytter hesten til prestisje og status. Hun trekker frem dyregraver og er opptatt av dyrenes praktiske bruk, sosiale betydning og hvordan de kan fungere som kulturelle kategorier. Hun berører de kildekritiske problemene forbundet med materialet, og diskuterer hvorvidt hestekjøtt ble konsumert i førkristen tid.

Kristin Oma (2004) - Hesten og det heilage. Materialiseringa av eit symbol

Foredrag fra et seminar, publisert i artikkelformat i en fagbok utgitt som en del av en serie av Universitetet i Oslo.

Oma (2004:69) er fremdeles opptatt av de «seige strukturene», men ønsker i denne artikkelen å fokusere på hvordan hesten har blitt benyttet aktivt i en religiøs sfære. Innledningsvis skriver hun: «Når det er tale om hesten i samband med den religiøse verdensoppfatning i jernalderen, vender eit spørsmål stadig attende: var hesten eit heilagt dyr?» Hun beskriver kort hvordan hesten opptrer i ulike arkeologiske kontekster fra bronsealder og opp til vikingtid (Oma 2004:70-73), hvorpå hun forklarer sin bruk av skriftlige kilder:

«Tilnæringsmetoden tek utgangspunkt i at skriftlege kjelder på eit ubevisst og uintensjonelt nivå blottlegg verdensoppfatninga i jernalderen. Det inntrykket eg sat att med, var eit samfunn som på fleire måtar var kategorisk ordna. I jernalderen var verda, eller kosmos, ordna inn i bestemte områder som vart åtskild av grenser» (Oma 2004:74).

At hesten skiller seg «kategorisk» fra «alle andre dyr», grunnet sine fysiske attributter, blir understreket også her (Oma 2004:75-76). Videre skriver hun om hvordan det hellige per definisjon er noe urent, og at det å spise noe som er urent er en religiøs handling. Å blote hest og spise kjøttet blir dermed en måte å få kontakt med det guddommelige (Oma 2004:76). Hun påpeker at de skriftlige kildene forteller at det å blote hestekjøtt var en stor del av jernaldersamfunnet, men de gir ikke noe svar på hva som var formålet med blotet. Oma trekker igjen frem Gulatingsloven som en indikasjon på hvor betydningsfull hesten må ha vært i jernalderen. At det selv i dag er mange som ikke vil spise hestekjøtt mener hun også underbygger at det var «stor kraft» forbundet med det å ofre hesten, og at «skikken må ha vore ein reell trussel for innføringa av den nye religionen, kristendommen» (Oma 2004:76).

«Gjennomgangen av hesten både i arkeologiske og skriftlege kjelder syner at han var mektig i jernalderen, i det heidenske Norden. Så mektig at dei kristne kongane måtte bruka all si makt og kløkt på å bli kvitt denne symbolske rolla. Samstundes var samfunnet framleis avhengig av hesten som transportmiddel. Symbolspråket måtte leggjast dødt, men ikkje hesten sjølv» (Oma 2004:76-77, min utheving).

Hesten var ikke *bare* hellig i jernalderen, ut over denne kvaliteten ilet jernaldermenneskene også den en rekke andre egenskaper. Hun mener at man også bør åpne for at hesten kan ha vært en legemliggjøring av det hellige (Oma 2004:78). Hun avslutter med å poengtere hvordan det blir krevd noe av gjenstanden for at symbolet skal kunne ha gjennomslagskraft: «Hesten vart eit symbol på det heilage fordi han har evne til å ferdast vidt og breitt og ikkje minst raskt, kombinert med at han konseptuelt sett kan oppfattast som å bevega seg i grenselandet mellom menneske og dyr» (Oma 2004:79).

Nøkkelord

De seige strukturene og dyr som meningsbærere er fortsatt i fokus. I tillegg berører hun her hvordan hesten kan ha vært forbundet med en religiøs sfære, og at den kan ha vært et hellig dyr knyttet til blotet. Bruken av norrøne skriftkilder er utstrakt og hun påpeker at de kristne kongene så seg nødt til å «knekke hesten».

Anneli Sundkvist (2004) - Herding horses: a model of prehistoric horsemanship in Scandinavia – and elsewhere?

Foredrag fra et seminar. Publisert i artikkelformat, i en fagbok utgitt som en del av en serie, trykket av det Svenske instituttet i Roma.

Artikkelen tar for seg muligheten for at hesteholdet i Skandinavia i jernalderen hovedsakelig baserte seg på at dyrene var frittgående. Sundkvist benytter seg i stor grad av materialet som ble presentert i et kapittel av forfatterens doktorgradsavhandling, som allerede har blitt beskrevet (jf. *Anneli Sundkvist (2001)*; se Sundkvist 2001:79-99). Hun påpeker hvordan dette er en type dyrehold vi kjenner godt til fra historiske skandinaviske kilder og som fremdeles benyttes i dag, i andre deler av verden (Sundkvist 2004:241). Et slikt system etterlater få arkeologiske spor, om noen, men hun mener at ved å se på det arkeologiske og skriftlige kildematerialet og sammenligne dette med moderne eksempler fra ulike kulturer, kan det gi nyttig informasjon om hvordan «great men and women kept their horses c. 1500 years ago» (Sundkvist 2004:241). Hun beskriver sitt syn på bruk av skriftlige kilder:

«This means the society described in the texts may be a different one from that of the ‘authors’. This is especially clear when it comes to religion, **since the Old Norse faith is replaced with Christianity during the Viking Age**. Several scholars, most recently Neil Price, have shown how vital a part of daily life religion was during the Viking Age. The written sources must therefore be looked upon through the glasses of sourcecriticism, but can still contribute to this study and give the skeleton flesh and blood when it comes to interpretations concerning ownership, law and thoughts about Iron Age horsemanship» (Sundkvist 2004:242-243, min utheving).

Forskningen på frittgående hester i Skandinavia har vært sparsom, men Sundkvist (2004:243) trekker frem blant andre Hagberg (1967b), som har fokusert på introduksjonen av stallbygninger for hest. Hun går deretter mer systematisk til verks og beskriver hvordan en frittgående hest vil leve i kontrast til oppstallede hester. Hun konkluderer med at det er langt mindre arbeid i å holde frittgående hester enn å ha dem oppstallet, men at det samtidig medfører visse ulemper. Hester som skal brukes i det daglige arbeidet kan ikke gå fritt, og de kan være til bryderi for nærliggende gårder som ikke har utegangshester (Sundkvist 2004:243-244).

Sundkvist (2004:247) mener at hesten var sterkt knyttet til aristokratiet i yngre jernalder, indikert ved sin tilstedeværelse i graver, skriftlige kilder og kunst. Hun avslutter med å utvide det geografiske perspektivet, og skriver at å holde hest under de forholdene hun har beskrevet er en praksis man kjenner til fra flere steder, selv i dag.

Nøkkelord

Sundkvist fokuserer på hele jernalderen og temaet frittgående hester. Hun benytter seg av kjente historiske og etnografiske eksempler, men har få arkeologiske spor å gå etter. Selv om hun tar opp noen av de kildekritiske problemene forbundet med de norrøne skriftkildene, benytter hun seg i stor grad av dem for å underbygge sine tolkninger. Hun knytter også hesten til aristokratiet i yngre jernalder.

Frans-Arne Stylegar (2006) - Skeidfoler og blothester. Hingstekamp og døderitualer i yngre jernalder

Publisert i et festskrift tilegnet Einar Østmo. En selvstendig publikasjon i en serie utgitt av Kulturhistorisk museum.

Frans-Arne Stylegar (2006:207) er inspirert av en bisetning i Østmos (1998:77) artikkel i *Viking*, om hvordan tohjulte vogner kjent fra helleristningsmotiver kunne vitne om at kappkjøring var en praksis som startet allerede i bronsealder. Han forsøker derfor å ta tak i hvordan skeid kan ha hatt en forbindelse med døderitualer i jernalderen. For å understreke dette poenget åpner han artikkelen med et avsnitt hentet fra den arabiske forfatteren Ibn Fadlān hvor han beskriver hvordan de nordiske «rus» fikk to hester til å løpe til de ble svette, før de ble ofret. Argumentet er ikke nytt, og Stylegar (2006:207) påpeker at Olaus Magnus beskrev fenomenet allerede i 1555 i *Historia om de nordiska folken*. Han gir deretter en kort oversikt over bruken av hest som offer og gravgave i eldre og yngre jernalder, hvor han

benytter seg av både skriftlige kilder som Tacitus *Germania* og arkeologisk materiale (Stylegar 2006:207-209). Interessante sitater i denne sammenheng er:

«Det er ikke alltid noe klart skille mellom rene dyrebegravelser og hestoffer foretatt i forbindelse med begravelser. [...] Rene dyrebegravelser er ellers ikke noe utbredt fenomen i Skandinavia. [...] Her i nord er det først og fremst i yngre jernalder at hestoffer utgjør et markant innslag i gravskikken. [...]. Det foreligger ingen konkrete tall, men det er mitt bestemte inntrykk at hest er det vanligste dyreoffer i vikingtidsgraver i Norge» (Stylegar 2006:208).

Stylegar (2006:210-212) tar opp flere eksempler som har blitt skrevet ned fra begynnelsen av 1600-tallet og frem til i dag, hvor skeid synes å ha vært tradisjon i det sørnorske innlandet. Artikkelen blir rundet av med et forsøk på å sammenligne de mer moderne hesteskeidene man har relativt sikker kunnskap om med den norrøne troen. Spesielt Frøys egen hest *Blóðughófi*, blir trukket frem. Stylegar (2006:218) understreker likevel at «det er lite hensiktsmessig å føre sammenhengen mellom skeidfolene og Freyr for langt». Hestens symbolverdi har vært knyttet til makt og religion, det er derfor sannsynlig at den har vært betydningsfull i situasjoner hvor maktposisjoner måtte reforhandles. Begravelsesritualer, spesielt de som var knyttet til det øvre samfunnsjiktet, er eksempler på slike situasjoner. Han hevder at det «må være derfor hestene – i flertall – utgjør et så karakteristisk innslag i skipsgravene fra vikingtid» (Stylegar 2006:218).

Nøkkelord

Stylegar tar opp praksisen med skeid og kappkjøring, han viser flere steder til skriftlige kilder, og benytter seg også av etnografiske eksempler. Han knytter hesten til makt, religion og det øvre samfunnsjiktet.

Anja Mansrud (2006) - Flytende identiteter? Dyrebein i graver og førkristne personoppfatninger

Publisert i en fagbok utgitt som en del av en serie publisert av Universitetet i Bergen.

Det arkeologiske materialet som danner grunnlaget for Mansruds artikkel er hentet fra hennes hovedfagsoppgave (jf. *Anja Mansrud (2004)*). Hun fokuserer her på fenomenet med dyrebein i menneskegraver. Dette har tradisjonelt blitt tolket som «*matrester etter gravgildet eller ferdakost som den gravlagte skulle nyte godt av*» (Mansrud 2006:133). Hun ønsker å komme med et alternativt tolkningsforslag: Nedleggelsen av dyrebein i graver kan settes i sammenheng med førkristen identitets- og personoppfattelse. Mansrud (2006:133-134)

baserer seg på Chris Fowler idet hun beskriver «alle måter å erkjenne personer på [som] kulturelle konstruksjoner[...]».

Mansrud (2006:146) tar også opp dyregravene, og skriver at de forekommer flere steder i Skandinavia og på kontinentet i jernalderen. Hun berører dyrestilene, hvor hun trekker inn hamskiftet som man kjenner til fra de norrøne kildene (Mansrud 2006:148-149). Hun benytter seg her av blant andre Hedeagers (1999a, 1999b) arbeid.

«På et mer overordnet, sosialt plan er det derfor betimelig å tolke økningen av dyrenedleggelse som uttrykk for en økt signalisering av en *hedensk identitet* i konfrontasjoner som kan ha oppstått i møtet med fremmede kulturer, andre trosretninger og mulige kristne misjoneringsforsøk?»
(Mansrud 2006:152, min utheving)

Hun understreker også her at «bruken av dyr synes å ha vært en grunnleggende struktur i forbindelse med ritualer innenfor den germanske kultur gjennom hele jernalderen», og at blot og offer utgjør stabile elementer i den førkristne kultutøvelsen gjennom både eldre og yngre jernalder (Mansrud 2006:152).

Nøkkelord

Ord som går igjen i Mansruds artikkel er: dyrebein, kremasjonsgraver, sjamanisme, dividualitet, blot og offer. Hun er opptatt av førkristen person- og identitetsoppfattelse, hedensk identitet i møte med fremmede kulturer. Hun påpeker hvordan hunden opptrer oftere i graver enn hesten, og at kildekritiske forhold påvirker beinmaterialet.

Fagbøker

Brita Egardt (1962) - Hästslakt och rackarskam. En etnologisk undersökning av folkliga fördomar

Selvstendig publikasjon, utgitt i serien *Nordiska museets handlingar*.

Brita Egardt (1962:1-3) innleder teksten med skildringer av hvordan hesteslakt ble betraktet av mennesker på begynnelsen av 1900-tallet. Hennes problemstilling er: «Vad var då den egentliga orsaken till förföljelsen och hur var den grund beskaffad ur vilken fördomen först spirade? Varför blev arbetet att döda och flå häst så avskytt att ännu i mans minne ingen ville utföra det och inte ens ville ha något att göra med en person som befattade sig härmed?»

Det er spesielt to forklaringer som ofte dukker opp når man forsøker å svare på hvorfor fordømmen mot hesteslakt forekommer. Den mest kjente, av både forskere og lekmenn, er den aksepterte teorien om at fordømmen er et resultat av at: «våra hedniska förfäder betraktade hästen som ett heligt djur och offerdjur, var helighet efter kristendomens införande, genom kyrkligt ingripande, vändes i vanrykte». En annen «forskerskole» anser årsaken for å være den folkelige oppfatningen av hesten som maktfylt, besjelet og demonisk smittebærende. Den første teorien er allment spredt og nærmest godtatt som et værende aksiom innen populærvitenskapelig litteratur, men også blant forskere innenfor ulike spesialfelt som har berørt problemet, skriver Egardt (1962:3)

Egardt (1962:13-34) beskriver ulike lands forhold til konsumeringen av hestekjøtt, og det synes å være en generell motvilje over hele verden – med noen få unntak: samer, tatarer, Nagykurság i Ungarn, den sardinske befolkningen i Italia og muligens deler av befolkningen i bestemte områder i Nord-Italia, den sydøstlige delen av landet og på vestre Sicilia. Det kan likevel sies å ha skjedd en endring i løpet av de hundre årene Egardt tar for seg, og tre tidsperioder for de europeiske landene utmerker seg: slutten av 1800-tallet, samt første og andre verdenskrig. I perioder med stor nød og kjøttmangel har det vært nødvendig å spise selv hest, og i de fleste landene har dette ført til en merkbar endring i holdning i etterkant. Unntaket er Hellas, hvor det på 1960-tallet fremdeles var en sterk aversjon mot konsum av hestekjøtt. Både muslimer, hinduer og jøder har forbud mot å spise hest, men blant for eksempel muslimer synes innstillingen likevel å variere:

«Denna skissering av fördomens totala utbredning under det sista århundradet visar att den förekommit över så store delar av världen att man, bare på grund härav, torde kunna ifrågasätta om orsaken till dess

oppkomst verkligen varit den kristna kyrkans fördömande av vissa hedniska kultseder» (Egardt 1962:34).

Egardt (1962:63) er spesielt opptatt av det hun beskriver som «hästköttpropaganda», som oppsto på 1700-tallet og vedvarte gjennom 1800-tallet. Målet var å få folk til å spise hestekjøtt. Egardt (1962:64) trekker frem den forklaringen fordommene mot hestekjøtt fikk i propagandabrosjyrene:

«Då våra Förfäder ännu hyllade Odens lära, var Hästen et heligt offer åt de höga Gudar, dess kött förtärdes vid offermåltiderna, och saknades aldrig bland högtids Rätterna. För at utrota en af hedendomens mäst inrotade plagsedeer, at utplåna wharje ärindran om den gamla Läran, som dermed war förbunden, måste Nordens kristna Apostlar predika emot Hästkött, såsom en wederstygghelighet, och förmå folket afstå från dess ätande, såsom et Gudi behagligt Offer».

Hun gir flere eksempler på andre lignende tekster fra propagandabrosjyrene og Egardt (1962:65) skriver videre: «Forklaringen att fördomen mot hästkött beror på den katolska kyrkans förbud att förtära offerdjurets – hästens – kött, går i själva verket som en röd tråd igenom den nordiska hästköttpropaganda fr. o. m. 1700-talets slut och under hela 1800-talet». Naturlig nok var det sparsomt med kildehenvisninger i brosjyrene, forklaringen blir fremstilt som et faktum. Egardt (1962:66) beskriver flere forskere fra 1700-tallet som betydningsfulle bidragsytere til hestekjøttpropagandaen, og trekker spesielt frem Johann Georg Keysler (1693-1743). De tidlige vitenskapelige arbeidene som hestekjøttpropagandaen baserer seg på beskriver Egardt som «ytterst tidstypiska», de er «antikvariska beskrivningar i göticismens anda med utpräglat intresse för det forntida Island och dess historia som skildras i sagorna». At man skrev om hestekjøtt og fordommene mot det, kan ses som en direkte følge av disse menneskenes interesseområder (Egardt 1962:66-67).

Nøkkelord

Hesteslakt, rakkere og fordommer er temaet for Egardts bok, og hun trekker frem hvordan det finnes to forskerskoler innenfor synet på aversjonen mot konsum av hestekjøtt i Skandinavia. Samtidig viser hennes arbeid at denne motviljen har en bred geografisk spredning og finnes i ulike folkegrupper med forskjellige religiøs tilhørighet. Hun trekker frem hestekjøttpropagandaen som utslagsgivende for utviklingen av synet på at forbudet mot å spise hest i middelalderen var religiøst forankret.

Ulf Erik Hagberg (1967a) - The archaeology of Skedemosse II. The votive Deposits in the Skedemosse Fen and their Relation to the Iron-Age Settlement on Öland, Sweden

En selvstendig utgravningsrapport, utgitt som en del av serien *The Archaeology of Skedemosse*.

Det andre volumet i serien *The archaeology of Skedemosse* fokuserer på å plassere de arkeologiske funnene i en kulturell kontekst, og gir en mulig tolkning av rollen Skedemosse spilte for jernalderbosetningen på Öland gjennom flere hundre år. Den tar også for seg kultpraksisen som ble utført her (Hagberg 1967a:7). Konsentrasjoner av hestebein synes å være nokså vanlig:

«These heaps of bones are evidently remains of sacrificial meals and passed through a cooking pan before they were thrown into the lake, probably wrapped in some sort of cover, possibly cloth, for example, F334. [...]. Bones comprise only a small fraction of the bloody offerings which were sacrificed to the gods in the form of deposits of whole or dismembered animals. We found no traces of perhaps the most important offerings of the cult: heart, liver, other entrails and soft parts, tongue and blood. In addition, it should be borne in mind that the offerings were deposited in water and some transport of dissolved material may have taken place» (Hagberg 1967a:55).

Han refererer konsekvent til levningene etter dyrene som «sacrificial animals», og viser til en rekke andre våtmarksfunn i andre områder (Hagberg 1967a:57-58). Hestebeinene blir også sammenlignet med forskjellige funn fra ulike geografiske områder (Hagberg 1967a:59-60). Også Hagberg (1967a:65-69) benytter seg av skriftlige kilder for å underbygge sine tolkninger. Tekstene er hentet fra utenlandske historikere som reiste til de nordiske strøkene og observerte folkene og deres skikker, som Tacitus. Han tar ikke eksplisitt stilling til hvorvidt han anser tekstene for å være pålitelige kilder, men synes å stole på i hvert fall deler av dem:

«Instead of quoting all the scholars who have dealt with this problem, I have chosen to go directly to the classical sources themselves, first giving those that tell of offerings of spoils of war and deposits of gold and other valuables» (Hagberg 1967a:65).

Hagberg understreker spesielt Tacitus beretning om viktigheten av hesten, og trekker frem at ofringen av hest på Skedemosse har skjedd i Tacitus' egen tid. «Hästskiljningen» skal ha vært en årlig affære, som fant sted hver høst, hvor dyrene som hadde beitet fritt gjennom sommeren ble samlet og gitt til sine respektive eiere. I forbindelse med dette skal leker, konkurranser og ofringer ha funnet sted. De store mengdene dyrebein og tilstedeværelsen av menneskebein gir grunnlag for å tro at Skedemosse kan ha hatt en vesentlig betydning innen kulten i Ölandsområdet (Hagberg 1967a:79-84). Hesteløpene blir også beskrevet mer i detalj.

Han trekker frem Gjessings (1943) artikkel, hvor han beskriver etnografiske eksempler på hestens rituelle rolle og skriver:

«It is probable that special games and races took place at the sacrificial site, in order to select the best stallion for breeding. In Norway both the stallion combats and the horse races were called *skeid* (Sw. *skeden*)» (Hagberg 1967a:81).

Hagberg (1967a:87) beskriver Skedemosse som en kultsjø av stor betydning, og mener at plasseringen kan være mye av grunnen til at den spilte en så stor rolle for kultutøvelsen i området.

Nøkkelord

Hagberg er opptatt av den kulturelle konteksten, og benytter seg i stor grad av skriftlige kilder når han skal tolke det arkeologiske materialet. Begreper som går igjen er: hesteutstyr, offerfunn, våtmarksdeponering, hestekamp og kultsjø.

Bengt Wigh (2001) – Excavations in the Black Earth 1990-95. Animal Husbandry in the Viking Age Town of Birka and its Hinterland.

Utgitt som en del av serien *Excavations in the Black Earth 1990-95*

Bengt Wigh (2001:11) presenterer det osteologiske materialet fra Birka-utgravningene, utført fra 1990-1995. Materialet blir beskrevet som «of outstanding quality, not to mention quantity, and, moreover, was unparalleled in the field of Swedish osteology». Det ble i gjennomsnitt funnet rundt ett tonn med bein hver sesong (Wigh 2001:36). Basert på hva som er fysisk mulig å samle inn anslår Wigh (2001:33-34) at beinmaterialet er nærmest komplett.

Den totale mengden bein som ble gravd ut var på 5 896 694 gram, av disse var 4419 gram hestebein. Av de nesten seks tonnene med bein som ble funnet på Birka ble cirka 10 % valgt ut og analysert (Wigh 2001:53). Kun ti beinfragmenter av det analyserte beinmaterialet har blitt identifisert som hest, altså 0,03 prosent, de veide cirka 145 gram. Hesten har med andre ord utgjort en liten del av det samlede beinmaterialet (Wigh 2001:115).

Det er lite som tyder på hest ble konsumert i Birka (Wigh 2001:115-116). De fleste beinrestene man har etter den har vært kraniefragmenter og bein fra de ytre lemmene, relativt kjøttfattige deler. De hadde heller ingen tydelige merker etter slakt, og det var ikke mulig å fastslå kjønn på noen av hestene. I bare ett tilfelle kom man frem til en noe usikker aldersbestemmelse på ikke eldre 3½ år. I Birka har det også blitt funnet flere beinskøyter. De fleste av disse er laget av hestebein og ble sannsynligvis importert til byen, skriver Wigh

(2001:115). Mengden hestebein som ble funnet var såpass liten at det ikke var mulig å fullstendig utelukke at de ikke er rester etter slakt for konsumering, men hesten tilhørte sannsynligvis ikke gruppen med dyr som vanligvis ble spist i byen. For å underbygge dette trekker Wigh (2001:118) frem rurale og utenlandske bosetninger fra samme periode hvor man har funnet relativt store mengder hestebein:

«Many of the Swedish finds exhibit butchery marks of a similar kind to those found on cattle bones, which has led to the conclusion that horseflesh, although consumed in small quantities, did form part of everyday diet [...]. **Consumption declined during the medieval period and was finally to cease entirely, perhaps due to cultural influence from the towns and religious decree [...]**» (Wigh 2001:118, min utheving).

Selv om Wigh (2001:118) ikke begir seg ut på noen vidløftige tolkninger rundt hestens rolle skriver han at den «possessed great religious significance during the Iron Age and for the Æsir cult in particular». Han viser til praksisen med å nedlegge hestebein og komplette skjeletter rundt om i Sverige, som for eksempel Skedemosse.

Nøkkelord

Hesten utgjør bare en liten del av det osteologiske materialet som Wigh arbeider med, men han påpeker hvordan den i deler av Sverige kan ha vært et vanlig kjøttedyr. Han foreslår at konsumet av hestekjøtt muligens sank grunnet en kulturell innflytelse fra byer, i kombinasjon med et religiøst forbud. Han hevder også at hesten må ha vært betydelig for kulten.

Kristina Jennbert (2011) - Animals and humans. Recurrent symbiosis in archaeology and Old Norse religion

Selvstendig publikasjon, utgitt som en del av serien *Vägar till Midgård*.

Jennbert (2011:10-11) ønsker å beskrive hvordan forholdet mellom dyr og mennesker var annerledes i den førkristne perioden. Hun påpeker hvordan menneskelige trekk sannsynligvis har blitt tilskrevet dyr i alle kulturer, og hvordan dyr fungerer som en kommentar til menneskelig oppførsel.

«In the fifth century Augustine wrote that there is a dividing line between human and animal. **In the Middle Ages, on the other hand, there were numerous expressions of ambiguous dividing lines between humans and animals**» (Jennbert 2011:11, min utheving).

Større partier av introduksjonen blir viet til arkeologi og førkristen tro, «the archaeology of religion», relasjonen mellom dyr og mennesker, forholdet mellom den førkristne og den kristne troen, og muntlige, visuelle og materielle tradisjoner (Jennbert 2011:9-45).

«**The use of bodily metaphors – of humans and animals and pictures of them – continued throughout the Iron Age, but stopped when Christianity became the official religion.** The way of handling dead people and animals that was so characteristic of the entire pre-Christian period was thus gradually abandoned» (Jennbert 2011:44, min utheving).

Hun bruker et par sider på å fortelle om hestens historie og utvikling. Hun understreker her hvordan hesten har vært et av de vanligste bruksdyrene, med størst variasjon i bruk. De har vært pakkdyr, trekkdyr, arbeidende og ridedyr. De har derfor ikke blitt holdt kun som et kjøttdyr, slik andre dyr har blitt. Jennbert skriver også at hesten i stor grad har symbolisert makt og fremgang i de fleste verdenskulturer. Den har slik både praktiske/funksjonelle og symbolske/metaforiske konnotasjoner. Hesten er også sterkt knyttet til aristokratiet, samtidig som de har vært vanlige menneskers tilgang til «hestekrefter» (Jennbert 2011:65-67).

«Folk tradition has passed on the aversion towards eating horse meat, with claim that the horse was a pagan sacrificial animal and therefore the Christian Church wanted to eradicate the ritual consumption of horse meat. **The Swedish ethnologist Brita Egardt, after a detailed study of sources from the fourth to the eighteenth century, concluded that it was not possible to ascertain the reason for the Church's prohibition on horse meat**» (Jennbert 2011:148, min utheving).

Jennbert (2011:149) diskuterer deretter hvordan fordommene mot hestekjøtt kan knyttes til kirkelige prinsipper, og ikke nødvendigvis til en motstand mot hesteritualer. Hun mener det er mulig at aversjonen mot hestekjøtt var en del av en mer generell vest-europeisk holdning som kom sammen med kristendommen. Det kan være grunnen til at middelalderbyer og handelssteder ikke har noen spor etter konsumering av hest. Som en kontrast trekker hun frem rurale bosetninger hvor man ser at hest har blitt slaktet og spist. Hun peker på forbudene mot konsum av hestekjøtt som en av årsakene til at man, til en viss grad, har overtolket de arkeologiske funnene, og gjort hesten til et hedensk offerdyr. Funnene av hestens hode og bein har blitt ansett for å reflektere seremonielle aktiviteter, men de kan også indikere at hesten har blitt fortært og at de uspiselige delene har blitt kastet. Våtmarksfunn trenger derfor ikke å ha vært religiøse, det kan rett og slett være avfall etter slakt (Jennbert 2011:149).

Hesten var knyttet til transport, jakt, krig, død og til både kvinner og menn. Den fungerte også som diplomatiske gaver mellom aristokratiske familier, og mellom konger og representanter for nasjoner i historisk tid og frem til i dag. Den hadde dermed en betydelig innflytelse på sosiale relasjoner og var inkludert i nettverksbyggingen i den førkristne perioden (Jennbert 2011:167).

Jennbert runder av boken med en oppsummering av diskusjonene underveis. Her trekker hun linjer til et tidligere prosjekt hun var medansvarlig for: *Old Norse religion in Long-term Perspectives: Origins, Changes, and Interactions* (Andrén et al. 2006). Menneskers relasjon til dyr bekrefter idéen om at det eksisterte gamle tradisjoner, og et

historisk bakteppe for *forn siðr*. Idéen om at den førkristne troen består av et mangfold av tradisjoner uten en felles opprinnelse blir styrket gjennom studien av dyr, som også bekrefter at konseptet om en helhetlig «Old Norse religion» på én måte kan bli dekonstruert (Jennbert 2011:220-221).

Nøkkelord

Jennbert fokuserer fremdeles på relasjonen mellom dyr og mennesker, og hun benytter seg også her av skriftlige kilder. Hun berører likevel i større grad hestens praktiske rolle i denne teksten enn i de eldre artiklene, men knytter den også til aristokratiet, og diplomatisk gavegivning. Hun hevder at forbudet mot hestekjøtt i middelalder kan være forbundet med en vest-europeisk holdning. Jennbert argumenterer for at den førkristne troen var et mangfold av tradisjoner, uten én felles opprinnelse.

Populærvitenskapelige publikasjoner

Lotte Hedeager (1999a) - Skygger av en annen virkelighet. Oldnordiske myter

Populærvitenskapelig bok, utgitt av Pax Forlag.

Lotte Hedeager forsøker å forklare noen av årsakene til de store folkevandringene på kontinentet på 400- og 500-tallet. Hennes fokus er på den symbolske og mentale verden, og hun benytter seg av skriftlige kilder fra den europeiske samtiden, norrøne tekster og arkeologisk materiale for å belyse dette.

Hesten er bare nevnt ved et par anledninger i boken, og blir da satt i sammenheng med en Odin-kult som hun mener vitner om typiske sjamanistiske trekk: ekstasen, reisen til den andre verden og «transformasjonen» eller hamskiftet. Odins to ravner og hans åttebeinte hest blir brukt som eksempler på «klassiske sjamanistiske hjelpeånder». Hesten er «sjamanens hjelpeånd par excellence». Vi kjenner den blant annet fra en rekke sibirske folk, og den har alltid forbindelse med ekstasen, det vil si med sjelereisen. Hun mener også at volven som blir beskrevet i *Eirik Raudes saga* viser dyrenes sentrale rolle (Hedeager 1999a:83-84).

Hedeager (1999a:55) hevder at mytene ikke var tilfeldig underholdning, de var gudenes språk, og selve kjernen i oppbyggingen og legitimeringen av de nye politiske konstruksjonene under folkevandringstidens turbulens. Hun anerkjenner at det meste av den norrøne litteraturen og Saxos *Gesta Danorum* ble «komponert i et kristent miljø på 1200-tallet», men skriver likevel «at de islandske sagaene i mangt og meget avspeiler et hedensk livssyn» (Hedeager 1999a:73).

Nøkkelord

Hedeager er opptatt av den symbolske og mentale verden, hun benytter seg i stor grad av norrøne og andre skriftlige kilder. Hun knytter hesten til en Odin-kult og sjamanistisk praksis, og hun hevder at mytene var gudenes eget språk.

Kristin Armstrong Oma (2011) - Hesten. En magisk følgesvenn i nordisk forhistorie

Populærvitenskapelig bok, utgitt av Cappelen Damm.

Omas populærvitenskapelige bok fremstår i stor grad som en sammenfatning av hennes tidligere tekster. Den blir innledet med følgende sitat: «Ifølge Gulatingsloven var det strengt forbudt å spise hestekjøtt i den tidligste kristne perioden i Norge; den strengeste straffen var

forbeholdt den som spiste hestekjøtt i langfasten. [...] Den samme straffen ble tildelt dem som blotet, det vil si spiste hestekjøtt i rituell sammenheng. Landsforvisning samt tap av gård og grunn var ikke en straff å kimse av. Vanlig spising av hestekjøtt medførte en noe mildere straff: Man måtte betale bot til biskopen, samt gå til skrifte og gjøre kirkebot». Hun hevder at loven viser «kirkens desperate kamp for å få sine undersåtter til å underkaste seg et sivilisert liv og utrydde barbariske og grusomme skikker». Det at mange selv i dag vegrer seg mot å spise hestekjøtt mener Oma er indikasjon på hvor godt kirkens forbud fra 1000-tallet har fungert: «forbudet sitter dypt forankret i den norske folkesjelen». Grunnen til at kirken så seg nødt til å forby konsum av hestekjøtt er at «hesten spilte en sentral rolle i den norrøne religionen, som var en sterk utfordrer til kirkens makt» (Oma 2011:13).

Oma (2011:14, 16) benytter seg av arkeologisk materiale fra bronsealder til og med middelalder, historiske kilder og de tidligste skriftlige kildene. Dette gjør hun «for å illustrere hestens liv i den virkelige verden og i symbolverdenen». Det er likevel jernalderen hun ønsker å fokusere på (Oma 2011:19). Hun mener at det i Skandinavia har eksistert en hestekult hvor «hesten var et middel i religiøs utøvelse» (Oma 2011:30). Hun tar opp dyreoffer, overgangsritualer, hestens tilknytning til vannet, den norrøne praksisen med blot og hestens egenskaper som grenseoverskrider (Oma 2011:59-71). Hun har en relativt grundig gjennomgang av de ulike skriftlige kildene hvor hesten er omtalt (Oma 2011:95-129). Hun mener at *Håkon den godes saga* illustrerer «hvordan hesten og hestekjøttet legemliggjorde det hedenske i konflikten mellom kristendom og norrøn religion» (Oma 2011:124, 189-190).

Videre skriver hun: «Skikken med å blote hestekjøtt og la hesten følge med i graven var både et hån mot, og en strategisk undergravning av, den kristne troen, og også av nattverdsmåltidet». Mye tyder på at den likevel fortsatte å ha flere betydningsfulle symbolske roller blant folk flest, noe kuttmerker på hestebein fra Kaupang-bosetningen indikerer. Oma tolker dem som potensielle rester etter et måltid (Oma 2011:189).

Nøkkelord

Hesten har, etter Omas oppfatning, vært magisk i forhistorien. Bruken av skriftlige kilder er utstrakt, og hun benytter dem i stor grad for å underbygge sine tolkninger. Kirkens forbud mot å spise hestekjøtt blir tatt opp flere steder, og hun mener dette tydelig indikerer hvor viktig hesten må ha vært for kulten i førkristen tid. Ellers er hestekult, dyreoffer, overgangsritualer, vann og blot temaer som blir berørt i boken.

Oppsummering

Presentasjonen av de ulike arbeidene viser at det finnes flere representasjoner av hesten i jernalder, og at landskapet kanskje er mer komplekst enn først antatt. Selv om mye av litteraturen som beskjeftiger seg med jernalderforskning til tider kan gi et inntrykk av at hestens rolle i denne perioden er avklart (se f.eks. Näsström 2001; Oma 2011; Wigh 2001), viser flere av disse tekstene et annet bilde. Det finnes bidrag som problematiserer og diskuterer hestens betydning i jernalderen, og hva som egentlig skjedde da kristendommen ble innført i Norden.

Det er likevel en del trekk som synes å være tilstede ved de fleste tekstene, som for eksempel et nokså langt tidsperspektiv. Både Gjessing (1943) og Jennbert (2011) ser på funn fra steinalderen og helt frem til nyere tid. Andre igjen tar for seg hele jernalderen eller begrenser seg til yngre jernalder, men det er faktisk bare Meling (2000) og Hedeager (1999a) som kun tar for seg én periode. Selv i førstnevntes avhandling blir det trukket paralleller til vikingtidspraksis og norrøne skriftkilder. Hedeager benytter seg også i stor grad av de samme skriftlige kildene. Hestens forbindelse med aristokratiet og det øvre samfunnssjiktet blir også understreket av flere, dyret settes i forbindelse med prestisje, ære, politikk og makt. Flere peker på at den kan ha vært et statussymbol. Som med så mye annet av det arkeologiske materialet i Skandinavia er det med andre ord sporene etter eliten vi undersøker. Disse aspektene, og spørsmålene som ble beskrevet som styrende for hvordan presentasjonene av tekstene har blitt vinklet, vil bli videre belyst i kapittel 5 og del 3 av avhandlingen.

5. ANALYSE

Det er i alt 19 tekster som utgjør materialet, og danner grunnlaget for analysen og en senere diskusjon (se tabell 1). Utvalget gir et godt inntrykk av hva som til enhver tid har vært mulig, eller ikke mulig, å si om hesten. Tekstene er valgt ut på grunnlag av fremgangsmåten som ble beskrevet i kapittel 3 (se *Fremgangsmåte*), og de kriteriene som også ble lagt frem (se *Kriterier for kategorisering*). Ved å starte med å lese Oma (2011) og Jennbert (2011), har jeg kunnet komme frem til hvilke tekster som i stor grad har preget diskursen om hesten. Jeg anser ti av tekstene for å ha hesten, materiale eller problemstillinger knyttet til den, som sitt hovedfokus: Egardt (1962), Gjessing (1943), Meling (2000), Oma (2000, 2001, 2004, 2011), Stylegar (2006) og Sundkvist (2001, 2004).

Sjanger	Tekster	Antall
Artikler	Gjessing (1943), Jennbert (2002, 2003), Mansrud (2006), Oma (2001, 2004), Stylegar (2006), Sundkvist (2004),	8
Avhandlinger	Gräslund (1980), Mansrud (2004b), Meling (2000), Oma (2000), Sundkvist (2001)	5
Fagbøker	Egardt (1962), Hagberg (1967a), Jennbert (2011), Wigh (2001)	4
Populærvitenskapelig	Hedeager (1999a), Oma (2011),	2

Tabell 1: Oversikt over tekstene.

Kjennetegn

Et av mine undersøkelsesspørsmål var: Hva kjennetegner diskursen om hesten? Det er, grovt sett, tre overordnede måter å diskutere hesten på, hvor det er fokus på: A) Funksjonalitet og bruk; B) Symbolikk; eller C) Problematisering, hvor det stilles spørsmål ved én eller begge av de foregående tematikkene. Disse kan, i henhold til fremgangsmåten som ble lagt frem i kapittel 3 (se *Fremgangsmåte*), sies å være forskjellige representasjoner, som opererer innenfor den samme diskursen.

A) Funksjonalitet og bruk

Det er to forfattere, og tre tekster, som faller innenfor denne kategorien: Stylegar (2006) og Sundkvist (2001, 2004). Sistnevnte vier oppmerksomhet til hestens religiøse og symbolske rolle under førkristen tid. Hennes uttalte mål er likevel å diskutere dens mer funksjonelle rolle som ridedyr og hvordan hesteholdet kan ha sett ut. Hun beskriver sin metode som

kulturkomparativ, hvilket innebærer at hun benytter seg av historiske analogier. Både historisk, ikonografisk, litterært materiale og arkeologiske funn fra andre perioder enn den hun arbeider med blir brukt (Sundkvist 2001:219). Samtidig er representasjonen preget av bruk av etnografiske eksempler, og et forsøk på å se etter en sammenheng mellom veldokumenterte og relativt kjente praksiser fra nyere tid og forhistorisk tid (Stylegar 2006; Sundkvist 2004; se også Solheim 1956). Generelt kan man si at tekstene gir inntrykk av å vektlegge funksjon, uten at hestens symbolske konnotasjoner blir fullstendig utelatt. Symbol og tro er fremdeles vesentlige aspekter, men ikke de mest fremtredende – dette skiller den fra representasjon B.

B) *Symbolikk*

De symbolske representasjonene er i klart flertall. Innhold og hovedfokus varierer dog i stor grad. Et fellestrekk for tekstene er forståelsen av hestens betydning i jernalder som vesentlig, og mer eller mindre selvsagt. Aspekter som går igjen er relasjonen mellom dyr og mennesker, offerteori og overgangsritualer, sjamanisme og kommentarer vedrørende hvordan hesten ofte opptrer i sammenheng med skip (se også Østmo 1997, 1998), eller hund. Hesten som symbol og dens rolle innenfor tro- og kultutøvelse er av størst interesse. Bruken av norrøne skriftlige kilder kan beskrives som stor, og er ofte en viktig del av argumentasjonen og selve materialet.

C) *Problematisering*

Disse tekstene er også opptatt av hesten som symbol, men skiller seg fra representasjon B ved å nyansere bildet noe mer. De benytter seg i større grad av arkeologisk materiale, fremfor norrøne skriftlige kilder (se Jennbert 2003, 2011; Mansrud 2006). At hesten må ha vært *det* viktigste offerdyret i den norrøne troen i jernalderen blir også forsøkt diskutert og problematisert.

Representasjon	Tekster	Antall
A) Funksjonalitet	Stylegar (2006), Sundkvist (2001, 2004)	3
B) Symbolikk og bruk	Gjessing (1943), Gräslund (1980), Hagberg (1967a), Hedeager (1999a), Jennbert (2002) Meling (2000), Oma (2000, 2001, 2004, 2011),	10
C) Problematisering	Egardt (1962), Jennbert (2003, 2011), Mansrud (2004b, 2006), Wigh (2001)	6

Tabell 2: Representasjoner fordelt på tema.

En slik enkel fremstilling gir ingen utfyllende svar på spørsmålene som ble stilt før jeg la frem tekstene. Derfor vil jeg benytte meg av oversikter som i større grad kan vise variasjonene innenfor de ulike representasjonene. Det vil forhåpentligvis gjøre det lettere å diskutere forskjellene mellom tekstene, hvordan de påvirker diskursen og hva slags samlet bilde de gir.

Kristent forbud og hestens viktighet

Et av spørsmålene jeg la frem før materialet, var hvorvidt de ulike bidragene sa noe om hva etableringen av kristendommen i Skandinavia gjorde med hestens symbolske roller, og spesielt dens posisjon innen kultutøvelsen. Kristenrettens forbud mot konsum av hestekjøtt, og andre typer dyr og mat, og hvordan de ulike tekstene vurderer dette er derfor interessant. I ni av de 19 tekstene blir et kirkelig forbud og kristenrettene nevnt: Egardt (1962), Gjessing (1943), Jennbert (2011), Mansrud (2004b), Oma (2000, 2001, 2004, 2011) og Wigh (2001). Syv av disse mener at kirkens forbud og kristenrettene underbygger tesen om at den hedenske troen sto sterkt, da kristendommen ble introdusert i Skandinavia: Gjessing (1943), Mansrud (2004b), Oma (2000, 2001, 2004, 2011) og Wigh (2001). Det er bare Wigh (2001) og Mansrud (2004b) som ikke har hesten, og problemstillinger knyttet til den, som sitt hovedtema. De ti resterende tekstene tar ikke eksplisitt opp temaet, men blant andre Jennbert (2002) fokuserer likevel mye på førkristen praksis som en motsetning til nyere tid. Samtidig er det bare Sundkvist (2004) som ikke berører hvorvidt hesten må ha vært et vesentlig element i den norrøne kulten. Egardt (1962) og Mansrud (2006) avviser ikke idéen, mens de 16 resterende tekstene synes å være enige om at hesten må ha vært et fundamentalt trekk ved trosutøvelsen under førkristen tid.

Det ser også ut til å råde stor enighet om hestens generelle sosiale betydning i jernalderen, og hele 16 av tekstene impliserer at den må ha vært viktig som symbol på prestisje, makt og tro. Det er bare Egardt (1962), Mansrud (2004b, 2006) som stiller spørsmål ved dette, på ulikt vis og i varierende grad. Sistnevnte forsøker å vise hvordan hunden og kanskje storfe, i Østlandsområdet, kan ha vært vel så betydningsfull. Egardt (1962) er mest opptatt av hvordan fordommer og myter kan spores tilbake til en felles opprinnelse, som ikke trenger å være *sann*. Hennes tekst peker på at hestekjøttpropagandaen fra 1700- og 1800-tallet kan spores tilbake til noen få forskere. Deres arbeid blir beskrevet som «antikvariska beskrivningar i göticismens anda» (jf. *Brita Egardt (1962)*; Egardt 1962:67). Ni av tekstene knytter hesten, dens utstyr og hestegraver til det øvre samfunnsjiktet og aristokratiet:

Hedeager (1999a), Jennbert (2002, 2003, 2011), Meling (2000), Näsström (2001), Oma (2001), Stylegar (2006), Sundkvist (2004). I de andre tekstene blir ikke denne tilknytningen direkte nevnt, men blant andre Gräslund (1980) og Hagberg (1967a) arbeider med det som blir beskrevet som et «rikt» arkeologisk materiale. De resterende tekstene kan sies å gjøre det samme, selv om det her er mer implisitt. Sundkvist (2004) er et unntak, men hun jobber da heller ikke direkte med et *arkeologisk* materiale.

Tidsperspektiv

Jeg stilte i kapittel 3 også spørsmål ved hva slags tidsperiode de ulike tekstene fokuserer på. Mitt ønske var å se på hvordan hesten har blitt tekstlig håndtert i jernalderforskningen, og spesielt hvordan de forskjellige forskerne har behandlet overgangen til kristen tid. Selv om de fleste tekstene fokuserer på å ha et så bredt tidsperspektiv som mulig, varierer det likevel noe. Jeg har skilt ut syv ulike tidsperspektiver (se tabell 3). Kategori 1-6 har blitt identifisert på bakgrunn av hvilke perioder forfatterne av de ulike tekstene selv sier de ønsker å fokusere på. Tekstene som faller innenfor kategori 7 tar først og fremst for seg materialet. Som et resultat av dette arbeider de innenfor én eller flere tidsperioder, men de har likevel ikke et uttalt fokus på en bestemt periode.

Tidsperspektiv	Tekster	Antall
1) Steinalder til «moderne»	Gjessing (1943), Jennbert (2003, 2011)	3
2) Bronsealder til og med jernalder	Jennbert (2002), Oma (2004)	2
3) Bronsealder til og med middelalder	Oma (2011)	1
4) Jernalder	Oma (2000, 2001), Mansrud (2004b, 2006), Stylegar (2006) Sundkvist (2004)	6
5) Yngre jernalder	Sundkvist (2001)	1
6) Én tidsperiode	Hedeager (1999a), Meling (2000) ³	2
7) Materialstyrt	Egardt (1962), Gräslund (1980), Hagberg (1967a), Wigh (2001)	4

Tabell 3: Tekster fordelt etter tidsperspektiv.

³ Som nevnt tidligere trekker Meling (2000) inn eksempler fra andre perioder enn merovingertid.

Resepsjon

Et vesentlig poeng har vært å se på hva slags resepsjon de forskjellige tekstene har: Er det slik at visse fremstillinger og utsagn bare blir formidlet gjennom bestemte sjangre? Hvem synes å være den tenkte målgruppen for de ulike tekstene? I hvilken grad vil dette påvirke hvordan materialet og tolkninger blir presentert?

Sjanger	Tekster (representasjon)	Antall
Artikkel	Gjessing 1943 (B), Jennbert 2002 (B), Jennbert 2003 (C), Mansrud 2006 (C), Oma 2001 (B), Oma 2004 (B), Stylegar 2006 (A), Sundkvist 2004 (A)	8
Avhandling	Gräslund 1980 (B), Mansrud 2004b (C), Meling 2000 (B), Oma 2000 (B), Sundkvist 2001 (A)	5
Fagbok	Egardt 1962 (C), Hagberg 1967a (B), Jennbert 2011 (C), Wigh 2001 (C)	4
Populærvitenskapelig	Hedeager 1999a (B), Oma 2011 (B)	2

Tabell 4: Tekster fordelt på sjanger, representasjon er indikert i parentes (jf. *Kjennetegn*).

Tabell 4 er en oversikt over tekster fordelt etter sjanger. Vi ser at det er en forholdsvis ujevn fordeling av tekster. De populærvitenskapelige arbeidene er i mindretall og det er en klar overvekt av tekster innenfor sjangeren *Artikkel*, som utgjør nesten halvparten av det samlede materialet.

Representasjon	Artikkel	Avhandling	Fagbok	Populærvitenskapelig
A) Funksjonalitet og bruk	2	1	0	0
B) Symbolikk	4	3	1	2
C) Problematisering	2	1	3	0

Tabell 5: Representasjoner fordelt på sjanger.

Representasjon A og C er likt fordelt i artikkelformat, men det er et flertall av tekstene som er opptatt av representasjon B (se tabell 5). Sjangeren *Avhandling* viser den samme tendensen. Det er tre tekster som faller innenfor representasjon B, og én i hver av de to andre. Det er blant fagbøkene og de populærvitenskapelige publikasjonene vi finner de største kontrastene. I førstnevnte sjanger er representasjon A fullstendig fraværende. Samtidig er det en klar overvekt av C. Det er derfor spesielt interessant at det i den populærvitenskapelige

sjangeren kun er tekster innenfor representasjon B. Dette kan ha sammenheng med at budskapet i de populærvitenskapelige tekstene blir forenklet for å være formidlingsvennlige, og slik kunne nå ut til et større publikum (jf. *Fremgangsmåte* og *Kriterier for kategorisering*).

Land og språk

Innledningsvis understreket jeg at ønsket var å se på en skandinavisk diskurs, men tekstene jeg har endt opp med å legge frem er hovedsakelig skrevet av norske og svenske arkeologer. Danske Lotte Hedeager (1999a) er unntaket, men kan på mange måter sies å tilhøre et norsk-svensk teoretisk landskap (se Svestad 2003:129, 133). Hvordan ser fordelingen av tekster mellom de ulike landene ut? Tabell 6 gir en oversikt over dette, tekstene som er skrevet på engelsk er markert med blått.

Land	Tekst	Antall
Norge	Gjessing (1943), Mansrud (2004b, 2006), Meling (2000), Oma (2000, 2001, 2004, 2011), Stylegar (2006),	9
Sverige	Egardt (1962), Gräslund (1980), Hagberg (1967a), Jennbert (2002, 2003, 2011), Sundkvist (2001, 2004), Wigh (2001)	9
Danmark	Hedeager (1999a)	1

Tabell 6: Tekster fordelt etter hvilket land forfatteren er fra.

Oversikten i tabell 5 viser at det kun er svenske forskere som skriver om hesten på engelsk. Av disse er bare to av dem (Jennbert 2003; Sundkvist 2004) artikler publisert i internasjonale tidsskrifter. De andre tekstene er avhandlinger (Gräslund 1980), utfyllende utgravningsrapporter (Hagberg 1967a; Wigh 2001) og forskningsprosjekter presentert i bokformat (Jennbert 2011). Valg av språk kan dermed i disse tilfellene ikke ha blitt styrt av sjanger, men må ha vært et bevisst valg av de ulike forskerne. Det kan tenkes at hensikten med å skrive på engelsk har vært å kunne nå et større publikum enn bare de skandinaviske landene, men hva er grunnen til at ingen av de norske forskerne har gjort det samme? Sannsynligvis dreier det seg her mest om de utvalgsriteriene som jeg har lagt til grunn, og ikke om at ambisjonen om å nå ut til flere mennesker er lavere i Norge enn i Sverige. Oma har for eksempel publisert tekster som tar for seg hesten på engelsk, men disse har et

tidsperspektiv eller et materiale som ikke passer denne avhandlingens rammer (f.eks. Oma 2007, 2010).

Kanoniske og monumentale tekster

I kapittel 3 beskrev jeg hvordan man kunne gå frem for å utføre en diskursanalyse. Å starte med å lese såkalt sekundærlitteratur ble trukket frem som nyttig. Slik ville det være mulig å identifisere de monumentale tekstene, som har dannet fundamentet for dagens diskurs (jf. *Fremgangsmåte*). Tekstmengden, antall bidragsytere øker og utsagnene blir flere. Samtidig kan de spores tilbake til en felles opprinnelse, og de støtter seg i stor grad på det samme arkeologiske og skriftlige materialet.

En av tekstene som fremstår som et slikt monument er Gjessings artikkel fra 1943. Spesielt bidragene skrevet av norske forfattere peker på hans arbeid som betydningsfullt (jf. *Hestens historie som forskningsobjekt*), og nøster opp tråder fra hans mange tolkninger og betraktninger (f.eks. Stylegar 2006; se også Solheim 1956). Det er kun Gräslund (1980), Jennbert (2003, 2004), Sundkvist (2004) og Wigh (2001) som ikke refererer til *Hesten i førhistorisk kunst og kultus*. Å utelate referanser i teksten, er et vanlig trekk ved populærvitenskapelige bøker, og Hedeager (1999a) har ingen tekstreferanser (se også Oma 2011). Hun trekker avslutningsvis frem visse bøker og artikler som har påvirket arbeidet i særlig stor grad, men Gjessings artikkel er ikke blant disse (Hedeager 1999a:97-99). De resterende tekstene viser alle til hans arbeid, men baserer seg i varierende grad på tolkningene han fremmet.

Relatert til dette blir Egardt (1962) et eksempel på hvordan en tekst, og et utsagn, til dels kan bli oversett. Hagberg (1967a) og Jennbert (2011) viser til både Egardt (1962) og Gjessing (1943). Ingen av de andre tekstene benytter seg av Egardts bok *Hästs slakt och rackarskam*. Den fremstår som et potensielt fremtidig knutepunkt, spesielt for den nyere og mer kritiske representasjonen illustrert ved Jennbert (2011). Hun stiller spørsmål ved hvorvidt hedendommens syn på, og bruk av, hesten var årsaken til at kristendommen forbød konsum av hestekjøtt, med referanser til Egardt. Hennes tolkninger har også blitt tatt opp av blant andre Maria Vretemark, noe jeg vil komme tilbake til i del 3.

Noe av årsaken til at Egardts (1962) utsagn har blitt oversett kan være at hun er etnolog. Hun arbeider dermed innenfor et fagfelt som tradisjonelt sett ikke har vært tett knyttet til jernalderforskning, i motsetning til for eksempel religionshistorisk arbeid (jf. s. *Hestens historie som forskningsobjekt*). Hvorfor ingen av de norske bidragene viser til hennes arbeid er uvisst. Det er mulig at forfatterens egen opprinnelse har spilt inn. De fem tekstene som ikke

viser til Gjessing (1943) er alle skrevet av svenske forskere. Det ser ellers ut til å ha vært en flittig bruk av arbeid gjort på den andre siden av grensen, både i Sverige og Norge.

Fra student til humanist

I kapittel 3 ble det argumentert for hvordan utsagn, og posisjonen de blir ytret i, har mye å si for den verdien de blir tillagt. Det ble også stilt spørsmål ved hvem som skaper og håndhever adgangsrestriksjonene til en diskurs. At det først og fremst er arkeologer som deltar i diskursen *hesten som arkeologisk forskningsobjekt* er ikke overraskende. Det vil selvfølgelig også ha en rekke implikasjoner, men det er i denne sammenheng ønskelig å se på hvordan en persons posisjon (jf. *Makt og Det akademiske hierarkiet*) påvirker valøren til utsagnene. Som allerede nevnt vil jeg derfor benytte to av Omas tekster for å illustrere kontrasten mellom *studenten* og *humanisten* (se Schaanning 1997:55). En student og forsker vil være underlagt forskjellige regler og normer, grunnet deres ulike posisjoner innenfor makt- og vitenshierarkiet (Schaanning 1997:52). Intensjonen er ikke å vektlegge retorikk, fremfor logikk, men å understreke at språket, og dermed det skrevne, ikke er noe vi kan forholde oss nøytrale til (jf. Olsen 1997:296).

Bruk av personlig pronomen

Oma (2000) benytter seg stort sett av subjektsformen *eg* i 1. person entall gjennom hele hovedfagsoppgaven, og hun skriver for eksempel:

«[...]**eg** er på leit etter[...]», «[**e**]g ynskjer å samkøyra fleire kjeldekategori[...]», «[f]ør **eg** gjennomgår kjeldematerialet kjem **eg** til å definera nokre aspekt som **eg** finn viktige[...]» (Oma 2000:1, mine uthevinger).

Det finnes minst tre unntak:

«Romma er forbunde av eit evig skiftande samspel, **me** går alle inn og ut av desse romma ustanseleg» (Oma 2000:1, min utheving).

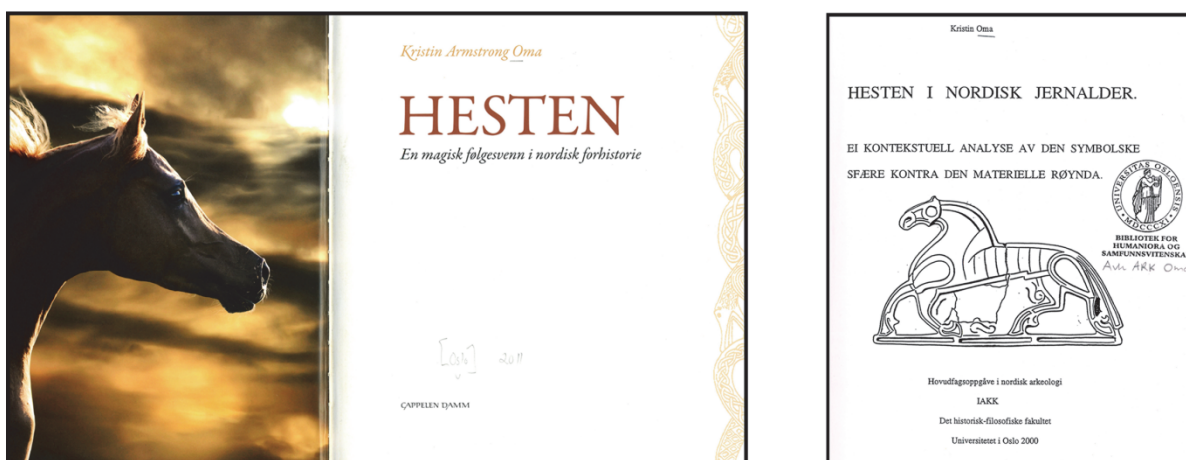
«Som arkeologar må **me** forholda **oss** til kommunikasjon gjennom materielle uttrykk» (Oma 2000:8, mine uthevinger).

«I denne gjennomgangen av det samla kjeldematerialet har **me** sett hesten som ridedyr, trekkdyr, motiv og offer» (Oma 2000:107, min utheving).

Hun skifter her til flertallsformen, men holder seg fremdeles til 1. person, og inkluderer slik seg selv. I det første sitatet er det ikke helt tydelig hvem som er *me*. Det kan også her dreie seg om forfatteren og hennes lesere, men *me*-en kan samtidig vise til et trekk som er felles for alle mennesker. I sitat to viser bruken av *me* til Oma og hennes fagfeller, og hun uttaler seg

om hva arkeologi *må* innebære. I det siste sitatet, som er hentet fra oppgavens avsluttende del, synes det som om leserne av Omas avhandling og hun selv er inkludert i *me*.

For de som har lest akademiske avhandlinger tidligere, vil teksten være strukturert på en gjenkjennelig måte. Hvert kapittel blir innledet med en kort presentasjon av det som skal tas opp og hvorfor, og blir avsluttet med en sammenfatning av det hun har gått igjennom. Oma forklarer underveis hvorfor hun har valgt å vektlegge forskjellige aspekter, og det refereres til tekster skrevet av *ekte* arkeologer. Hun er her studenten, som forsøker å vise at hun også kan produsere *god* arkeologi. Det kan være verdt å merke seg at hun innledningsvis omtaler avhandlingen som «oppgåva **mi**» (Oma 2000:1). Hun angir slik tilhørighet og eierskap.

Figur 1: Tittelside og fremside til den populærvitenskapelige boken (venstre) og hovedfagsoppgaven (høyre).

I den populærvitenskapelige boken ser det ut til at Oma har en annen relasjon til teksten:

«Denne **boken** søker å gå gjennom de ulike kildene fra den førkristne tiden som kan belyse hestens rolle[...]. «**[b]oken** presenterer hesten i forskjellige områder av liv og død [...]» (Oma 2011:14, mine uthevinger).

Boken fremstår her som en nærmest løsrevet enhet som opererer på egenhånd. Tonen endrer seg likevel raskt, og Oma etablerer et mer nært forhold til leseren:

«Også i dag er hesten et dyr som fascinerer **oss**», «[e]r det hesten i seg selv som rører ved **oss**[...]» (Oma 2011:14, mine uthevinger).

Samtidig blir det slått fast at det er *hennes* arbeid leserne har foran seg. Hun viser her til sin egen hovedfagsoppgave:

«Gjennom **min** analyse av hestens rolle i skandinaviske jernaldersamfunn² kom **jeg** fram til strukturer som ligger dypt forankret i vår kollektive underbevissthet» (Oma 2011:14, mine uthevinger).

Hun forteller også om en privat opplevelse:

«Da **jeg** for noen år siden var i Egypt, traff **jeg** en velstående egyptisk stalleier. Han fortalte **meg** [...]» (Oma 2011:14, mine uthevinger).

Selv om Oma nokså konsekvent skriver om *vi* og *oss*, er det heller ikke her alltid like tydelig hvem som er inkludert:

«Det **vi** finner, er rester etter både hesten og det utstyret den hadde[...]», «[d]et er slik arkeologer jobber», «[v]i er tvunget til å forholde **oss** til rester etter menneskers skapte verk[...]» (Oma 2011:16, mine uthevinger).

I eksempelet ovenfor omfatter de personlige pronomenene Oma og hennes fagfeller, men hun skriver også:

«Hvorfor spiser **vi** ikke hestekjøtt?» (Oma 2011:14, min utheving).

«La **oss** forflytte **oss** over til den perioden **vi** for det meste skal bevege **oss** i[...]» (Oma 2011:19, mine uthevinger).

I det første sitatet kommer det ikke klart frem hvem *vi* er. Det kan, som i avhandlingen, dreie seg om et allment fenomen. Men det kan også vise til Oma og hennes lesere. I sitat to fremstår det som relativt tydelig at det er Oma og leserne hennes som er inkludert i *oss* og *vi*. Hun har tidligere etablert sin rolle som fagperson, og gjort det tydelig at analysen er hennes. *Vi* (Oma og leserne) skal nå få lov til å være med videre. Hun er den som innehar kunnskapen og har kontroll over resultat og presentasjon. Den metaforiske reisen hun og leserne foretar sammen, blir nevnt flere ganger i boken:

«**Vi** har vært på en lang reise med hesten, og skal nå sammenfatte de forskjellige kildene» (Oma 2011:163, min utheving).

Både i sitatet ovenfor og nedenfor kan man få inntrykk av at reisefølget har vært relativt aktive deltakere, som skal få «bidra» til å se etter sammenhengen i det som har blitt tatt opp frem til nå:

«Deretter skal **vi** gå tilbake til hesten, det levende dyret, og se på hvordan forholdet og samspillet mellom hest og menneske kan føre til en sammensmelting av deres individuelle horisonter. Denne kunnskapen tar **vi** med **oss** når **vi** videre nøster opp symbolhestens innerste kjerne og fysiske realitet» (Oma 2011:163, mine uthevinger).

Avslutningsvis reetablerer hun rollen som fagperson, og eierskap. Man kan her få inntrykk av at det er forskeren og arkeologen Oma som har avdekket noe. *Vi* har fått være med på en tur hvor hun nærmest har fungert som «reiseleder».

«På denne ferden i bronsealderen og jernalderens univers har **jeg** gjennom hesten avdekket noen fundamentale trekk ved samfunn i Skandinavia» (Oma 2011:191, min utheving).

Boken har ingen eksplisitt målgruppe. Mitt inntrykk er at hun henvender seg til arkeologer og andre, som er interessert i å lære mer om hestens historie og utvikling, og hun skriver blant annet:

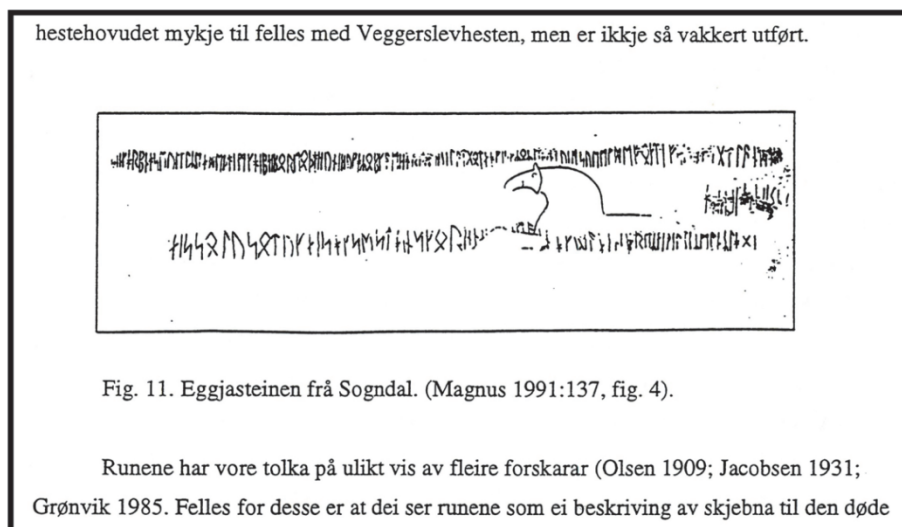
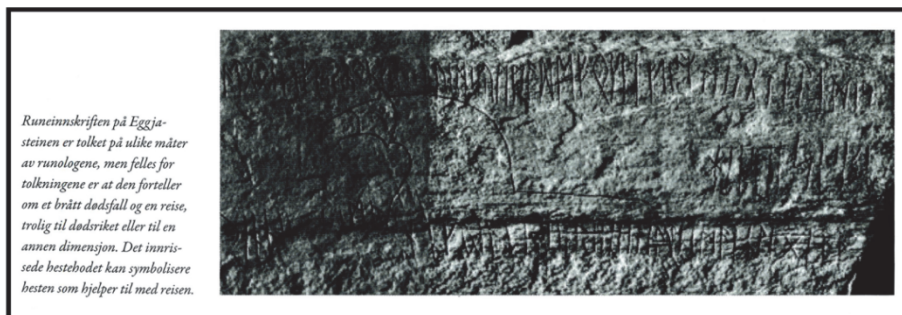
«Men ikke fortvil om **du** har gått på rideskole i noen år og ikke kjenner **deg** igjen i skildringen av sammensmeltingen med, og intuitiv forståelse for, hesten!» (Oma 2011:168, mine uthevninger).

I sitatet ovenfor henvender hun seg direkte til en leser. Personen trenger ikke å være ung, men er sannsynligvis er en relativt fersk rytter som Oma ønsker å berolige.

Form og språk

Boken, som er trykket av Cappelen Damm, synes å ha en bred målgruppe. At språket skal være enkelt og forståelig kommer klart frem i forordet: «Særlig vil jeg takke Siv for hennes fabelaktige gjennomlesing og evne til å gjøre teksten mer lettfattelig» (Oma 2011:9). Diskusjoner innad på fagfeltet blir stort sett ikke tatt opp, og Oma er fortelleren som legger frem den historiske utviklingen som en «opplagt» utvikling, uten de store bruddene. Slik skaper hun orden og legitimerer sitt valg av tema (se Handeland 2005:108; Svestad 1995:13-14). *Hesten* er skrevet på bokmål, i motsetning til Omas avhandling og øvrige fagtekster som har blitt skrevet på nynorsk eller engelsk. Årsaken til dette er ikke kjent, men det kan godt tenkes at dette henger sammen med forlagets ambisjon om å nå ut til et bredt, og ungt, publikum, og at nynorsk derfor har blitt ansett for å ikke være tilgjengelig nok.

Det er iøynefallende at Eggja-stenen er med i begge tekstene, men blir formidlet på nokså forskjellige vis (se figur 2). Bildeteksten er rent deskriptiv og med en referanse i avhandlingen. Tolkningene blir presentert i brødteksten. Oma har her valgt å benytte seg av en illustrasjon av ristningene istedenfor et fotografi. I *Hesten* derimot er bildeteksten lengre, og steinen med ristningene er fotografert, men referansen mangler. Noen tolkninger blir presentert i bildeteksten og andre i brødteksten. Måten Eggja-stenen blir lagt frem på i de to ulike sjangrene, er et godt bilde på at forskjellige ting blir vektlagt. I avhandlingen er det fokus på redegjørelse, i boken blir formidlingsvennlighet vektlagt.

Figur 2: Eggja-steinen illustrert i *Hesten* (øverst) (Oma 2011:100), og oppgaven (nederst) (Oma 2000:76).

De to tekstene skiller seg veldig tydelig i design (se figur 1 og 2). Avhandlingen har 16 ulike illustrasjoner og bilder, alle i svart-hvitt, mens boken har hele 71 fargerike bilder, illustrasjoner og malerier (se Oma 2011:204-205, for liste over illustrasjoner). Hvert kapittel i boken blir også innledet med ulike strektegninger, som gjentas som vignetter ved pagina. Den røde tråden er klar, og tegningene ser ut til å representere innholdet som blir lagt frem i de ulike kapitlene. Hestehodet fra Eggja-steinen følger kapittelet som tar for seg hesten i graver, og en billedstein hvor Sleipner er avbildet setter tonen for et kapittel om «hesteofferet og overfarten til gudeverden» (se figur 3).

19

HESTEN I SKANDINAVIAS FORHISTORIE

"Enhjørning".
Strektegning og vignett, kapittel 1 (se s.12 og 19).

37

OPPLAVET TIL RIDERKUNSTEN OG HESTEKUNSTEN

"Kentaur".
Strektegning og vignett, kapittel 2 (se s. 32 og 37).

45

HESTETRYK I FORHISTORIEN

"Helleristning, Kivik, Sverige".
Strektegning og vignett, kapittel 3 (se s. 43 og 45).

63

HESTOTRYKET OG OVERANTEN TIL GUDSVERDENEN

"Sleipner, billedstein, Gotland, Sverige".
Strektegning og vignett, kapittel 4 (se s. 58 og 63).

75

HESTEN I GRAVEN

"Hestehode, Eggjumsteinen, Norge".
Strektegning og vignett, kapittel 5 (se s. 72 og 75).

97

HESTEN I LITTERATUR FRA JERNALDER OG MIDDALDER

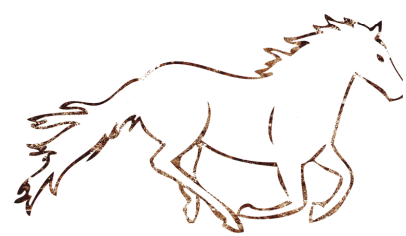
"Hest som trekker sola, rakekniv, Danmark".
Strektegning og vignett, kapittel 6 (se s.94 og 97).

133

HESTEN I DEN FORHISTORISKE BILDEVERDEN

"Bronsespenne, Veggervlev, Danmark".
Strektegning og vignett, kapittel 7 (se s. 130 og 133).

167

SYMBOLHESTENS INNERSTE KJERNE OG FYSKE REALITET

"Løpende hest".
Strektegning og vignett, kapittel 8 (se s. 162 og 167).

Figur 3: Illustrasjoner og vignetter i *Hesten. En magisk følgesvenn* (informasjon fra Oma 2011:4)

Den magiske hesten

I analysen har vi sett hva som kjennetegner diskursen om hesten, hvordan dens symbolske betydning har blitt betraktet, hva de ulike forskerne sier om kirkens forbud mot hestekjøtt og blot og hvordan resepsjon avhenger av flere faktorer, som språkbruk, posisjon og sjanger. Vi har også identifisert Gjessing (1943) som en monumental, og dermed innflytelsesrik tekst. Samtidig har det blitt klart at Egardt (1962) inntil nylig har blitt oversett. Kapittel 3 ble avsluttet med en rekke spørsmål (se *Kriterier for kategorisering*). Disse la grunnlaget for det som har blitt trukket frem til nå. Samtidig hadde jeg et ønske om at de skulle kunne bidra til å belyse hvordan *hesten har blitt tekstlig håndtert*. Jeg har fokusert på de faktorene som vil kunne kaste lys over oppgavens underordnede problemstillinger og det overordnede temaet: Hvordan visse sannheter kan ende opp med å fremstå som virkelige.

Mitt utgangspunkt for å analysere hesten som arkeologisk forskningsobjekt, var inntrykket jeg da hadde av det jeg anså for å være den rådende diskursen om hesten. Tekstene jeg hadde lest ga et noe ensartet bilde: Hesten hadde vært *det* mest vesentlige dyret for den norrøne troen og kultutøvelsen. Den var magisk, knyttet til sjamanistisk praksis og bindeleddet mellom menneskene og gudene i førkristen tid. Så entret kristendommen banen, den symbolske hesten måtte dø, mens det fremdeles var behov for den funksjonelle hesten. Etter en gjennomgang og analyse av tekstene, er det betimelig å stille spørsmål ved hvorvidt mitt inntrykk faktisk kan sies å ha vært korrekt, og om det faktisk var slik at *kristendom drepte hesten*.

DEL 3: «ET OPPGJØR MED FORDOMMER»
DISKUSJON OG AVSLUTTENDE BEMERKNINGER

6. DEN IDEELLE OG REELLE HESTEN

«I de svenska landskapslagarna från 1200-talet och början av 1300-talet märks brottet mellan vikingatid och medeltid tydligt, även om det finns spår av gamla bruk.[...]. Med den segrande religionen följde en ny samhällsorganisation, som bröt gamla tankebanor och avlägsnade det som byggt upp den tidigare samhällsstrukturen» (Baudou 2004:35).

De fremlagte tekstene, og analysen viser at idéen om hesten som spesiell i jernalderen er nært knyttet til tanken om et brudd i vår historie om fortiden (se for eksempel Oma 2011:191). Hestens rolle kan bare betraktes som særegen i *kontrast* til noe annet. Det «moderne», kristne mennesket fremstår som rasjonelt⁴, i den forstand at vi kjenner oss igjen i det. Slik skaper vi et skille mellom *oss* og *dem*. Det kan være lett å overse at middelalderens verden fremdeles var nokså ulik vår egen. Til tross for at datidens mennesker er relativt nære oss i tid, og gjennom et rikere skriftmateriale, er de fremdeles ikke som *oss* (Crabtree 2007:235-236; O'Connor 2007:6-9). Dette kan være noe av grunnen til vår antagelse om at hestens symbolske funksjon endret seg fra jernalder til middelalder. Alt det vi gjør og oppfatter, måten vi tenker på, er knyttet til oss selv. Dette betyr at våre beskrivelser av fortiden alltid vil være en erkjennelse av noe som er annerledes og fremmed. De er derfor uttrykk for forestillinger om oss selv (Svestad 1995:231). I dagens samfunn er menneskers holdning til dyr vanskelig å beskrive. De er posisjonert et sted mellom praktisk bruk og symbolsk mening. Selv i dag kan dyr bli gravlagt på samme måte som mennesker, uten at det trenger å bety at årsaken er den samme (Jennbert 2011:224, 226, 228).

Tekstene i kapittel 4 indikerer et skille mellom «den ideelle» og «den reelle» hesten (jf. *Tekstmateriale* og *Analyse*). Unn Pedersen (2009:133) har etablert en slik analytisk grense for smeden, og beskriver hvordan den ideelle smeden i dag kommer til syne gjennom sagn, myter og billedfremstillinger. Produksjonsavfall og de faktiske håndverksproduktene er levningene etter den reelle. På samme måte som smeden, ser vi i dag den ideelle hesten ta form i de skriftlige kildene. Den reelle hesten har etterlatt fysiske rester av seg selv, i ulike kontekster. Til tross for at flere av tekstene ytrer et ønske om å se på symbol- eller brukshesten (se f.eks. Stylegar 2006; Sundkvist 2001, 2004), ser det likevel ut til at ambisjonen er å få den reelle hesten til å stemme overens med inntrykket man har av den ideelle. Blant andre Sundkvist (2001:164-178) beskriver den «ideala hästen», slik den fremstår gjennom billedfremstillinger og de skriftlige kildene. Etter min mening illustreres dette ved vektleggingen av norrøne skriftkilder, som går igjen i alle tre de beskrevne

---

⁴ Se Svestad (2003:261-269) for diskusjon om Foucault og Latours syn på modernitetsbegrepet.

representasjonene (jf. *Kjennetegn*). Ikke bare benytter de fleste tekstene skriftlige kilder som en del av argumentasjonen, men i flere tilfeller er de fundamentet for større og mindre deler av selve tolkningsforslaget. Kristenrettene, visse sagaer, reiseskildringer og bestemte dikt synes å være spesielt betydningsfulle for idéer rundt tro og kultutøvelse i førkristen tid. Hva gjør dette med den arkeologiske tolkningen? Dette vil bli videre problematisert i kapittel 7, hvor jeg vil diskutere hvordan møtet mellom ting og tekst i historisk arkeologi, og i arkeologisk praksis generelt, fører med seg en rekke vanskelige spørsmål. Først er det nødvendig å adressere de fordommene tittelen til del 3 viser til.

Fordommen(e)

Er det mulig å observere noen endringer, eller mønstre, i bruken og fremstillingen av hesten i arkeologisk forskningsarbeid? Den store variasjonen av temaer, tolkninger og resultater viser helt tydelig at det finnes flere representasjoner innenfor diskursen om hesten. De to siste innleggene i en pågående diskurs, Oma (2011) og Jennbert (2011), fremstår på mange måter svært ulikt. Tekstene er skrevet innenfor to ulike sjangre, både språkføring og form gir inntrykk av at de ikke henvender seg til den samme målgruppen. Utsagnene om hesten synes å hvile på to forskjellige monumenter (jf. *Kanoniske og monumentale tekster*). Arkivet er, med andre ord, ikke fullstendig lukket. Prosessen har ikke stivnet helt, og innenfor dette diskursive feltet er det fremdeles to representasjoner og utsagnsformer, som forsøker å få status som sannhet (Hammer 2001:8).

Synet jeg hadde på diskursen om hesten i prosjektets oppstart kan dermed sies å ha vært delvis ukorrekt, og preget av for-dommer (se Baudou 2004:18). Hestens betydning i de skandinaviske jernaldersamfunnene er *ikke* avklart, og det ser ikke ut til at den blir ansett for å være symbolsk verdiløs i middelalder. Tekstene til Oma og Jennbert viser også at premisset om at kristendommen knekte den symbolske hesten har blitt undersøkt av arkeologer, men at svaret man har kommet frem til ikke er helt det samme. Jennbert (2011:216) mener at holdningene mot dyr endret seg idet landene i Skandinavia ble kristnet. De førkristne kroppsmetaforene opphørte å eksistere og dyrene var ikke lengre en del av det kristne begravelseritualet. Noen dyr ble plutselig ansett for å være onde, mens andre var fromme og gode. Selv om det ikke ble ansett som anstendig å spise hestekjøtt, fortsatte den å ha høy status. Jennbert (2011:104) påpeker at idet vi tolker hesten som spesiell og opphøyd kommer våre «kristne» fordommer til syne. Vi antar at alle ritualer først og fremst har vært religiøse og en form for kommunikasjon med gudene, men de kan simpelthen ha vært brikker i et sosialt

spill. Det er derfor interessant å se på hva de osteologiske undersøkelsene av beinmaterialet fra jernalder kan fortelle oss.

Kirkens forbud mot å spise hestekjøtt har vært opphavet til en rekke spredte teorier om årsaken til avskyen rettet mot hesteslakt og rakkere. Egardts (1962:286) analyse viser at disse ikke er holdbare, blant annet grunnet fordommens spredning i tid og rom. Hun er forholdsviss krass i sin kritikk av det forskningsarbeidet som frem til da hadde forfektet at kirkens forbud mot å spise hestekjøtt var en følge av hedensk skikk. De har etter hennes mening, fullstendig oversett faktorer som den geografiske spredningen, og kulturelle innflytelser fra andre land.

Et av kravene man bør kunne stille til en teori er at den gir en tilfredsstillende forklaring på hvorfor den folkelige fordommen var så allment kjent i Sverige som materialet tyder på, hvorfor den ikke kunne påvises før mot slutten av middelalderen og ikke var utbredt før på 1600-tallet, skriver Egardt (1962:286). At det har tatt såpass lang tid før fordommen fikk feste mener hun tyder på at det først og fremst var en kulturell innflytelse fra Mellom-Europa, og særlig Tyskland, som var opphavet til idéen om at hesten ble forbundet med uærlighet og skam. En idé blant andre Maria Vretemark (1991, 1997) har tatt tak i, og benyttet i sin tolkning av beinmaterialet fra svenske byer og landsbyer som Birka og Fornsigstuna.

Kristen eller kulturell innflytelse?

Det har etter hvert blitt allment kjent at den kristne læren hadde en sterk uttalt aversjon mot å spise hestekjøtt (Vretemark 1997:144; se også Egardt 1962:74-79). Det osteologiske materialet indikerer derimot at det heller har vært forestillinger og tradisjoner knyttet til bykultur, som førte til at man ikke spiste hest i byene. Disse kan så ha spredt seg i middelalderen, for deretter å ha tatt en religiøs form. Slik kan den aversjonen mot hestekjøtt som vi kjenner til i dag ha kommet til å bli assosiert med kirkelige forskrifter (Vretemark 1991:81). Vretemark (1997:144) skriver at fordommen mot hestekjøtt ser ut til å ha spredt seg i de nordiske landene samtidig som kristendommen og den kristne vesteuropeiske kulturen fikk fotfeste. De middelalderske byene og handelsstedene tilhørte det samme mentale konseptet, og «det är därför helt logiskt att spår av hästkonsumention praktiskt taget aldrig påträffas i de svenska stadsmaterialen». Egardt (1962:286-288) påpeker hvordan de svenske benevnelsene *rackare* og *bose* kan spores tilbake til en middelaldersk lavtysk terminologi. De historiske kildene i Tyskland viste en utvikling av fordommen som lignet den i Sverige, men den lå omtrent hundre år i forkant. Fordommen mot rakkeren og hans arbeidsoppgaver kan ha hatt en sterk forankring i tyske håndverkskretser, som har hatt god mulighet til å påvirke kulturelle oppfatninger i Sverige.

Vretemark (1991:81) mener at måten man har forholdt seg til hestekjøttet sannsynligvis har variert voldsomt. I de middelalderske landsbyene har man flere indikasjoner på at hesten kan ha vært en noe større del av kostholdet. Fornsigtuna er et eksempel på nettopp dette, hvor andelen hestebein er oppe i 7 % av det samlede materialet. Stedet fremstår som et relativt unikt tilfelle sammenlignet med andre samtidige lokaliteter som har blitt osteologisk undersøkt. Konsumeringsmønsteret bærer preg av å være både urbant og ruralt, og det har blitt spist store mengder svinekjøtt samtidig som det er innslag av hestekjøtt (Vretemark 1991:82).

Å spise hest i middelalderen var nok langt vanligere enn det man får inntrykk av ved å lese tradisjonsoppteignelser fra 1900-tallet, skriver Vretemark (1997:144-145). Hun mener likevel at det ikke har vært allment utbredt å spise hest, verken i jernalder eller middelalder (Vretemark 1991:81). Årsaken til dette er at hesten ikke har kunnet være et viktig slaktedyr annet enn i de områdene hvor man har hatt mulighet til å holde dem utendørs hele året, med litt hjelp på vinterstid. Kjøttproduksjon kan ikke ha lønt seg der det har vært nødvendig å ha hesten innendørs i vinterhalvåret, fordi hesten krever proporsjonelt mer fôr enn storfe og får. Praksisen med å holde utgangshester kan likevel ha vært langt vanligere i Skandinavia, enn hva man har antatt tidligere (jf. *Anneli Sundkvist (2004)*; Sundkvist 2001:79-99). Den største grunnen til at man fortsatte å spise hest etter at kristendommen ble etablert var mest sannsynlig en konservativ holdning. Det økonomiske aspektet har nok også virket inn, og bøndene kan ha opplevd det som sløseri å ikke benytte seg av hestekjøttet på samme måte som tidligere. I bondesamfunnene var det trolig forholdsvis vanlig at man spiste hestene når de hadde «tjent ferdig», på samme måte som d får, geiter og storfe (Vretemark 1997:145).

Det skånske materialet indikerer at man har spist hest så sent som 1300-tallet, mens det i Lund derimot har vært få funn av hestebein. Her kan den sosiale kontrollen ha spilt inn; det kan ha vært vanskeligere å spise hest i byene hvor dette ville ha vært langt mer synlig enn i bygdestrøk (Vretemark 1997:145). Byene kan ha vært knyttet til en gruppe mennesker som var kristne (Nordeide 2006:221), og i områder som var spesielt påvirket av en kristen innflytelse, som Lund og Skara, ville det derfor ha vært mer uvanlig å konsumere hest (Vretemark 1997:145). Birka, en tidligere svensk vikingtidsby som har høstet stor interesse blant forskere, er i så måte et interessant eksempel. Byen lå plassert på en øy som i dag er kjent som Björkö og befinner seg 30 km vest for Stockholm. Birka fremstår i dag som vikingtidens svar på en smeltedigel, hvor mennesker fra ulike land og med forskjellig religiøs og kulturell bakgrunn bosatte og livnærte seg (Roesdahl 2001:136). Byen rakk å bli rundt 200 år gammel, og huset på det meste omtrent 900 individer (Wigh 2001:17). Roesdahl

(1993:131) mener man bør være forsiktig med å sammenligne materialet fra Birka med «vest-nordisk litteratur» da det er mye som tyder på at byen fikk flere impulser fra øst enn fra vest, noe både klesdraktene og pyntegenstandene i flere graver vitner om. Vretemark (1991:81) mener at det heller ikke ble konsumert hest der, til tross for at byen var «föörkristen». Vi så i kapittel 4 at Wigh (2001) støtter seg til dette, og hevder at hesten åpenbart ikke var inkludert i gruppen med dyr som vanligvis ble konsumert der. Han påpeker likevel at mengden hestebein er såpass liten at det vanskelig lar seg gjøre å fullstendig utelukke at det ble spist hest i Birka (Wigh 2001:116, 118)

Kildekritiske problemer

Dyrebein som er funnet under arkeologiske utgravninger har alltid blitt utsatt for *tafonomiske prosesser*, endringer grunnet nedbrytning forårsaket av mennesker og naturen, før de blir analysert. I hvor stor grad dette har påvirket materialet er vanskelig å bedømme. Man bør likevel være bevisst dette under alle osteologiske analyser som blir utført. Det er også viktig at man er klar over hvordan, og hvorfor, beinene har blitt samlet inn under utgravningen, for å kunne forstå hva det analyserte materialet *faktisk* representerer (Wigh 2001:33). Det er bare i de tilfellene hvor man har holdt et stort antall hester, at innslaget vil ha vært stort nok til at man i dag har kunnet spore det i det osteologiske materialet. Enslige bein og hestetenner, som man ofte finner, blir ikke oppfattet som avfall etter konsum og slakt, i motsetning til bein fra de mer tradisjonelle kjøttdyrene. I tillegg er ryggvirvler og ribbein fra storfe og hest vanskelig å skille fra hverandre, et visst innslag av hest kan dermed skjule seg i rubrikken «storfe» i flere av de dårligere bevarte funnene (Vretemark 1997:144).

Ved å se på hvorvidt det har vært mulig å oppdage spor etter konsum av hest i førkristne og kristne kontekster, blir det tydelig at kristendommens forbud mot å spise hest ikke hovedsakelig var et resultat av hestens symbolske rolle i norrøn tid. De kirkelige prinsippene alene har ikke vært opphavet til fordømmen mot hestekjøtt, som vi kjenner til selv i dag. Det er mer sannsynlig at de sammen med en kulturell innflytelse har påvirket folks holdning til hesten. Det er her verdt å merke seg at den osteologiske undersøkelsen Mansrud (2004b) utførte under arbeidet med sin hovedfagsoppgave, viste at hunden var det mest dominerende dyret i hennes materiale (se også Mansrud 2004a, 2006). Det er også like mange graver med storfe som med hest (jf. *Anja Mansrud (2004)*; Mansrud 2006:137-138). Omfanget av beinmaterialet hun har jobbet med er lite, og var heller ikke fritt for kildekritiske problemer (se Mansrud 2004b:39-42). Det viser likevel noen spennende tendenser. Flere osteologiske undersøkelser av det norske materialet vil kunne bidra til å belyse relasjonen

mellom den ideelle og reelle hesten. Kanskje ville vi også her se større regionale forskjeller, og variasjoner i mengden, og håndteringen, av hestebein mellom byer og mer rurale strøk? Slik situasjonen er nå, er vi avhengig av å enten se etter paralleller i det svenske materialet, eller ty til skriftlige kilder om, og fra, den førkristne perioden. Dermed får forholdet mellom gjenstander og det skrevne en betydningsfull innflytelse. I neste kapittel vil jeg diskutere hva slags effekt nettopp dette forholdet har hatt på arkeologiske tolkninger om hesten, og hvordan et utsagns verdi er avhengig av tiden og posisjonen det blir ytret i. Det må bli tatt i bruk, bli vist til og gjentatt, og fremstå som *overbevisende*.

7. SPRÅK, KUNNSKAP OG MAKT

La oss vende tilbake til Frøland og Hylland Eriksen. I kapittel 3 så vi hvordan idéen om sosiale konstruksjoner kan skape forvirring og harme (jf. *Sosialkonstruktivisme*). Debatten om postmodernismens død i *Morgenbladet*, tok en ikke uventet vending, og var en god illustrasjon på hvordan aktørene innenfor «hard» og «myk» viten kan stå steilt mot hverandre. Frøland (2010) syntes å være frustrert over en upresis begrepsbruk og at «alt er like bra» for sosialkonstruktivister. Spesielt kjønnsforskerne kom uheldig ut. Han mente de ukritisk produserte «nye og absurde kategorier» og stilte derfor spørsmålet: «Er dette vitenskap?» Hylland Eriksen (2010b) svarte ham med: «[f]or Foucault (og undertegnede) finnes det noe 'utenfor diskursen', men takket være menneskets oppfinnsomhet, fleksibilitet og ustoppelige trang til å gi verden mening, er det på ingen måte gitt hvilke praktiske implikasjoner som følger [...]». Meningsutvekslingen mellom Frøland og Hylland Eriksen (2010) fortsatte over lengre tid, og ble avsluttet med et innlegg hvor de måtte svare på hvorvidt de hadde lært noe, hva den andre personen gjorde feil og hva som skulle til for at de kunne møte hverandre på en fruktbar måte. Frøland fikk det siste ordet, og understreket en «foruroligende mistanke om at naturvitenskapelig forskning, inkludert medisin, har et annet syn på ønskeligheten av en mest mulig verdifri forskningsprosess enn enkelte 'mykere' fag [...]. Konfrontert med [Hylland Eriksens] ordgyteri får jeg av og til en viss déjà-vu-følelse med referanse til 1990-årenes 'science wars'».

For Frøland (2010) er en forskning som er «ukontaminert av forskerens ønsker» *Den hellige gral*. Men viten hviler på menneskelig opplevelse eller forståelse, som uttrykkes i språk og begreper, som igjen er preget av historie og kultur. Hvis alt dette tenkes bort, *finnes det ikke lengre noen viten*. Det menneskelige perspektiv kan derfor ikke være en feilkilde i erkjennelsen. Det er en nødvendig betingelse for at det overhodet kan foreligge en erkjennelse (Kjørup 2001:16). Samtidig er det viktig å være bevisst at virkeligheten blir synlig gjennom ens valgte perspektiv, det er derfor lite hensiktsmessig å spørre om hvordan den «egentlig» er. Vitensdisiplinene lager bare forklaringer, modeller eller teorier som lar bestemte «virkeligheter» komme til syne (Schaanning 1997:76). Disputten mellom Frøland og Hylland Eriksen er på mange måter toneangivende for temaet som dette kapittelet vil ta for seg: Hvordan makt er en vesentlig del av konstitueringen av utsagn og diskurser. Det dreier seg her om den dype makten, som er knyttet til kunnskapen. Makten som avgjør hvilken kunnskap som skal få fungere. Kunnskapen er ikke nøytral, men et aktivt og totaliserende felt

som vedlikeholder seg selv og den makten som ligger i kunnskapen: «Kontrollen av kunnskap viser slik til kontrollen av makt» (Svestad 1995:226-227). Dermed blir dette *noe* som befinner seg utenfor diskursen, nettopp denne dype makten. I diskursen om hesten har vi sett at den kommer til syne gjennom språklige vendinger og referanser til tidligere uttalte utsagn, men også i den spenningen som oppstår i avveiningen mellom de arkeologiske gjenstandene og de skriftlige kildene.

Møtet mellom ting og tekst

Møtet mellom ting og tekst viser til to ulike hendelser: Møtet som oppstår i all historisk arkeologi, hvor den materielle og skriftlige kulturen må veies mot hverandre; og møtet mellom arkeologisk praksis og det skrevne. Relasjonen mellom disse to møtene kan beskrives som spent, og uavklart (jf. Olsen 1997:270). I forrige kapittel tok jeg for meg forholdet mellom den ideelle og reelle hesten, og hvordan forskere innenfor diskursen om hesten har fokusert mest på førstnevnte. Jeg stilte tidligere spørsmål ved hva dette gjør med den arkeologiske tolkningen: Når tekst blir viktigere enn ting, kan den da fremdeles beskrives som *arkeologisk*?

Jennbert (2011:219) påpeker hvordan det teoretiske og metodologiske målet for hennes forskningsprosjekt var å utføre en arkeologisk studie av menneskers relasjon til dyr, i en muntlig kultur, fra et religionshistorisk perspektiv. Svaret på spørsmålet har hun funnet mellom arkeologiske kontekster og det skrevne. Vi har frem til nå sett hvordan arkeologene som i nyere tid har forsket på hesten, har ment at mytene har kunnet gi innsikt til det virkelige livet. Det man må huske på er at de forestillingene man har hatt om hesten, og får et inntrykk av gjennom de skriftlige kildene, ikke trenger å ha samsvar med hvordan man har benyttet og forholdt seg til hesten. Mytene er heller ikke en uuttømmelig kilde til beretninger om jernalderens hverdag (jf. Pedersen 2009:134). De vil ikke kunne være direkte analoge til faktisk handling, og norrøne tekster burde derfor ikke være noe annet enn et supplement til den arkeologiske tolkningen. De *materielle levningene er uløselig knyttet til den arkeologiske væren*. Ved å sidestille tekst med ting får man en tvetydig arkeologi, hvor forståelsen og vektleggingen av de arkeologiske gjenstandene blir den samme som for de skriftlige kildene. Resultatet er at arkeologer ikke lengre kan hevde at deres forståelse av gjenstandene er bedre enn noen andres, og vi står dermed i fare for å gjøre oss selv overflødige (jf. Svestad 2003:273). Slik blir det mulig å hevde at noen (arkeologiske) sannheter er «bedre» enn andre (jf. *Er sosialkonstruktivismen «oppbrukt», eller bare misforstått?*).

I kapittel 4 så vi at blant andre Sundkvist (2001, 2004) hadde en utstrakt bruk av norrøne kilder: «I sagorna förefaller goda hästar vara sådna som har bra bruksegenskaper». Hun mener at skildringene av Sleipner og Grane kan være sene uttrykk for den yngre jernalderens *idealhest*, men at det man stort sett ser i den norrøne litteraturen er beretninger om brukshesten (jf. *Anneli Sundkvist (2001)*; Sundkvist 2001:178). Oma (2000:84) vurderte i sin hovedfagsoppgave *Edda* som en relativt sikker kilde til kunnskap: «Mitt utgangspunkt er at ein kan rekna med ein høg grad av intensjon, neppe eit einaste ord i Edda er tilfeldig» (jf. *Kristin Oma (2000)*). I den populærvitenskapelige boken hevder hun at Eddadiktene kan avsløre «skikker og seder samt ideologiske og religiøse holdninger», og at det er nettopp det som gjør dem så verdifulle for arkeologer (Oma 2011:106). Analysen av tekstmaterialet viste også at den store majoriteten av tekstene syntes å være enige om at hesten var vesentlig for den norrøne trosutøvelsen, samt at den var et betydningsfullt symbol på makt og prestisje (se *Kristent forbud og hestens viktighet*).

Selv om de fleste av forskerne innenfor diskursen om hesten diskuterer de usikkerhetene som er forbundet med både datering og opphavet til de norrøne tekstene (jf. *Skriftlige kilder*), velger de likevel å benytte seg av dem. De skriftlige kildene blir slik en del av de arkeologiske argumentene, og gjør at tolkningene fremstår som mer «troverdige» og «sanne». Ved å basere seg på en bredest mulig materialstudie har man sørget for å fundere sine idéer i flere kildekategorier, og det vil dermed være lettere å få gjennomslag for dem. (jf. Schaanning 1997:209; se også Olsen 1997:295). Det skrevne blir slik et av de viktigste midlene for å få tilgang til en arkeologisk diskurs. For å kunne delta i den nåværende diskursen om hesten som en *seriøs* aktør er det en forutsetning at man i tillegg har god kjennskap til de norrøne tekstene. Relasjonen mellom makt og kunnskap ligger i bunnen og styrer samfunnet på ulike nivåer (Svestad 1995:226), men hva er det som gjør at noen individer har mer dyp kunnskap, og dermed makt, enn andre? Retorikk og strategier er betydningsfulle faktorer. Ved å repetere, utelate, omskrive, skape opposisjoner eller gjøre posisjoner upopulære kan nye tolkninger nå frem, eller forsvinne (Svestad 2003:127).

Den vitenskapelige seier

Artikler må bli referert til for å kunne hevde seg i kampen om sannheten. En artikkel som ikke blir tatt i bruk, vist og referert til, vil derfor ha tapt. Utsagn som blir gjentatt og sitert vil få større gyldighet enn de som ikke blir det. Dermed er det nødvendig at ens egne utsagn blir ansett for å være gjennomtenkte og bra. Slik blir sannheten til et utsagn en «sosiologisk

størrelse» (Schaanning 1997:212-214). For å illustrere dette poenget kan vi benytte oss av de resultatene som ble lagt frem i kapittel 5. Der så vi at det, foruten Egardt (1962), er åtte av de 19 bidragene som eksplisitt tar opp kristenrettenes forbud mot å spise hest. Spesielt Gjessing (1943) og Oma (2011) legger vekt på nettopp dette. Hestens generelle sosiale betydning blir også understreket av de fleste, og bare tre av tekstene problematiserer dette til en viss grad (jf. *Kristent forbud og hestens viktighet*). I både Gjessings (1943) og Omas (2011) tekst blir Gulatingsloven trukket frem som en viktig indikasjon på hestens symbolske rolle i jernalder. Ved å sammenligne utsagn fra de to tekstene, vedrørende forbudet mot hestekjøtt, ser vi at det er flere deler av argumentasjonen som ligner:

«Fruktbarhetssymbolikken blir også hengende ved hesten som dens vesentlige kultiske innhold. [1] **Hvor seigt truene om hesten har hengt i folk, ser vi kanhende best av de straffer, kirka måtte sette gjennom, for å ete hestekjøtt. Eksempelvis kan nevnes, at om noen åt hestekjøtt i langfasten, da var han utleg, og kongen og biskoppen åtte 'kvar pening av godset hans' (Gulatingslova).** Men straffene kunne kanhende få has på den offisielle kultus. [2] **De greidde ikke å få kverket trua på de sterke krefter hesten satt inne med. I folketrua langt ned i etterreformatorisk tid spiller fruktbarhetsmagien stor rolle.** Det er før nevnt, at hesteskeidene – i hvert fall de svenske Staffansritt – var ledd i en fruktbarhetskultus» (Gjessing 1943:130-131, mine uthevinger).

[1] og [2] viser her til to bestemte utsagn, som jeg mener er gjenkjennelige i Omas (2011) tekst:

«Ifølge Gulatingsloven var det strengt forbudt å spise hestekjøtt i den tidligste kristne perioden i Norge; den strengeste straffen var forbeholdt den som spiste hestekjøtt i langfasten. [1] **Straffen lyder som følger: 'Um ein mann et hestekjøtt i langfaste, då har han forbrote kvar pening av godset sitt og skal fara ut or landeigni til kongen vår (dvs. bli landsforvist).'** [...] [1] og [2] **Den dag i dag vil de fleste kvie seg for å spise hestekjøtt; i vårt samfunn er dette sterkt tabubelagt. Den sannsynlige grunnen til dette er at kirkens forbud fra 1000-tallet har vært særdeles vellykket, og at forbudet sitter dypt forankret i den norske folkesjelen.** Hvorfor var det nødvendig for kirken å bekjempe rituelle skikker knyttet til hesten og spising av hestekjøtt? Det åpenbare svaret er at hesten spilte en sentral rolle i den norrøne religionen, som var en sterk utfordrer til kirkens makt» (Oma 2011:13, mine uthevinger).

Ved å ta i bruk, og vise til, tidligere sagte og skrevne hendelser legitimerer Oma sine egne tolkninger. Samtidig gir hun gyldighet til Gjessings utsagn, ved å reprodusere dem. Hennes utsagn faller slik også inn i den ene av Foucaults to utsagnskategorier: «de vanlige og hverdagslige», som i noen tilfeller er nærmest gjentagende av noe som har blitt ytret tidligere (jf. *Makt*; Foucault 1972:141). Det skrevne er et av de virkemidlene man har tilgjengelig for å *vinne en vitenskapelig seier*. Ved å se på de diskursive praksisene oppdager man at å snakke er å gjøre noe. Ved å legge til et nytt utsagn, til en lang rekke med allerede eksisterende serier av utsagn, utfører man en komplisert handling som innebærer betingelser, og regler. Endringer i diskursordenen forutsetter ikke «nye idéer» og en ny mentalitet, men transformasjoner i praksis (Foucault 1972:209). Språket er dermed noe mer enn en «passiv

formidler av virkeligheten» (Olsen 1997:295), og er med på å utforme de konvensjonene vi handler innenfor (jf. *Makt*). Ved å bli begrenset blir handling mulig: Det talte og det skrevne er avhengig av regler for at personen som mottar budskapet skal forstå det, men gjør det også mulig for den som taler og skriver å ytre seg overhodet.

Vi, du og jeg

I analysen viet jeg en god del plass til to av Omas tekster, hvor jeg fokuserte på ulike utsagn. Målet var å vise hvordan et individs posisjon virker inn på måten man formulerer seg. Endring i posisjon, vil føre til en endring i den verdien utsagnene blir tillagt. Ved å se på bruken av personlig pronomen forsøkte jeg å vise hvilken mening som implisitt blir lagt i disse (jf. *Fra student til humanist*). *Vi* kan være både inkluderende og ekskluderende. Samtidig som *vi* kan vise til leseren og forfatteren, kan den utelukke leseren ved å referere til en «eksklusiv» gruppe med fagpersoner. Sistnevnte fører til at man gjør et underforstått krav på autoritet, og indikerer muligheten til å snakke på vegne av andre (se Fairclough 2001:106).

Jeg beskrev også et tilfelle, i Omas populærvitenskapelige bok, hvor hun henvender seg direkte til leseren av teksten:

«Men ikke fortvil om **du** har gått på rideskole i noen år og ikke kjenner **deg** igjen i skildringen av sammensmeltingen med, og intuitiv forståelse for, hesten!» (Oma 2011:168, mine uthevninger).

Det kan være nyttig å finne ut hvilke relasjoner som implisitt blir påberopt når pronomenet *du* blir brukt (Fairclough 2001:106-107). Ved å bryte gjennom teksten på denne måten åpner hun for at leseren kan føle seg «sett» og forstått, samtidig som hun også indikerer *hvem* leseren hennes er. Det kan, som nevnt, her synes som om hun har tatt høyde for at leseren har en forholdsvis nyvunnet interesse for hest og ridning. Ved å vise til en rideskole kan det også virke som hun henvender seg til en potensielt ung person. Hun ønsker derfor å berolige, og forsikre *du* om at han eller hun også kan oppnå det samme. Sitatet følger en redegjørelse av den sammensmeltingen hest og rytter kan oppleve, etter flere år sammen.

Mitt inntrykk er at Oma skildrer sin egen opplevelse av hvordan det er å ri, og ha et personlig og nært forhold til hesten. I motsetning til en akademisk oppgave, som blir skrevet med den hensikt å illustrere at man har forstått hva faget handler om, må en bok med en bredere målgruppe *fenge* leseren fra første stund. Hedensk tro og blot, og kristendommens kamp for å sette en stopper for hesteofringen, er fine virkemidler for å holde på leserens oppmerksomhet. Idéen blir i Omas bok lagt frem på første side, og leseren får så se hvilke beviser og argumenter hun har sittet inne med for å komme frem til den. Slik kan Oma ta med

leseren på en «reise» gjennom hestens historie, fra bronsealder til middelalder. Reisen ender opp på samme sted som man startet, og boken blir avsluttet med et avsnitt titulert *Ved reisens ende*:

«Presteskapet skal være formidlere av budskapet fra folket til gud. Dette må nordboerne ha opplevd som fremmedgjørende; de var vant med å bruke hestene for å komme i kontakt med det guddommelige. Men selv om hestens symbolske rolle ble forsøkt utradert, var den levende hesten like fullt en del av menneskenes livsverden. [...]» (Oma 2011:191).

Sannheten er et middel for å oppnå bevissthet, og har derfor ingen egenverdi. Kunnskapen bare *fremstår* som sann, i realiteten er den et resultat av hva andre mennesker før oss har kommet frem til. Det betyr likevel ikke at alle tolkninger og forklaringer er «falske eller sanne», men at alle såkalte «objektive sannheter i historievitenskapene er tvers igjennom sosiale» (Schaanning 1997:68). Evolusjonistiske forklaringer på kunnskap holder ikke mål. Mennesket søker ikke «naturlig» mot det sanne og fornuftige. Historien er ikke et dokument som må leses eller et tegn som må tolkes for å gi mening, men et monument; en stratigrafi over ting som er blitt sagt til ulike tider (Svestad 1995:74).

En eklektisk Foucault?

«Men vent litt», tenker du kanskje nå.

«Hun innledet avhandlingen med å understreke hvordan noen sannheter blir konstruert, for så å erkjenne at det finnes en virkelighet som vi må forholde oss til. Det finnes *noe* utenfor diskursen, noe håndfast.»

«Det noe du skrev om i erkjennelsen var ikke så svevende som den dype kunnskapen du viste til i begynnelsen av dette kapittelet. Så hvordan kan du argumentere for at noen sannheter er bedre enn andre, diskutere det usikre ved de skriftlige kildene, samtidig som du selv viser til lite håndfaste og synlige innflytelser som retorikk, makt og kunnskap?»

Da jeg siterte Hylland Eriksen unnlot jeg å ta med den avsluttende delen av hans utsagn, hvor han selv ser ut til å referere til et *noe* som for de fleste vil bli oppfattet som å være mer konkret enn retoriske virkemidler og dyp kunnskap:

«[f]or Foucault (og undertegnede) finnes det noe 'utenfor diskursen', men takket være menneskets oppfinnsomhet, fleksibilitet og ustoppelige trang til å gi verden mening, er det på ingen måte gitt hvilke praktiske implikasjoner som følger av for eksempel [...] biologiske slektskap [...]. Derimot er jeg, til forskjell fra de såkalt radikale konstruktivistene, enig i at en analyse som ikke tar hensyn til det biologiske slektskapet blir ufullstendig [...]» (Hylland Eriksen 2010b, min kursivering).

Årsaken til at jeg bare la frem den første delen av sitatet var at jeg ville understreke at *reaksjoner* på konkrete hendelser, fysiske objekter og biologisk slektskap blir styrt av mer

skjulte innflytelser. At virkeligheten finnes kan de fleste enes om, men det er tydelig at den kan oppfattes nokså ulikt. Akkurat det var også stort sett det eneste Frøland og Hylland Eriksen (2010) til slutt ble enige om. Under debatten i *Morgenbladet* ble det skrevet mye forskjellig om sosialkonstruktivismen, lite om diskurser og ingenting om hesten i jernalder. Diskusjonen har vært et forbilledlig eksempel på hvordan språklige virkemidler, retorikk og akademisk status blir benyttet for å få ens egne utsagn til å virke overbevisende, og for å undergrave motpartens. Hvem som gikk av med den vitenskapelige seieren vil være avhengig av leserens eget syn på hvilke deler av virkeligheten som er konstruert, og hva som er «god» vitenskap.

Jeg understreket i kapittel 3 at min hensikt ikke var å utføre en komplett diskursanalyse (se *Diskurs og diskursanalyse*). Jeg ville bruke kunnskapsarkeologien for å vise hvordan tilegningen av kunnskap i samfunnet er en kumulativ prosess (jf. Foucault 1972), og at makt virker inn på hvilke sannheter som blir en del av denne kunnskapen. Jeg har underveis benyttet meg av en rekke begreper, uten å dvele noe videre ved den tvetydigheten som ligger i dem. Tittelen «En eklektisk Foucault?» forsøker ikke å indikere at det er Foucault som skulle være *eklektisk*, men at jeg selv har måttet benytte meg av teorier om diskurs og fremgangsmåter for å utføre en diskursanalyse hentet fra ulike teoretikere, som alle blir knyttet sammen ved å vise til Foucaults arbeid som innflytelsesrikt. Diskursanalytisk arbeid er da også ofte sterkt påvirket av Foucault. Hans tolkninger har blitt tatt opp i en rekke ulike teorier og disipliner, dette har ført til en stor mengde overlappende og kontrasterende teoretiseringer og analyser (Fairclough 2003:124). Kunnskapsarkeologien i seg selv er heller ikke problemfri, og nettopp dens «velegnethet» er gode indikasjoner på de usikkerhetene som finnes. Foucault legger blant annet aldri frem noen klar metodologisk fremgangsmåte for å undersøke diskurser.

Et av de logiske problemene ved kunnskapsarkeologien er det *lukkede* arkivet (jf. *Erkjennelse*). Det er ikke mulig å beskrive det arkivet man selv tilhører, fordi det er nettopp arkivet, og alle dets utsagn, som bestemmer hva man kan si. Spørsmålet om hvorvidt det er mulig å skildre *andre* arkiv blir her aktuelt. Hvis vårt eget arkiv bestemmer hva vi kan si, hvordan vil det da være mulig å skildre et annet? Foucaults svar er at det bare er de ferdige arkivene som er mulig å beskrive (Svestad 1995:67-68). Derfor er det opp til de som kommer etterpå å skildre et arkiv: «The description of the archive deploys its possibilities (and the mastery of its possibilities) on the basis of the very discourses that have just ceased to be ours; its threshold of existence is established by the discontinuity that separates us from what we can no longer say [...]» (Foucault 1972:130). For å kunne skildre et sluttet arkiv synes det å

være nødvendig med avstand i form av tid. Det er verdt å spørre seg hva slags effekt dette har i dagens samfunn, hvor diskursene ofte involverer deltagerer som er adskilt av både tid og rom (Fairclough 2001:41). Diskursen om hesten består stort sett av tekster fra 2000-tallet. Det er fire unntak: Egardt (1962), Gjessing (1943), Gräslund (1980) og Hagberg (1967a). Samtidig blir de eldre tekstene referert til, i positive vendinger, og vi så i kapittel 2 at hesten har blitt diskutert innen arkeologisk forskningsarbeid over lengre tid (jf. *Hestens historie som forskningsobjekt*). Diskursen om hesten er i så måte ikke et unikt tilfelle. Det kan derfor argumenteres for at et arkiv ikke alltid vil kunne bli avsluttet og lukket. I slike tilfeller vil det være avgjørende å være bevisst de tankekollektivene som de individuelle deltagerne i diskursen er en del av (jf. *Fallgruver*; se Baudou 2004:23-24), samt årsaken til at visse utsagn blir akseptert, fremfor andre. Her vil samspillet mellom tid, kilder og posisjon virke inn.

Opphevingen av grensen mellom språk og ting ser heller ikke ut til å få noen større konsekvenser for Foucault, til tross for at kunnskapsarkeologien befatter seg med samfunn som i dag kommer til syne gjennom materielle levninger (Svestad 1995:232). Det blir aldri helt klart hva Foucault mener er forskjellen mellom diskursive og ikke-diskursive praksiser, noe som fører til at utsagns- og materialitetsbegrepene blir usikre. Materialitet kan vise til språkets materialitet (det talte og det skrevne). Samtidig består diskursens materialitet av en iscenesettelse av materielle størrelser som institusjoner, praksiser og hjelpemidler. Denne relasjonen blir ikke avklart (Schaanning 1997:203-205). På samme måte har vi sett hvordan grensene mellom de materielle levningene og det skrevne er utydelige i diskursen om hesten (jf. *Den ideelle og reelle hesten*).

Fortiden er død og begravet, men den er likevel innflytelsesrik (Johnson 1999:1). Den har makt til å skape identitet og harmoni, samtidig er den opphav til konflikt, debatt og undertrykking (se f.eks. Eikrem 2005; Hølleland 2008; Olsen 1997:252-268; Smith 2006). Dette gjør arkeologer til en gruppe privilegerte mennesker. Selv om arkeologisk teori er en konstruksjon, har arkeologisk praksis mulighet til å påvirke dagens samfunn. Arkeologen blir autoriteten som vokter over informasjonen om vår felles fortid, og hvem som har tilgang til den (se f.eks. Smith 2006). Svestad hevder at man må «forutsette en paradoksal erkjennelse» for å unngå å bedra seg selv i jakten på vitenskapelige sannheter:

«En må erkjenne at den fiktive realiteten som forhistoria blir gitt gjennom våre arkeologiske forklaringer, må betraktes som om den er reell for at den skal gi mening innafør den praksisen og disiplinen som vi står i. *Det virker poengløst å beskrive ei forhistorie som vi ikke tror på. Det er imidlertid like poengløst å tru at vi kan skrive hva som helst*» (Svestad 2003:277, min kursivering).

Den observante leser vil ha lagt merke til at den kursiverte delen av sitatet også er mulig å finne før forordet til avhandlingen. Det står sammen med et sitat av Foucault, hvor han spør sin leser om ikke de tohundre siste årene med revolusjonerende og vitenskapelig diskurs i Europa har frigjort ham fra idéen om at ord er *vind* (Foucault 1972:209). Hans syn står i kontrast til noen av de mest «seigiliva erkjenningssteoretiske ideala i dem moderne verda: rasjonalitet, objektivitet, kunnskapsevolutjon og subjektets suverene skaparkraft» (Svestad 1995:56). Men vi kan ikke leve med virkeligheten i klammer, det er derfor nødvendig å bedra seg selv. Det betyr ikke at den arkeologiske kunnskapen kan reduseres til å bare være retorikk og «tause strategier», men at vi bør være bevisste ovenfor hva det er som gjør at sannheter blir *sanne* (Svestad 2003:276-277). Jeg har ikke forsøkt å finne «evige» og «uforanderlige» strukturer i språket, men har heller prøvd å vise hvordan det sagte (og dermed også det ikke-sagte) muliggjør og begrenser. Slik blir konvensjoner en vesentlig drivkraft (jf. *Makt*; se Fairclough 2001:24). Språk må likevel ikke forstås som en udefinerbar kraft som *overstyret* faktisk handling. Språket er et middel vi aktivt kan benytte oss av, og slik endre. Men det krever, etter mitt syn, en bevisstgjøring av hvilke muligheter, og begrensninger, språket gir. Noen av disse har blitt gjort rede for i denne avhandlingen.

8. AVSLUTTENDE BEMERKNINGER

I løpet av avhandlingen har vi sett på hvordan hesten som arkeologisk forskningsobjekt har blitt tekstlig håndtert. Vi har kunnet belyse noen av de mer skjulte innflytelsene som påvirker den arkeologiske kunnskapsproduksjonen ved å undersøke hva som kjennetegner diskursen om hesten, hvorvidt det har vært mulig å identifisere noen endringer i bruk og fremstilling av hesten, og i hvilken grad premisset om at kristendommen «tok knekken» på den symbolske hesten har blitt undersøkt av arkeologer.

Diskurser kan betraktes som representasjoner av visse aspekter ved verden. Slik blir ulike diskurser det samme som ulike syn på verden. De er knyttet til de forskjellige relasjonene folk har til verden, som igjen er avhengig av hva slags posisjon man har, ens sosiale og personlige identitet, og det sosiale forholdet man står i til andre mennesker. Diskurser representerer ikke bare verden slik den er, de er projeksjoner og forestillinger. De representerer mulige verdener som er forskjellige fra den faktiske, og er knyttet til prosjekter som forsøker å endre verden i bestemte retninger (Fairclough 2003:124). Analysen av hesten som arkeologisk forskningsobjekt har avslørt «a certain ‘way of speaking’», som er fundert i et system av forbud og verdier (Foucault 1972:193). Ved å se på det som faktisk har blitt sagt og skrevet, har jeg funnet ut hvilke mønstre som trer frem og hva slags sosiale konsekvenser de har hatt: «[...] in short, I wanted not to exclude the problem of the subject, but to define the positions and functions that the subject could occupy in the diversity of discourse» (Foucault 1972:200). Ved å skrive om det sagte, og ikke-sagte, i diskursen om hesten, har jeg selv skrevet meg inn i en pågående diskurs. Mitt arbeid blir derfor et tilskudd til en allerede stor mengde med tekst.

Diskursen om hesten har til nå fokusert på de arkeologiske kontekstene, slik som graver, som har gjort det mulig å knytte hesten til døderitualer og et mytisk verdensbilde, hvor hesten har fungert som bindeleddet mellom mennesker og guder (jf. Pedersen 2009:134). Ved å i større grad benytte oss av det vi sitter igjen med etter den fysiske hesten, som det osteologiske materialet, vil vi kunne få en bedre forståelse av relasjonen mellom de to. Overgangen mellom den ideelle og reelle hesten er glidende, og må ikke ses som «uforenelige størrelser» (jf. Pedersen 2009:140-141). Problematismen av bruken av norrøne tekster som en kilde til kunnskap i diskursen om hesten, må ikke ses som et forsøk på å avvise at det kan være en nyttig tilnæringsmåte. Min ambisjon har ikke vært å besvare hva slags rolle hesten *faktisk* hadde i førkristen tid. Jeg har ikke forsøkt å finne ut hvilket utsagn

som har størst gyldighet, eller om noen av de beskrevne representasjonene illustrerer *virkeligheten*. Mitt mål har vært å vise hvordan sannheter blir konstruert og deretter reproduisert, for så å fremstå som virkelige. Relatert til dette har en vesentlig faktor vært institusjoners og enkeltindividers mulighet til å kontrollere hvem som har rett til å uttale seg. Slik ble *makt*, sett i forbindelse med en persons posisjon innenfor det akademiske hierarkiet, betydningsfullt.

LITTERATURLISTE

Andersen, Susan

1996 Viking age bits in central Southeastern Norway. Variation in form and action. Upublisert hovedfagsoppgave, ved Institutt for arkeologi, kunsthistorie og numismatikk, Universitetet i Oslo, Oslo.

Andrén, Anders

1997 *Mellan ting och text. En introduktion till de historiska arkeologierna*. Brutus Östlings bokförlag Symposium, Stockholm.

2004 I skuggan av Yggdrasil. Trädet mellan idé och realitet i nordisk tradition. I *Ordning mot kaos. Studier av nordisk förkristen kosmologi*, redigert av Anders Andrén, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere, s. 389-430. Vågar till Midgård, Vol. 4. Nordic Academic Press, Lund.

Andrén, Anders, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere (red.)

2006 *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes, and interactions*. Vågar till Midgård Vol. 8. Nordic Academic Press, Lund.

Aspers, Patrik

2001 Vad skulle det annars vara? – Om socialkonstruktivism. *Sosiologi i dag* 31(2):23-39.

Baudou, Evert

2004 *Den nordiska arkeologin - historia och tolkningar*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.

Baxter, Ian L.

1996 Medieval and early post-medieval horse bones from Market Harborough, Leicestershire, England, U.K. *Circaea, The Journal of the Association for Environmental Archaeology* 11(2):65-79.

Braathen, Helge

1977 Ryttergraver - politiske strukturer i eldre rikssamlingstid. Upublisert magistergradsavhandling, Universitetet i Oslo, Oslo.

Brøgger, Anton Wilhelm

1916 *Borrefundet og Vestfoldkongernes graver*. Videnskapsselskapets Skrifter II. Historisk-filosofisk klasse. I kommission hos Jacob Dybwad, Kristiania.

Brøgger, Anton Wilhelm og Haakon Shetelig

1951 *The Viking ships. Their ancestry and evolution*. Oversatt av Katherine John. Dreyers forlag, Oslo.

Burr, Vivien

1995 *An introduction to social constructionism*. Routledge, London.

Christensen, Arne Emil, Anne Stine Ingstad og Bjørn Myhre

1992 *Osebergdronningens grav. Vår arkeologiske nasjonalskatt i nytt lys*. Schibsted, Oslo.

Crabtree, Pam

2007 Breaking and shaping beastly bodies: Animals as material culture in the Middle Ages: Final Discussion. I *Breaking and shaping beastly bodies. Animals as material culture in the Middle Ages*, redigert av Aleksander Pluskowski, s. 235-239. Oxbow Books, Oxford.

Cross, Pamela J.

2011 Horse burial in first millennium AD Britain: Issues of interpretation. *European Journal of Archaeology* 14(1-2):190-209.

Danielsen, Christina Frederikke

2009 Hesten i metaforer. Analyse av hestens roller i yngre jernalder belyst gjennom arkeologisk materiale og norrøn litteratur. Upublisert masteroppgave, ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, Oslo.

Douglas, Mary

1966 *Purity and danger. An analysis of concept of pollution and taboo*. Routledge Classics, London.

Egardt, Brita

1962 *Hästslakt och rackarskam. En etnologisk undersökning av folkliga fördomar*. Nordiska Museets Handlingar. Håkan Ohlssons Boktryckeri, Stockholm.

Eikrem, Kathrine

2005 Bronsealder som sosial konstruksjon. Faghistorisk analyse av norsk bronsealderforskning på 1900-talet. Upublisert masteroppgave, ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, Oslo.

Fahlander, Fredrik

2004 Archaeology and Anthropology: Brothers in Arms? On Analogies in 21st Century Archaeology. I *Material culture and other things. Post-disciplinary studies in the 21st century*, redigert av Fredrik Fahlander og Terje Oestigaard, s. 185-211. Department of Archaeology/University of Gothenburg Göteborg.

Fairclough, Norman

2001 *Language and power*. 2 utgave. Longman, Harlow.

2003 *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. Routledge, London.

Foucault, Michel

1972 *The archaeology of knowledge*. Oversatt av A. M. Sheridan Smith. Routledge, Cornwall, UK.

Fowler, Chris

2004 *The archaeology of personhood. An anthropological approach*. Routledge, Cornwall.

Frøland, Stig S.

2010 Postmodernisme og Hjernevask. Elektronisk dokument:

http://morgenbladet.no/debatt/2010/postmodernisme_og_hjernevask Lest 17. februar, 2012. Publisert av *Morgenbladet*.

Frøland, Stig S. og Thomas Hylland Eriksen

2010 Siste ord er ikke sagt. Elektronisk dokument:
http://morgenbladet.no/debatt/2010/siste_ord_er_ikke_sagt Lest 17. februar, 2012.
Publisert av *Morgenbladet*.

Gansum, Terje

2002 Fra jord til handling. I *Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual*, redigert av Kristina Jennbert, Anders Andrén og Catharina Raudvere, s. 249-286. *Vägar till Midgård*, Vol. 2. Nordic Academic Press, Lund.

Gjessing, Gutorm

1943 Hesten i førhistorisk kunst og kultus. *Viking* 7:5-143.

Glørstad, Håkon

2006 *Neolittisk renessanse. Hypoarkeologiske tekster om neolitikum i Sør-Norge*. Oslo Arkeologiske Serie Vol. 4. Unipub forlag, Oslo Academic Press og Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo, Oslo.

Gräslund, Anne-Sofie

1980 *Birka IV. The burial customs. A study of the graves on Björkö*. Kungliga Vitterhets historie och antikvitets akademien/Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Gunnell, Terry

2006 "Til holts ek gekk..." The performance demands of Skírnismál, Fáfnismál and Sigdrífumál in liminal time and sacred space. I *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes and interactions. An international conference in Lund, Sweden, June 3-7, 2004*, redigert av Anders Andrén, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere, s. 238-242. *Vägar till Midgård*, Vol. 8. Nordic Academic Press, Lund.

Hacking, Ian

1999 *The social construction of what?* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Hagberg, Ulf Erik

1967a *The archaeology of Skedemosse II. The votive deposits in the Skedemosse fen and their relation to the Iron-Age settlement on Öland, Sweden*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

1967b *Skedemosse. Studier i ett öländskt offerfynd från järnåldern*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Halvorsen, Eyvind Fjeld og Magnus Rindal

2008 *De eldste østlandske kristenrettene. Tekst etter håndskriftene, med oversettelser*. *Norrøne tekster* Vol. 7. Riksarkivet, Oslo.

Hammer, Svein

2001 Diskursbegrepet i sosiologisk relieff. *Sosiologi i dag* 31(4):7-24.

Hammershøj, Lars Geer og Eva Bendix Petersen

2001 Kan man slå sig på en konstruktion? Til rekonstruktion af mistforståelser af og bekymringer for socialkonstruktivisme. *Sosiologi i dag* 31(2):41-65.

Handeland, Heidi

2005 Tid og arkeologisk narrativ. I *UBAS, Hovedfag/Master. Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter*, Vol. 1, redigert av Terje Østigård, Lars Forsberg og Janicke Zehetner, s. 105-186. Universitetet i Bergen, Bergen.

Hedeager, Lotte

1999a *Skygger av en annen virkelighet. Oldnordiske myter*. Oversatt av Kåre A. Lie. Pax Forlag, Oslo.

1999b Skandinavisk dyreornamentikk. Symbolsk representasjon av en førkristen kosmologi. I *Et hus med mange rom. Vennebok til Bjørn Myhre på 60-års dagen*, redigert av Ingrid Fuglestvedt, Terje Gansum og Arnfrid Opedal, s. 219-237. AmS-Rapport, Vol. 11. Arkeologisk Museum i Stavanger, Stavanger.

Hesjedal, Anders

2000 Samisk forhistorie i norsk arkeologi 1999-2000. Upublisert doktorgradsavhandling, ved Institutt for arkeologi, Universitet i Tromsø, Tromsø.

Hylland Eriksen, Thomas

2010a Sosial konstruktivisme er ikke postmodernisme. Elektronisk dokument: http://morgenbladet.no/debatt/2010/sosial_konstruktivisme_er_ikke_postmodernisme Lest 17. februar 2012. Publisert av *Morgenbladet*.

2010b Kunsten å forstå uten å forsvare. Elektronisk dokument: http://morgenbladet.no/debatt/2010/kunsten_a_forsta_uten_a_forsvare Lest 17. februar, 2012. Publisert av *Morgenbladet*.

Hølleland, Herdis

2008 The Bronze Age - the dawn of European civilisation? A case study of usages of the past within the European identity discourse. Upublisert masteroppgave, ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, Oslo.

Jennbert, Kristina

2002 Djuren i nordisk førkristen ritual och myt. I *Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual*, redigert av Kristina Jennbert, Anders Andrén og Catharina Raudvere, s. 105-133. Vägar till midgård, Vol. 2. Nordic Academic Press, Lund.

2003 Animal graves. Dog, horse and bear. *Current Swedish Archaeology* 11:139-152.

2004 Människor och djur. Kroppsmetaforik och kronologiska perspektiv. I *Ordning mot kaos. Studier av nordisk förkristen kosmologi*, redigert av Anders Andrén, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere, s. 183-217. Vägar till Midgård, Vol. 4. Nordic Academic Press, Lund.

2006 The heroized dead. I *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes, and interactions. An international conference in Lund, Sweden, June 3-7, 2004*, redigert av Anders Andrén, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere, s. 135-140. Vägar till Midgård, Vol. 8. Nordic Academic Press, Lund.

2011 *Animals and humans. Recurrent symbiosis in archaeology and Old Norse religion*. Vägar till Midgård Vol. 14. Nordic Academic Press, Lund.

Johansen, Nicolay B.

2010 To typer konstruktivisme. Elektronisk dokument: http://morgenbladet.no/debatt/2010/to_typer_konstruktivisme Lest 17. februar, 2012. Publisert av *Morgenbladet*.

Johnson, Matthew

1999 *Archaeological theory. An introduction.* Blackwell Publishing, Oxford.

Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips

1999 *Diskursanalyse som teori og metode.* Roskilde Universitetsforlag og Samfundslitteratur, Fredriksberg.

Kaul, Flemming

2004 *Bronzealderens religion. Studier af den nordiske bronzealders ikonografi.* Nordiske fortidsminder. Serie B: in quarto Vol. 22. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, København.

Kjørup, Søren

2001 Den ubegrundede skepsis. En kritisk diskussion af socialkonstruktionismens filosofiske grundlag. *Sociologi i dag* 31(2):5-22.

Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe

1985 *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics.* Verso, London.

Langdon, John

1982 The economics of horses and oxen in medieval England. *The Agricultural History Review* 30(1):31-40.

Leach, Edmund

1964 Anthropological aspects of language: animal categories and verbal abuse. I *New directions in the study of language*, redigert av Eric H. Lenneberg. MIT, Cambridge, Massachusetts.

Lévi-Strauss, Claude

1969 *Totemism.* Oversatt av Rodney Needham. Penguin, Harmondsworth.

Lid, Nils

1924 *Norske slakteskikkar. Med jamføringar frå nærskylda område. Fyrste luten.* Videnskapsselskapets Skrifter II. Historisk-filosofisk klasse. I kommission hos Dybwad, Kristiania.

Lie, Svein Anders Noer

2010 Tilbake i folden? Elektronisk dokument:
http://morgenbladet.no/debatt/2010/tilbake_i_folden Lest 17. februar, 2012. Publisert av *Morgenbladet*.

Lindgren, Lena

2010 Anonyme analytikere og smertelige kjønnskifter. Elektronisk dokument:
http://morgenbladet.no/samfunn/2010/anonyme_analytikere_og_smertelige_kjonnskifter Lest 17. februar, 2012. Publisert av *Morgenbladet*.

Linneberg, Arild

- 2010 En rapport om kunnskap. Elektronisk dokument:
http://morgenbladet.no/debatt/2010/en_rapport_om_kunnskap Lest 17. februar, 2012.
Publisert av *Morgenbladet*.

Lund, Julie

- 2009 *Åsted og vadested. Deponeringer, genstandsbiografier og rumlig strukturering som kilde til vikingetidens kognitive landskaper*. Doktorgradsavhandling, ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo. Unipub, Oslo.

Mansrud, Anja

- 2004a Å dyrke de døde - knoklens metaforikk i jernalderens branngravskikk. *Primitive tider* 7:29-40.
- 2004b Dyret i jernalderens forestillingsverden. En studie av forholdet mellom dyr og mennesker i nordisk jernalder, med utgangspunkt i dyrebein fra graver. Upublisert hovedfagsoppgave, ved IAKK, Universitetet i Oslo, Oslo.
- 2006 Flytende identiteter? Dyrebein i graver og førkristne personoppfatninger. I *Lik og ulik. Tilnærminger til variasjon i gravskikk*, redigert av Terje Østigård, s. 133-157. UBAS, Nordisk, Vol. 2. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

Meling, Trond

- 2000 Graver med hest og hesteutstyr. Eit uttrykk for makt og alliansar på Vestlandet i merovingertida? Upublisert hovedfagsoppgave, Universitetet i Bergen, Bergen.

Meulengracht Sørensen, Preben

- 1991 Om Eddadigtenes alder. I *Nordisk Hedendom. Et symposium*, redigert av Gro Steinsland, U. Drobin, J. Pentikäinen og Preben Meulengracht Sørensen, s. 217-228. Odense Universitetsforlag, Odense.

Meulengracht Sørensen, Preben og Gro Steinsland

- 1994 *Menneske og makter i vikingenes verden*. Universitetsforlaget og Bokklubben Kunnskap og Kultur, Oslo.

Neumann, Iver B.

- 2001 *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Fagbokforlaget, Bergen.

Nordeide, Sæbjørg Walaker

- 2006 Thor's hammer in Norway. A symbol of reaction against the Christian cross? I *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes, and interactions. An international conference in Lund, Sweden, June 3-7, 2004*, redigert av Anders Andrén, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere, s. 218-223. *Vägar till Midgård*, Vol. 8. Nordic Academic Press, Lund.

Normark, Johan

- 2004 Discontinous Maya identities. Culture and ethnicity in Mayanist discourse. I *Material culture and other things. Post-disciplinary studies in the 21st century*, redigert av Fredrik Fahlander og Terje Oestigaard, s. 109-160. Department of Archaeology/University of Gothenburg, Göteborg.

Näsström, Britt-Mari

2001 *Blot. Tro og offer i det førkristne Norden*. Oversatt av Kåre A. Lie. Pax Forlag, Oslo.

O'Connor, Terry

2007 Thinking About Beastly Bodies. I *Breaking and shaping beastly bodies. Animals as material culture in the middle ages*, redigert av Aleksander Pluskowski, s. 1-10. Oxbow Books, Oxford.

Olsen, Bjørnar

1997 *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.

Oma, Kristin Armstrong

- 2000 Hesten i nordisk jernalder. Ei kontekstuell analyse av den symbolske sfæra kontra den materielle røynda. Upublisert hovedfagsoppgave, ved IAKK, Universitetet i Oslo, Oslo.
- 2001 Hesten i jernalderen - brytningspunktet mellom «seige» strukturar og endring i den materielle kulturen. *Primitive tider* 4:37-49.
- 2004 Hesten og det heilage. Materialiseringa av eit symbol. I *Foredrag fra et seminar om religionsarkeologi. Isegran 31. januar - 2. februar 2002*, redigert av Lene Melheim, Lotte Hedeager og Kristin Oma, s. 68-81. Oslo arkeologiske serie, Vol. 2. Institutt for arkeologi, kunsthistorie og konservering, Universitetet i Oslo, Oslo.
- 2007 *Human-animal Relationships. Mutual Becomings in Scandinavian and Sicilian households 900-500 BC*. Oslo arkeologiske serie Vol. 9. Unipub og Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo, Oslo.
- 2010 Between trust and domination: social contracts between humans and animals. *World Archaeology* 42:175-187.
- 2011 *Hesten. En magisk følgesvenn i nordisk forhistorie*. Cappelen Damm, Oslo.

Pedersen, Unn

2009 Den ideelle og den reelle smed. I *Håndverk og produksjon*, redigert av Julie Lund og Lene Melheim, s. 129-146. Oslo arkeologiske serie, Vol. 12. Unipub og Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier og Universitetet i Oslo, Oslo.

Petersen, Jan

1951 *Vikingetidens redskaper*. A. W. Brøggers Boktrykkeri, Oslo.

Roesdahl, Else

- 1993 Pagan beliefs, Christian impact and archaeology - a Danish view. I *Viking revaluations. Viking society senenary symposium, 14-15 May 1992*, redigert av Anthony Faulkes og Richard Perkins, s. 128-136. Viking Society for Northern Research, University College London, Birmingham.
- 2001 *Vikingernes verden*. 7 utgave. Gyldendal, København.

Rygh, Oluf

1885 *Norske Oldsager. Ordnete og forklarede. Afbildninger og oversigter*. Cammermeyer, Christiania.

Schaanning, Espen

1997 *Vitenskap som skapt viten. Foucault og historisk praksis*. Spartacus Forlag, Oslo.

Schjødt, Jens Peter

2007 Contemporary research into Old Norse mythology. I *Reflections on Old Norse myths*, redigert av Pernille Hermann, Jens Peter Schjødt og Rasmus Trandum Kristensen, s. 1-16. Studies in Viking and Medieval Scandinavia, Vol. 1. Brepols, Turnhout.

Shenk, Peter

2002 To Valhalla by Horseback? Horse Burial in Scandinavia during the Viking Age. Upublisert masteroppgave, ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo, Oslo.

Simek, Rudolf

2006 The use and abuse of Old Norse religion. Its beginnings in high Medieval Iceland. I *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes and interactions. An international conference in Lund, Sweden, June 3-7, 2004*, redigert av Anders Andrén, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere, s. 377-380. *Vägar till Midgård*, Vol. 8. Nordic Academic Press, Lund.

Smith, Laura Jane

2006 *Uses of heritage*. Routledge, London.

Solheim, Svale

1956 *Horse-fight and horse-race in Norse tradition*. Studia Norvegica. Aschehoug, Oslo.

Solli, Brit

2002 *Seid. Myter, sjamanisme og kjønn i vikingenes tid*. Pax Forlag, Oslo.

Steinsland, Gro

2000 *Den hellige kongen. Om religion og herskermakt fra vikingtid til middelalder*. Pax Forlag, Oslo.

2005 *Norrøn religion. Myter, riter, samfunn*. Pax Forlag, Oslo.

Strathern, Marilyn

1988 *The gender of the gift. Problems with women and problems with society in Melanesia*. University of California Press, California.

Stylegar, Frans-Arne

2006 Skeidfoler og blothester. Hingstekamper og døderitualer i yngre jernalder. I *Historien i forhistorien. Festskrift til Einar Østmo på 60-års dagen*, redigert av Håkon Glørstad, Birgitte Skar og Dagfinn Skre, s. 207-220. Skrifter, Kulturhistorisk Museum, Vol. 4. Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo, Oslo.

Sundkvist, Anneli

2001 *Hästarnas land. Aristokratisk hästhållning och ridkonst i Svealands yngre järnålder*. Occasional Papers in Archaeology Institutionen för Arkeologi och Antik historia Vol. 28. Uppsala universitet, Uppsala.

2004 Herding horses: a model of prehistoric horsemanship in Scandinavia - and elsewhere? I *PECUS. Man and animal in antiquity. Proceedings of the conference at the Swedish Institute in Rome, September 9-12, 2002*, redigert av Barbro Santillo Frizell, s. 241-249. Projects and Seminars. The Swedish Institute in Rome, Rome.

Svestad, Asgeir

- 1995 *Oldsakenes orden. Om tilkomsten av arkeologi*. Universitetsforlaget, Oslo.
- 2003 *Finn din egen filosof. Konfrontasjoner og kontradiksjoner i den arkeologiske teoridebatten*. Doktorgradsavhandling, ved Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

Vretemark, Maria

- 1991 Djurbenen från Fornsigstuna. I *Fornsigstuna. En kungsgårds historia*, redigert av Agneta Allerstav, David Damell, Jan Helmer Gustafsson, Thomas Hammar, Anders Hedman, Lars-König Königsson, Börje Sandén, Gunilla Stenerström og Jan Paul Strid, s. 78-82. Stiftelsen Upplands-Bro Fornforskning, Upplands-Bro.
- 1997 *Från ben till boskap. Kosthåll och djurhållning med utgångspunkt i medeltida bennmaterial från Skara*. Skrifter från Läns museet Skaraborgs Läns museum Vol. 25. Skaraborgs Läns museum, Skara.

Wigh, Bengt

- 2001 *Excavations in the Black Earth 1990-95. Animal husbandry in the Viking Age town of Birka and its hinterland*. Birka Studies Vol 7. Riksantikvarieämbetet/Universitetet i Stockholm, Stockholm.

Østmo, Einar

- 1997 Horses, Indo-Europeans and the importance of ships. *The Journal of Indo-European Studies* 24(3-4):285-326.
- 1998 Hester, båter og menn. En statusrapport fra bronsealderen. *Viking* 61:71-97.